

N Á R O D O P I S N Á
revue

4/99

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/99, ročník IX - 1999

(XXXVI. ročník Národopisných aktualit)

VYDÁVA Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Jan Krist, Vlasta Ondrušová,
Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Miroslav Válka

Šéfredaktor: Jan Krist

Redaktorka: Martina Pavlicová

Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á
revue 4/99

OBSAH

Studie a články

Karpatští Huculové (<i>Petr Kaleta</i>)	187
Češi v Polsku a české národní stereotypy (<i>Eva Pavlíková</i>)	194
Kultúrna a etnická identita slovenskej menšiny v Maďarsku (Na príkladě vzťahu identity a folklóru v Malom Kereši) (<i>Eva Krekovičová</i>)	199
Několik poznatků o německé lidové kultuře na jižní Moravě (<i>Bohuslav Beneš</i>)	205

Fotopříloha

Glosy z rumunského Banátu. Gernik, srpen 1998 (<i>Hana Dvořáková</i>)	213
---	-----

Ohlédnutí

František Řehoř ve východní Haliči (<i>Petr Kaleta</i>)	229
Kněždubský Veličan Franta Úprka aneb zajímavosti z umělcových pobytů ve Velké (<i>Antonín Mička</i>)	231

Společenská kronika

Naši zpěváci - Jarmila Šuláková a Josef Laža (<i>Jan Rokyta</i>)	232
Ludvík Kunz pětáosmdesátiletý (<i>Jiří Plocek</i>)	234
Jubileum těšínského folkloristy a pedagoga Václava Stuchlého (<i>Eva Hovorková</i>)	234
Nad posledním dopisem od Vilmy Volkové (<i>Karel Fic</i>)	235

Konference

Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky 1918-1998 (<i>Jan Blahůšek</i>)	235
---	-----

Výstavy

Historie a každodenní život moravských Charvátů (<i>Helena Beránková</i>)	236
V potu tváře chléb svůj dobýváj (<i>Martin Šimša</i>)	237
Derniéra výstavy Nová muzea ve Francii 1990-2000 a kolokvium Stane se muzeum nového tisíciletí polyfunkčním kulturním centrem uvnitř města? (<i>Martin Šimša</i>)	238

Diskuse

Médiá o festivaloch a o nás (<i>Juraj Hamar</i>)	239
--	-----

Festivaly

Nad III. ročníkem Mezinárodního folklorního festivalu Plzeň '99 (<i>Michaela Benešová</i>)	241
Hrochoť - vrchárské srdce Podpoľania (<i>Jan Krist</i>)	242
Z jubilejního Slováckého roku (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	243
Chodská hyjta v Domažlicích (<i>Josef Jančář</i>)	244

Recenze

J. Langer - H. Bočková: Dům v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských (<i>Lubomír Procházka</i>)	245
B. Vojtíšek - J. Vařeka: Lidová architektura v severních Čechách (<i>Miroslav Válka</i>)	246
S. Burlasová: Katalóg slovenských naratívnych piesní (<i>Marta Šrámková</i>)	247
Výskum a využitie tradícií ľudovej kultúry v miestnych podmienkach (<i>Miroslav Válka</i>)	248
PhDr. Michal Markuš, CSc. Personálna bibliografia (<i>Miroslav Válka</i>)	248
M. Šrámková: Před brněnskými hradbami (<i>Andrea Zobačová</i>)	249
Kroj Němců z Modřic v současnosti (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	250
Ethnozentrismus (<i>Richard Jeřábek</i>)	250
Výběrový soupis českých publikací souvisejících s národopisnou tematikou (<i>Andrea Zobačová</i>)	250

Resumé

Ročníkový obsah	255
-----------------	-----

KARPATŠTÍ HUCULOVÉ

Petr Kaleta

Huculské etnikum bylo od druhé poloviny 19. století středem zájmu zejména ukrajinských a polských spisovatelů, etnografů a historiků. Huculové, kteří se svou svébytnou kulturou liší od ostatních Ukrajinců, vždy lákali nejrůznější badatele především tím, že si dokázali zachovat svůj tradiční způsob života na tak rozlehlém teritoriu, jaké zaujímá Huculščyna.¹

I. Badatelé o Huculech

První skoupé informace o Huculech se dovídáme na konci 18. století z děl profesora Iovské univerzity B. Hacquet² a v první třetině 19. století od polských historiků K. Milewského a L. Golebiowského. Jejich pohled na Huculy byl však značně subjektivní.

Skutečný vědecký výzkum započal až P. J. Šafařík s ukrajinskými spisovateli J. M. Vahylevyčem a J. F. Holovackým. Detailněji se pak tématem zabýval S. Vitwicki, který třicet let pobýval mezi Huculy v městečku Žabě.³ Mnoho práce pro poznání života Huculů vykonali také M. Drahomanov, J. Feďkovyč, H. Kupčanko a M. Bučyns'kyj. V osmdesátých letech 19. století sehráli důležitou úlohu při bádání a popularizaci Huculů L. Verbyc'kyj, S. Kolcunjak a I. Harasymovyč. To se však již nacházíme v období systematického výzkumu Huculščyny, v němž nesmíme zapomenout na další dva významné etnografy - O. Kolberga a I. Kopemického. Mnoho práce v otázce výzkumu Huculščyny udělal také německý historik R. F. Kaindl, jenž poznával Huculy deset let. Už v sedmdesátých let 19. století započala práce dvou významných ukrajinských spisovatelů a etnografů I. Franka a M. Pavlyka.

Neocenitelnou a nedocenenou úlohu při výzkumu Huculščyny sehrál rovněž český folklorista, etnograf a spisovatel F. Řehoř.⁴ Spolupracoval rovněž s jedním z největších znalců Huculščyny, profesorem V. Šuchevyčem, který pobýval dvacet let mezi Huculy a jehož pětisvazkové dílo *Huculščyna* v mnohém dosud nepřekonané. Velkou práci vykonali i V. M. Hnatjuk, který v letech 1899-1915 pobýval v Kryvorovni. V letech 1903-1906 prováděl výzkumy na Huculščyně světoznámý ukrajinský etnograf, antropolog a archeolog F. Vovk, ve dvacátých letech 20. století A. Fiszer ze Iovské univerzity a ve třicátých letech mají největší hodnotu práce polského spisovatele a etnografa S. Vincenze.

V poválečném období jsme svědky menšího zájmu o huculskou problematiku. Za zmínku stojí např. práce

S. J. Sydorovyče a K. I. Matejko ze sedmdesátých let.⁵ Jednou z posledních syntéz o Huculech je publikace *Huculščyna* (1987), kterou vydal kolektiv autorů pod vedením P. I. Arsenyče. V současnosti vychází na Ukrajině řada děl z 19. století, jako např. Šuchevyčova *Huculščyna* (Verhovyna 1997, 1. sv.) a Vitwického *Rys historyczny o Huculach* (Kolomyja 1993).

2. Etnografické teritorium

Dnes vypadá území obývané Huculy poněkud jinak než před sto lety, neboť zde částečně proběhl proces asimilace, ale zkusme se při vymezení teritoria přidržit Řehořových poznatků z konce 19. století. Z novodobých výzkumů si jen málokdo dal tolik práce při mapování Huculščyny jako právě on.

Huculské území se rozkládá mezi 47,5°- 49° severní šířky a 42°- 43,5° východní délky. Vedeme-li jihovýchodním směrem přímkou z haličské Rosulny do bukovinské Gropy, můžeme ji považovat za osu území obývaného Huculy.

Na Zakarpatí sahají huculské osady po pravý břeh Vyšové a Černé Tisy a končí u města Sigetu, kde zmíněné říčky splývají v Tisu. Přesněji bychom tuto hranici uzavřeli spojením pramene Vyšové s bukovinskou vsí Kirlibabou na jedné straně a pramene Černé Tisy přes haličský Rafailov do Pryslupu na straně druhé. Z haličko-bukovinské jihovýchodní strany by sídla Huculů od Rusínů⁶ ohraničovala osa tažená z Rosulny přes městečka Solotvinu, Nádvornu, Pečenižin, Jablonov, Pistyň a Kosiv. Odtud v Bukovině by pokračovala přes Vižnici na Lukavec a Banyliv jižním směrem do Ruské Moldavice. Za západní hranici mezi Huculy a Bojky⁷ se pokládá několik čtverečních kilometrů lesního porostu, přirozenou hranici však tvoří řeka Lomnice. Na jihovýchodě, tedy v Bukovině, lze těžko etnografickou hranici určit, neboť se zde už mísí Huculové s Rumuny. Všeobecně lze za ni považovat bukovinsko-sibiřské rozhraní, přesněji pak spojnici mezi Kirlibabou a Vatrú-Moldavicí. Mezi huculské náleží i vesnice Doma-Kandreni a Doma-Vatra, jejichž pozemky jsou až v Sibiřsku.

Celý tento mírný oblouk Východních Karpat je pokračováním Nízkých Beskyd. V jejich ukrajinsko-slovenské části se nachází Vysoké Beskydy, které se táhnou ve dvou pásmech od pramenů Dněstru až k pramenům Černého a Bílého Čereмоše, kde tvoří horský uzel Rozroh. Jihovýchodní konec

oblouku se nalézá v průsmyku, kterým vede silnice z bukovinské Sučavy do sibiňské Bystřice.⁸

Vodstvo Východních Karpat patří k úmoří Černého moře. Největšími huculskými řekami jsou Prut a Čeremoš. Čeremoš, který má dva prameny (Černý a Bílý Čeremoš) je hlavní a památnou huculskou řekou, která protéká celým huculským územím a vesnice po obou jeho březích mají ten nejtypičtější huculský "nádech". Od Uščeryk je už Čeremoš splavný a v letních měsících zde Huculové na vorech převáželi dřevo do Prutu a po Dunaji až do černomořských přístavů. Dále protékají Huculščinou řeky Lukva, Bystřice Solotvinská, Bystřice Nadvorňanská, Pistynka, Rybnice, Seret, Sučava, Moldava, Kirlibaba, Zlatá Bystřice, Tisa a mnoho dalších menších říček a potoků.

Huculščyna se honosí bohatstvím lesů a pastvin, které Huculové nazývají poloniny. Z hospodářských plodin se zde daří ovsu, bramborám a jen v nižších oblastech lnu a jarnímu žitu. V údolích řek se pěstuje i žito ozimé, pšenice, ječmen, zelenina a také ovoce.⁹ Z půd zde převládají hlinitopísčité. Hory jsou bohaté na minerály; jsou zde naleziště nafty, soli kamenné, železa, grafitu, manganu a stavebního kamene. Řeka Tisa poskytuje mramor, vápenec, píchovec, slín a hlínu. Huculské území má rovněž bohatství minerálních vod. V lesích rostou hlavně dub, buk, javor, ale i vlašský ořech, třešeň, hrušeň; z jehličnanů pak karpatský cedr, jedle, smrk, modřín a tis. Z divoké zvěře zde žijí jeleni, kozy, divoká prasata, medvěd hnědý, liška, jezevci, kuny, veverky, tchoři, vydry, rysy a divoké kočky. Z ryb pak například pstruh potoční, losos,

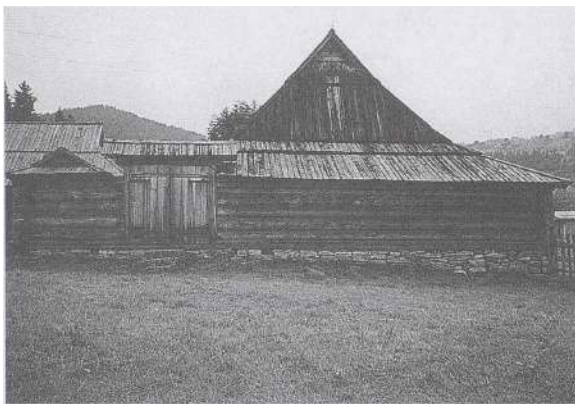
Posvátná řeka Černý Čeremoš v okolí Kryvorivně. Foto P. Kaleta 1998.

podoustev, parma obecná, sumec a lipan.¹⁰ V horách je velmi dlouhá sedmiměsíční zima, poté chladné vlhké jaro, deštivé léto a klidný podzim.

Za metropolí Huculščyny se pokládá Verchovyna. Dnešní Huculščyna zaujímá východní část ukrajinských Karpat. Jsou to okresy Verchovynský, Kosovský (bez jeho severní části), jižní část Nadvornianského a Bohorodčanského okresu Ivano-Frankovské oblasti. Vedlejší Putyl'ský, Storožynec'ký a jižní část Vyžnyčského okresu Čemovec'ké a Rachovské - Zakarpatské oblasti.¹¹

3. Základní znaky a způsob života

V polovině 19. století žilo 68-70% Huculů v haličské části Karpat, 18-20% v bukovinské a zbytek v zakarpatské; podle údajů z roku 1857 žilo tehdy na Huculščyně 120 tisíc obyvatel. J. Holovacký, který prováděl své výzkumy ve Východních Karpatech v letech 1872-1874, napočítal 68 huculských vesnic v Haliči, 20 v Bukovině a 21 v Zakarpatí, v nichž žilo celkem 107 610 obyvatel. V téže době napočítal W. Zawadzki 120 tisíc obyvatel a v roce 1897 hovoří F. Řehoř o 73 vesnicích v Haliči, 34 v Bukovině a 9 v Zakarpatí, ve kterých žilo okolo 200 tisíc obyvatel. V roce 1921 žilo v haličské části Huculščyny 145-150 tisíc obyvatel a podle posledních údajů z roku 1979 to bylo 190-200 tisíc Huculů.¹² Tato čísla svědčí o tom, že se statistické údaje u jednotlivých badatelů dost rozcházejí. Až údaje z 20. století můžeme pokládat za hodnotné.

Typické huculské horské obydlí v Kryvorivni. Foto P. Kaleta 1998.

A jakého původu vlastně Huculové jsou? Podle Vahylevyče to jsou potomci kočovných Uzů. F. Řehoř se však domníval, že rozbor názvu z rumunského ul (ten) a huc (bandita) by ukazoval na mladší původ, kdy se vojenští zběhové sousedních národností v 18. století často skrývali ve Východních Karpatech.¹³ Je ovšem třeba podotknout, že ještě dnes není původ Huculů vyjasněn. Po jazykové stránce náleží Huculové ke karpatské jazykové skupině. Jejich jazyk obsahuje některé maďarismy, rumunismy, starororusismy a srbismy, ale i polonismy a germanismy.

Významnou úlohu při antropologickém výzkumu Huculů sehrál brněnský antropolog V. Suk, který své výzkumy mezi Ukrajinci shrnul v knize *Antropologie Podkarpatské Rusi* (Brno 1932). Obyvatelstvo Huculščyny řadí k dinárskému typu, který se vyznačuje vysokou postavou a podlouhlým obličejem. Sukův závěr je, že jádro Huculů je slovanské s příměsí románských elementů. Výzkumy v šedesátých letech prokázaly, že Huculové patří ke karpatskému antropologickému typu, který náleží k východním, západním i jižním Slovanům. Huculové tvoří populaci, která je samostatnou jihovýchodní variantou karpatského typu ukrajinských Karpat. Nejblíží jsou pak Bukovincům a jihovýchodním Zakarpatcům.¹⁴ Huculové jsou tmavé pleti, tmavých očí a vlasů, oválných tváří s hutnou bradou a převážně vypouklým hřbetem nosu nad ohnutím.

V úzkých dlouhých horských úžlabinách se rozkládají huculské vesnice. Buď leží přímo pod strmými horskými stěnami, nebo na mírných svazích. Rozkládají se vždy kolem řeky nebo potoka, který protéká vsí. Na jednom z vyvýšených míst vesnice bývá pravoslavný kostel o 3-5 kopulích s nedalekou zvonící a hřbitovem. Vesnice jsou velmi rozlehlé a domy bývají mnohdy i dnes mezi sebou velmi vzdáleny.¹⁵ Typické huculské přibytky jsou sroubené, ze štěpených oblých jedlí, které jsou zevnitř ohoblované. Obydlí obklopuje vysoký jedlový parán s vraty.

Od jiných karpatských horalů se Huculové vždy lišili svým pestrým oděvem. Muži nosili kalhoty z červené látky, ženy si oblékaly na košili zástěru-zapasku, jednu zepředu a druhou zezadu, které byly v bocích staženy tkaným pojasem. Jak ženy, tak muži nosili v létě i v zimě krátké kožešinové vesty-kiptary. Boty tzv. škomě-ostoly byly opatřeny šňůrkami, kterými se od kotníku obtáčela polovina lýtky. Na nohou se nosily červené ponožky a ženy si navlékaly kvůli jízdě na koni bílé soukenné kalhoty. Mužský oděv doplňoval široký kožený pás s příslušenstvím. Muži i ženy oblékali dlouhý kabát-bajbarak, kratší černý nebo červený-serdak, plášť-manta a bílý plášť-gugla. Mívali u sebe také torbu džobenku, muži navíc

ještě koženou torbu. V létě nosili Huculové bohatě zdobené širokostřeché plstěné klobouky, v zimě čepice, mnohdy z liščích ohonů nebo beraní vlny.

K huculským krojům neodmyslitelně patří také tradiční huculská hudba, jejíž základním znakem je menší melodičnost a rovněž velmi málo zpěvu. Písně většinou pojednávají o nešťastné lásce, oslavách a o hrdinství dávných hajdamáků pod vedením Doboše. Z hudebních nástrojů se nejčastěji používaly housle, fujary a pastýřské trembity. K nejrozšířenějším tancům patří arkan a kolo.

Huculové se zabývali hlavně chovem dobytka, především ovcí. V zimě káceli stromy, v létě plavili dřevo po Čeremoši a Prutu. Největší rozmach splavování dřeva na vorech byl v druhé polovině 19. a na začátku 20. století. Bylo to způsobeno prudkým rozvojem dřevozpracovatelského průmyslu a velkou poptávkou po dřevě na domácích i zahraničních trzích. S budováním cest začalo splavování dřeva postupně mizet a do třicátých let na většině řekách zaniklo. Nejdéle (do sedmdesátých let 20. století) se udrželo na Čeremoši.¹⁶

Ženy se zabývaly předením a tkaním, celé rodiny v létě senosečí. Usušené seno bylo potom v zimě sváženo pod střechu. Příležitostný byl rybolov či hony na medvědy, vlky, jezevce atd.

Z tradičních svátků slavili Huculové Jordan, Blahoviščeň, Velikonoce, sv. Duch, Vánoce a pouť. Dále byly důležité Kryvyj týždeň, post, Sorok svjatych, Teplyj Oleksa, Providna nedila, Jur, Rachmanskij Velykdeň, Petra, Makoveja, Paprot byty, Kameně horyt, Hromove svjato, Semen, Zdvih, Dmytrova subota, Andrej a vilje přednovoroční.¹⁷

4. Historický vývoj

První písemné zmínky o osídlení území máme z konce 14. století. Proces osidlování pokračoval v 15.-16. století a v 17. století už můžeme v haličské části napočítat kolem čtyřiceti huculských vesnic. Příliv obyvatelstva, jehož největší vlna se uskutečnila v 15.-16. století, probíhal zejména z nížiných a podhorských oblastí Podněstří. Lidé ustupovali do hor, kde tak tvrdě nepocítovali nevolnické právo. Písemné prameny svědčí o tom, že první osady vznikaly už v 10.-13. století, a to v okolí nalezišť soli. Postupně se pak v okolí solivamických regionů budovaly domy a vznikaly klasické huculské vesnice. Nejdříve bylo osídleno okolí Prutu, Rybníčky, Čeremoše a Tisy. Osidlování dávalo impuls k rychlému ekonomickému rozvoji kraje. Rozvíjelo se zejména rybářství, pastevectví, chov dobytka a samozřejmě solná výroba.

Většina huculských vesnic byla ve 14. a 15. století ve vlastnictví domácí šlechty, od 16. až do první poloviny 17. století je pak vlastnila polská šlechta a rumunští magnáti. Zemědělství bylo základním odvětvím. Polnímu hospodaření se však Huculové věnovali mnohem méně než dobytkářství. Převládalo pastevectví, zpracování mléka, výroba kožichů, šatstva a koňských postrojů. Jak už bylo řečeno, vedle pastevectví na poloninách se Huculové od nejstarších dob věnovali zejména solivamictví. Kromě královských, které se nacházely např. v Kosově a Kutách, byla většina solivarů v soukromém vlastnictví šlechty nebo bohatých sedláků.

Od 15. století se už objevují trhy a jarmarky, na nichž Huculové nacházeli odbytiště pro své řemeslné výrobky a nakupovali importované zboží. Když postupně haličtí šlechtici, uherští feudálové a rumunští bojaři začali uchvacovat Huculščinu, vynucovali si na Huculech větší a větší feudální povinnosti - daně, robotování a naturální dávky. Mnohokrát se Huculové vzbouřili a zúčastnili se také největšího selského povstání na Ukrajině v letech 1490-1492. V 16. století se objevuje nová forma odporu proti šlechtě - zbojnictví. To hrálo významnou roli na západní Ukrajině v 16.-19. století. Jeho nejsilnější vlna proběhla od konce 16. do první poloviny 17. století hlavně v haličsko-bukovinském pohraničí. Huculové se rovněž zúčastnili boje za národní osvobození v letech 1648-1654 pod vedením Bohdana Chmelnického.

Jestliže v 16. století a v první polovině 17. století bylo na Huculščině pouze několik měst (Kosov, Diljatyn, Nadvima

Interiér huculského domu - Kolomyjské muzeum lidového umění Huculščiny. Foto P. Kaleta 1998

a Jabluniv), do poloviny 18. století jich už bylo deset. V měsících, kde byl vysoký stupeň řemeslné výroby, se na trzích prodávala sůl, řemeslnické výrobky; největší poptávka však byla po uměleckých předmětech a rohatém dobytku.

V každé lokalitě byly různé řemeslné specializace. Např. ve Vižnici bylo v roce 1910 z 5216 obyvatel 403 řemeslnických rodin. Huculové se zabývali výrobou stavebního materiálu, hlavně trámů. V Kutách budovali domy, které potom rozváželi do vedlejších lokalit. Ve vesnici Zaričja byla zvláštní stavební tesařská akademie, jejíž mistři převyšovali svým uměním řemeslníky z širokého okolí. Jestliže do počátku 19. století obchodovali Huculové především se surovinou, později převládá obchod s jednotlivými výrobky. Nejrozšíře-

nější formou obživy chudého selského obyvatelstva byly nejrozličnější lesní práce - většinou dřevorubectví, práce na pilách a splavování dřeva. V sezóně, která trvala dva až šest měsíců, se jen zřídka vraceli domů. Za příbytky jim tehdy sloužily horské koliby.

Na konci 18. a na počátku 19. století už byla uzavřena většina solivarů. Došlo k mohutnému budování železnice a mnozí Huculové přišli o práci. Byli proto nuceni vyhledávat pracovní příležitosti v odlehlých oblastech nebo v zahraničí. Z Kosmače např. přešlo v roce 1883 do Besarabie okolo 700 Huculů. Na přelomu 19. a 20. století došlo v důsledku velkého hladu a žebroty k obrovské emigraci do zahraničí. V roce 1891 to byla hlavně emigrace do Kanady a např. mezi léty 1880-1910 odjelo z Kosovské oblasti do Kanady, USA, Brazílie a Argentiny 7346 Huculů.

Na počátku 19. století se na Huculščině objevují diakonské písařské školy. Od roku 1805 byly všechny školy pod církevní správou a od roku 1868 pod správou státní. Značnou roli při šíření osvěty na Huculščině sehrála pokroková ukrajinská inteligence, která organizovala čítárny a kulturní akce. Na počátku 20. století žili a pracovali v Kryvorivni spisovatelé I. Franko (v roce 1910 založil v sousední vesnici Krasnojiliv ochotnické Huculské divadlo), H. Chotkevych, M. Kocjubyns'kyj, O. Oles', J. Fedkovych, V. Stefanyk, I. Truš, I. Severyn ad. V Kryvorivni měl také svou chatu největší ukrajinský historik a první ukrajinský prezident M. Hruševs'kyj, v roce 1959 zde bylo založeno Literárně-historické muzeum I. Franka. Nesmíme také zapomenout, že v Kryvorivni mnohokrát pobýval i F. Řehoř.

Po druhé světové válce se dále rozvíjel hlavně lesní a dřevozpracovatelský průmysl. Huculščyna tehdy zásobovala svým dřevem doly v Donbasu, dodávala ho na opravu cest a stavby nových sídlišť. Převážně v šedesátých letech byla po dřevě na Huculščině obrovská poptávka.¹⁸

Po válce došlo opět k všestrannému rozvoji tradičních uměleckých odvětví. V té době se bohatě rozrůstaly sbírky Kolomyjského muzea lidového umění Huculščyny, jehož sbírky se začaly shromažďovat už v roce 1926 a jeho oficiální otevření bylo v roce 1934. Dnes se v muzeu nacházejí kroje z mnohých vesnic Huculščyny, umělecké předměty ze dřeva, kůže a kovů, keramika, kraslice, výšivky a prakticky vše spojené s každodenním životem Huculů.

Po roce 1945 se stala Huculščyna jednou z nejnavštěvovanějších turistických oblastí Ukrajiny. Byla vybudována turistická centra, jako např. Jaremča, kam proudily davy turistů. Návštěvníci přijížděli z různých koutů Ukrajiny a mírumi-

Huculská žena s vnučkou. Foto P. Kaleta 1998.

lovní Huculové je mezi sebe velmi rádi přijímali. Opravdu radikálně se situace změnila v roce 1991, kdy došlo k rozpadu SSSR a k vyhlášení samostatné Ukrajiny. Celkově se zhoršila životní úroveň a bezpečnostní situace. Dnes už zde můžeme zahlédnout jen střípky z bývalého turistického ruchu. A to je jen dobře pro zachování svébytnosti huculského etnika, neboť v nynější Evropě můžeme nalézt jen málo míst podobných Huculščyně, které nepodlehly postupující asimilaci.

Jako většina lidí na Ukrajině jsou i Huculové těžkými životními podmínkami donuceni žít velmi skromně. Téměř každá rodina vlastní krávu, která jim prakticky zajišťuje živobytí. Děti navštěvují školu, která bývá téměř v každé vesnici a rodiče, pokud mají práci, dojíždějí obvykle do okolních větších center. V některých huculských vesnicích, jako je např. Kryvorivna, se životní styl horalů příliš nezměnil. Huculové obývají dřevěná roubená obydlí, při nichž obdělávají svá malá políčka. Každý člen rodiny vlastní huculský kroj, který si obléká několikrát ročně při slavnostních příležitostech. Obyvatelstvo je velmi zbožné, v každé vsi můžeme vidět pravoslavný kostel a lidé se zdraví starobylým pozdravem "Pochválen buď Pán Ježíš Kristus". Až dodnes zůstali Huculové velmi srdečným a pohostinným lidem.

Poznámky

1. Pojmem Huculščyna označujeme území obývané Huculy. Překlad z ukrajinštiny zní sice Huculsko (z ukr. Гуцульщина), ale název Huculščyna je autentičtější.
2. B. Hacquet: *Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1791, 1792 und 1793 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpaten. Th. III. Nürnberg 1794.*
3. V roce 1962 byla Žabě přejmenováno na Verchovynu.
4. F. Řehoř (1857-1899) odjel již ve svých devatenácti letech do východní Haliče, kde studoval život a zvyky Rusínů a Huculů. O nich pak publikoval četné články. Mnohými je považován za průkopníka česko-ukrajinských vztahů. (Srov. příspěvek F. Řehoř ve východní Haliči v rubrice Ohlédnutí tohoto čísla Národopisné revue).
5. П. І. Арсенич а kol.: *Гуцульщина*. Київ 1987, s. 10-22 (dále jen *Гуцульщина*).
6. Za Rusíny se považovali ti Ukrajinci, kteří žili v rakousko-uherské části Ukrajiny.
7. Území Bojků zabírá centrální část ukrajinských Karpat.
8. F. Řehoř: *Území Huculův*. Slovanský Sborník 3, 1884, s. 290-291 (dále jen *Území*).
9. *Území*, s. 351-356.
10. *Гуцульщина*, s. 27-30.
11. С. П. Павлюк - Г. Й. Горинь - Р. Ф. Кирчів: *Українське народознавство*. Львів 1997, s. 66 (dále jen *Укр. нар.*).
12. *Гуцульщина*, s. 24-40.
13. F. Řehoř: *Huculové*. In: Ottův slovník naučný, sv. XI. Praha 1897, s. 828-829 (dále jen *Huculové*).

14. *Гуцульщина*, s. 41-45.
15. *Území*, s. 27.
16. *Укр. нар.*, s. 413-414.
17. *Huculové*, s. 829.
18. *Гуцульщина*, s. 56-72.

Literatura

- С. Витвицький: *Історичний нарис про гуцулів*. Коломия 1993 (reprint z roku 1863).
- F. Řehoř: *Území Huculův*. Slovanský Sborník 3, 1884, s. 290-291.
- F. Řehoř: *Huculové*. In: Ottův slovník naučný, sv. XI. Praha 1897, s. 828-829.
- С. Шухевич: *Гуцульщина*. Верховина 1997. Т. і. (reprint z roku 1899).
- П. І. Арсенич а kol.: *Гуцульщина*. Київ 1987.
- С. П. Павлюк - Г. Й. Горинь - Р. Ф. Кирчів: *Українське народознавство*. Львів 1997.

Huculská dívka na karpatské polonině. Foto P. Kaleta 1998.

ČEŠI V POLSKU A ČESKÉ NÁRODNÍ STEREOTYPY

Eva Pavlíková

Za hlavní centra českého osídlení v Polsku jsou považovány Střelínsko v Dolním Slezsku (obce Husinec, Horní, Střední a Dolní Poděbrady), Opolsko v Horním Slezsku (obce Bedřichův Hradec, Petrovice), Sycovsko východně od Vratislavi (obce Bedřichův Tábora, Velký a Malý Tábora, Čermín), dále lokality Zelów a Kuców v blízkosti Lodže. Tyto oblasti byly od poloviny 18. století součástí tzv. Pruského Slezska. Oblast, ve které leží obce Zelów a Kuców, byla v letech 1815-1918 zahrnuta do tzv. Kongresovky v rámci Ruska. Po první světové válce se součástí obnoveného polského státu stalo i Sycovsko na rozdíl od Střelínska a Opolska, které patřily Německu až do roku 1945.

České osídlení v Polsku je většinou pozůstatkem exulantických vln z druhé poloviny 18. století. Jak uvádí I. Heroldová, původní etnicita těchto náboženských exulantů odpovídala společenské situaci v českých zemích v polovině 18. století. Etnicita exulantů se projevovala především v náboženství, které si uchovalo povědomí husitské a českobratrské tradice. Dalším projevem byl jazyk, a to jednak hovorová řeč se silným severovýchodočeským dialektem, a jednak jazyk Kralické bible, tzv. kraličtina, bibličtina. Třetím důležitým projevem byly etnografické jevy v lidové kultuře nekatalického obyvatelstva převážně ze severovýchodních Čech.¹

Další část českého osídlení se nachází v severozápadním cípu Kladska (tzv. Český koutek). Tato autochtonní populace se od poloviny 18. století po pruském záboru Kladska vyvíjela odděleně od českého etnika, neboť se ocitla za státní hranicí. Udržela se v počtu asi 4 500 osob až do roku 1945, kdy část z nich odešla do Čech (Náchodsko, Hronovsko, ad.) a část do Německa. V současné době zde žije jen několik málo desítek kladských Čechů. Tato oblast se dostala do povědomí veřejnosti mj. díky J. Š. Kubínovi a jiných folkloristů zabývajících se např. místními pohádkami.

Specifickou skupinou představují tzv. Moravci, kteří sídlí v oblastech Ratibořska (Racibórz) a Hlubčicka (Głubczyce) hraničících s Českou republikou při Opavsku a Hlučínku. Tito lidé hovoří dialekty na pomezí češtiny a polštiny a nepovažují se ani za Čechy, ani za Poláky. V roce 1920 připadla větší část území Moravců na Hlučínku v počtu asi 40 000 osob k ČSR, zbytek zůstal na území Pruského Slezska (asi 13 500 osob), které se po roce 1945 stalo součástí Polska. V současné době je možné se setkat na Ratibořsku s "moravským"

jazykem i cítěním, ovšem mladá generace má silnou asimilační tendenci k polské kultuře.

V meziválečném období žilo v Polsku přibližně 30 000 tzv. volyňských Čechů, kteří se vystěhovali z Čech a jejich potomci žili od šedesátých let 19. století na ukrajinské Volyni. Většina těchto Čechů po skončení druhé světové války reemigrovala do Československa.

Podle L. Šatavy se na počátku třicátých let k české národnosti v Polsku hlásilo 38 000 osob (z toho 31 000 na Volyni a 4000 ve vojvodství Lodž). Po skončení druhé světové války došlo k rapidnímu poklesu počtu Čechů v Polsku. V současné době existuje významné centrum v Zelówě, kde se k české národnosti hlásí zhruba 300 osob. Od roku 1957 zde byla česká škola a v současné době zde pracuje odbočka Kulturní společnosti Čechů a Slováků v Polsku se sídlem v Krakově.²

Měla jsem možnost nahlédnout do rukopisu Čecha Žijícího ve Varšavě, který strávil své dětství v Zelówě. V rukopise uvádí vzpomínky na tuto obec a na život mezi Čechy v Polsku. Autor se zmiňuje o tom, že do obce Zelów přijeli první čeští kolonisté 1. února 1803 a už 23. března téhož roku se narodil první zelóvský Čech - Jan Němec, syn Jana a Marie, rozené Kumpoltové. Místní obyvatelé získávali prostředky k obživě ze zemědělství a tkalcovského řemesla. V roce 1845 zde žilo 1300 Čechů, 19 německých luteránů a 64 Poláků. Před 2. světovou válkou žilo v Zelówě a nejbližším okolí asi 4 500 Čechů. Ti zde tvořili nejpočetnější a ekonomicky nejpružnější skupinu. Jak autor uvádí: *V největších zelovských tkalcovnách Jersáka, Rejcherta a Slámy pracovaly stovky zaměstnanců. Vyrobené látky byly prodávány v Lodži, která byla střediskem polského textilního průmyslu. Evangelicko-reformované kostely v Zelově a Kučově byly centrem náboženského a kulturního života. Velmi živá byla tradice Českých bratří. Česky se vyučovalo v nedělní škole, na kurzech pro konfirmandy. Zelovští nikdy nezapomněli, že jejich otcové pro víru museli opustit rodné Čechy a hluboce věřili, že se někdy určitě vrátí do vlasti*³

Zajímavé je také líčení autora jako svědka způsobu života Čechů v Zelówě: *Československá církev evangelická a Bratrská jednota baptistů [sic!] organizuje v Zelově sjezdy reemigrantů a jejich potomků.... V současné době Češi jsou už početně malou menšinou v Zelově (asi 400 osob). Náboženský život jak dosud soustřeďuje se ve sboru evangelicko-reformovaném. V kostele se zpívá české a polské písně.*

Znalost češtiny mezi členy výrazně klesá. Mnozí Češi mladé generace sice česky rozumí, ale má potíže s vyjadřováním svých myšlenek "po česku". Je určitý počet rodin, které doma hovoří česky, ale ta znalost je na ústupu... K minulosti patří doby, kdy Židé, Němci a část Poláků a jejich děti dobře rozuměli a dokonce mluvili česky. Když mi bylo 7-12 let (tzn. těsně před válkou) o prázdninách vždycky jsem jel k babičkám do Zelova. České a polské děti měly společné zábavy a mluvily převážně česky. Byly při tom směšné okamžiky. Já jsem k polským dětem mluvil polsky a polské děti (věděly, že jsem Čech) hovořily ke mně česky.⁴

Zelówskými Čechy se zabýval Piotr Wróblewski, který analyzoval etnickou identitu této menšiny. V době jeho výzkumu počátkem devadesátých let 20. století měl Zelów 8 033 obyvatel, z čehož dominantní většinu tvořili Poláci. Lidé českého původu zde byli etnickou i náboženskou menšinou patřící ke kalvinistické kongregaci. Autor odhaduje, že přibližně 5% obyvatel má opravdu české kořeny. V Zelówě je tedy asi 500 osob hlásících se k českému původu, kteří hrají významnou úlohu v místní společnosti. Autor studie provedl 54 rozhovorů s lidmi deklarujícími český původ a všiml si jejich náboženství, jazyka, národních symbolů a hodnot a protestantského asketismu a vztahu k ekonomickým aktivitám Čechů. Na základě analýzy dokumentů a pozorování získal podklad pro studium národního citění zelówských Čechů. Národní identita zelówského společenství je ovlivněna vztahem členů k náboženství, jazyku, "ideologické vlasti" a domovně a k lidovým zvykům a obyčejům. Z výsledků je patrné, že v české komunitě v Zelówě se objevují dva modely patriotických postojů: Čech - zelówský patriot a Polák českého původu. První typ popisuje nejstarší generaci obyvatel s českými kořeny zatímco druhý typ je charakteristický pro lidi mladší generace. Předkové těchto Poláků českého původu emigrovali z Čech a usadili se v Zelówě. Autor vyzoroval v české komunitě v Zelówě posun v národním citění, které je u mladých lidí tvořeno klesající identifikací s českým národem a rostoucím polským národním vědomím.

Další skupinu Čechů nalezneme ve velkých polských městech - Varšavě, Lodži a Krakově. Tito lidé ovšem přišli z odlišných důvodů než výše zmíněné skupiny a jde spíše o individuální případy. Právě oni byli předmětem mého výzkumu, který byl zaměřen na české národní stereotypy - jak Češi vidí sami sebe a jak jsou viděni ostatními národy.

V následující části bych se chtěla zmínit o renomé, které Češi mají v Polsku. I když se jedná o názory reprezentativního vzorku Poláků, je pravděpodobné, že názory na jiné náro-

dy obecně jsou ovlivněny konkrétními politickými, ekonomickými a společenskými okolnostmi. Současný "obraz" Čechů v Polsku je charakterizován řadou pozitivních vlastností. Typický Čech je zobrazen jako člověk mírumilovný, tolerantní, společenský, otevřený, laskavý a přátelský. Češi jako národ mají renomé vzdělaného a kultivovaného etnika s bohatým intelektuálním a kulturním bohatstvím. Na druhé straně si někteří Poláci asociují typického Čecha s jedním z mnoha nakupujících na obrovských polských trzích. Čech je také považován za bázlívu osobu, která udělá cokoliv pro svůj prospěch. Existuje i velmi populární stereotyp Čecha, který je identický s Haškovým Švejkem. Pragmatický, ale zároveň naivní a loajální voják Švejk je v očích Poláků ztělesněním nejdůležitějších znaků českého národního charakteru.

Podle výsledků studie z osmdesátých let 20. století, ve které A. Jasinka-Kania analyzovala názory Poláků v letech 1975-1987, je patrné, že většina respondentů v tomto opakovaném výzkumu vyjadřovala pozitivní nebo neutrální postoj k Čechům. Další výzkum I. Kurcze (1994) podpořil tyto výsledky. Autor zjistil, že na Bogardově škále sociální distance Poláci vyjádřili pozitivní postoj v 58% a negativní v 42%. Při jiném výzkumu J. Bartmiski (1995) použil metodu sémantických konotací názvů jednotlivých národností a konkrétních vlastností. Polští studenti považovali Čechy za národ patriotický, společenský a radostný. Typický Čech má ovšem tři negativní vlastnosti: je povolný, servilní a oddává se pití - hlavně piva. Za největší kontrast Poláci považovali polskou kuráž versus českou zbabělost a polskou hrdosť versus českou skromnost. Podobné vlastnosti se objevily i ve studii M. Kowalského, který prováděl výzkum mezi mladými Poláky v části Slezsko a v centrálním Polsku, kde sledoval jejich názory na odlišné národnosti. Mezi nejčastěji přisuzovanými charakteristikami českého národa byly zbabělost, nepohostinnost, nepatriotismus a falešnost. Všechny tyto vlastnosti byly ve zvýšené míře uváděny respondenty ze Slezska.

Polské centrum pro veřejné mínění od roku 1991 prezentuje názory Poláků na jiné národy. I podle těchto výzkumů je patrné, že Češi mají více méně pozitivní renomé v sousední zemi.

Při srovnání výsledků z let 1994 až 1997 je zřejmé, že od roku 1994 se sympatie Poláků vůči Čechům mírně zvýšila (z 30% na 41%), antipatie poklesla (z 32% na 22%) a ambivalentní postoje zůstaly na stejné úrovni kolem 30%. Podobné výsledky jsou patrné z výzkumů další významné instituce zabývající se sociálním výzkumem. Podle jejich studií sympatie Poláků vůči Čechům roste od roku 1993 a antipatie se snižují.

Jedna pětina Poláků měla problém s porazením pozitivních či negativních vlastností českému národu.

V srpnu 1995 byli Poláci poprvé požádáni o určení charakteristických rysů Čechů a Slováků. Většina respondentů jmenovala pozitivní rysy Čechů, ale jedna třetina Poláků měla s takovou charakteristikou problémy. Asi 35% Poláků považuje Čechy za kulturní, sympatické, vzdělané, čisté, radostné a společenský národ. Dalších 15% k tomu přiřadilo následující charakteristiky: pilný, podnikavý a vychytralý. Jedna desetina respondentů vysledovala u Čechů sklony k neupřímnosti a falešnosti.

Při analyzování stereotypů o českém národě je možné konstatovat, že český národní stereotyp se podstatně nezměnil během posledních let. Z dostupných výzkumů je zřejmé, že Poláci připsují Čechům pozitivní vlastnosti týkající se meziosobních vztahů (společenský, pohostinný, laskavý) a individuálních vlastností (veselý, optimistický), ale také negativní vlastnosti (zbabělý, skromný, servilní a nenáboženský). Obecně lze konstatovat, že postoj Poláků k Čechům je více pozitivní než negativní.

Příklad Poláků a jejich názorů na český národ potvrzuje myšlenku o neměnnosti národních stereotypů. Přestože se Česká republika a Polsko snaží intenzivně spolupracovat ve sférách politiky, ekonomiky a kultury, tento fakt se neodráží ve vzájemném vnímání Čechů a Poláků. Zvláště negativní stereotypy, které se utvářejí po staletí, jsou předávány z generace na generaci a jsou zakořeněny v lidském vědomí jako součást národní tradice.

Předmětem mého výzkumu bylo zkoumání stereotypů o českém národě jednak na základě výsledků veřejného mínění a dalších teoretických i praktických studií, ale hlavně prostřednictvím rozhovorů s Čechy žijícími ve Varšavě a s cizinci na území České republiky. Pro svůj vzorek Čechů ve Varšavě jsem si vybrala skupinu deseti Čechů, kteří z rozdílných důvodů působí delší dobu v Polsku. Polovina respondentů byla mezi 23 až 28 lety, ostatní byli starší než 50 let. Téměř všichni dotazovaní měli univerzitní vzdělání. Mezi respondenty byli studenti sociologie, politologie, historie, demografie, ekonomiky a žurnalistiky. Další dotazované zastávaly následující profese: operetní zpěvačka, pracovnice České sekce Polského rozhlasu, tlumočnice na Ambasadě České republiky a bývalá pracovnice Českého centra ve Varšavě.

V rámci svého výzkumu jsem předložila respondentům sémantický diferenciál, který obsahoval vlastnosti připisované Čechům na základě výsledků předchozích studií. Na levé straně jsou zobrazeny položky zobrazující kladné vlastnosti,

na konci sedmibodové škály jsou vlastnosti záporné. Respondenti zaznamenávali položku po položce, a tím přiřazovali určitě vlastnosti českému národu. Výsledné schéma zobrazuje srovnání průměrů výsledků podle názorů Čechů v zahraničí a cizinců v ČR. Položky č. 26 až 33 byly vyhodnocovány zvlášť, neboť bylo obtížné určit zda jde o vlastnosti kladné či záporné. (Viz příloha.)

Podle Čechů, kteří se účastnili mého výzkumu ve Varšavě, je typický Čech laskavý, aktivní, mírumilovný, přátelský, loajální, pilný, opatrný, pohostinný, veselý, čestný, flexibilní, vážný, sebevědomý, ochotný spolupracovat, taktický, praktický, inteligentní, patriotický, upřímný, demokratický, společenský, zbabělý, servilní a nenábožensky založený.

Tyto výsledky byly podloženy rozhovory s Čechy ve Varšavě. Při analýze rozhovorů jsem si byla vědoma skutečnosti, že jde o individuální odpovědi, které nemusejí nutně vyjadřovat názory celého etnika. Na druhé straně ale poskytují určitý obraz o názorech lidí patřících do určité skupiny, konkrétně Čechů žijících v Polsku.

Všichni moji respondenti se shodli na tom, že začali více přemýšlet o českém národě až během svého pobytu v zahraničí. Při hodnocení svého národa se přiznali, že se srovnávali s národem jim fyzicky nejbližším, a to s Poláky. Shodli se na tom, že Češi v zahraničí se zdají být tolerantnější a tím se výrazně odlišují od většiny lidí v České republice. Češi v Polsku se považují za flexibilnější než Češi ve své rodné zemi. Varšavští Češi museli tvrdě pracovat, protože konkurují místním Polákům. Pokud Češi chtěli získat dobrou společenskou a pracovní pozici v Polsku, museli vynaložit dvakrát tolik úsilí než místní obyvatelé.

Varšavští Češi popsali příslušníky svého etnika jako lidi spolehlivé, inteligentní, kteří stojí "oběma nohama na zemi", se smyslem pro racionalitu a s nízkým emocionálním chováním. Jsou introvertní se specifickým smyslem pro humor, který mj. čerpá také z podobnosti mezi češtinou a polštinou. Češi jsou pragmatičtí a egoisté, kteří se snadno přizpůsobí nejrůznějším podmínkám. Tento postoj ovšem není považován za negativní, neboť jak vyjádřil jeden z mladších respondentů: *...jsme ve středu Evropy a nemůžeme si dovolit bojovat... máme německou mentalitu, zvláště smysl pro pořádek...* Pokud Poláci mluví o bojovnosti, Češi vždy mají podřadné postavení a jsou považováni spíše za zbabělce. Z dalších vlastností je Čechům připisována šetnost a puntičkářství. Češi drží slovo, jsou zdvořilí, otevření a čestní. Vyjádří přesně "co mají na jazyku" a to je obecně oceňováno. Dále pak nelžou a neponižují jiné osoby. Jsou také pozorní a dodržují

sliby. Jsou sportovně založení, ale nemají zdravou životoprávu. Nemají komplex méněcennosti a nejsou zbabělí, což se o nich někdy říká v souvislosti s 2. světovou válkou. Češi nejsou velmi flexibilní a neradi se učí od jiných národů. Věnují hodně času rodinnému životu a svému domu. Pořád pilně pracují, obzvláště ženy. Češi jsou považováni za nenábožensky založený národ s maloměšťáckým duchem.

Respondenti shodně uvedli, že je spojuje řada skutečností, na které mohou být hrdí. K nim patří Češi, kteří proslavili republiku v zahraničí v nejrůznějších oblastech vědy, politiky, kultury, umění a sportu. K hrdosti patří také světoznámý produkt - české pivo.

Jak již bylo zmíněno dříve, renomé Čechů v zahraničí má pozitivní konotace, obraz Čecha je mimo jiné asociován také s obrazem vojáka Švejka. Tento stereotyp se často objevuje nejen mezi lidmi, ale je tradován také prostřednictvím médií. Varšavští Češi nesouhlasí s tvrzením, že postava Švejka reprezentuje typického Čecha. Jedna příslušnice starší generace dokonce uvedla, že podle ní Hašek touto knihou nadělal více zla než dobra.

Řada Poláků má pocit, že Češi jsou orientováni na Západ. Existuje názor, že Češi jsou "poloslované", kteří mají lepší kontakty s germánskými než slovanskými národy. Tyto skutečnosti spolu s krásným hlavním městem Prahou a kladným renomé české kultury ve světě jsou považovány za důvod k žárlivosti ze strany Poláků. To se odráží v různých reakcích vyjadřujících despekt. Češi jsou například nazýváni Pepiczki (Pepiczek). Předmětem žertů je i český jazyk, který navádí k podobným vtipům jako Čechy polština.

Pokud srovnáme odpovědi respondentů z řad Čechů v zahraničí a Čechů v rodné zemi, je patrné, že Češi ve Varšavě vidí svůj národ v pozitivnějším světle než ostatní. Naopak Češi v České republice jsou kritičtější ke svému národu, což může být mimo jiné způsobeno jejich častějším vzájemným kontaktem. Jen pro zajímavost uvádím, že nejkritičtější vůči Čechům se projeví cizinci v České republice, jejichž úhel pohledu se liší od Čechů v republice i v zahraničí. To potvrzuje zjištění zvláště sociálních psychologů zabývajících se národními stereotypy, kteří zjistili, že u autostereotypů vyjadřujících kolektivní obraz svého vlastního národa je důraz kladen spíše na pozitivní než negativní vlastnosti. Naopak u heterostereotypů, které vyjadřují názory na jiný národ, jsou zdůrazňovány sociálně nežádoucí charakteristiky.

Varšavští respondenti si postěžovali na situaci mezi Čechy ve Varšavě, kteří se nesnaží udržovat takové formální či neformální styky jako například Poláci v zahraničí. Dotázaní Češi neměli představu, kolik jich asi bydlí ve Varšavě a okolí, neboť se jen velmi zřídka setkávají v Českém centru. To je případ zvláště starší generace. Mladá generace upřednostňuje setkávání s místními občany. Vyslechla jsem dokonce názor, který svědčil přímo o nechuti Čechů po roce 1989 navazovat kontakty s příslušníky téhož národa při pobytu v zahraničí.

(V září tohoto roku jsem byla přítomna návštěvě čtyř senátorů, členů Komise pro krajany žijící v zahraničí, v Českém centru ve Varšavě, kde se sešlo několik Čechů žijících ve Varšavě. Varšavští Češi, kteří žijí již přes 20 let v Polsku si postesklí nad nezájmem České republiky o své krajany v zahraničí. Z besedy mezi těmito Čechy a českými senátory vyplynulo, že situace je na dobré cestě ke změně. Za největší formální problém byla považována otázka dvojího občanství a volebního práva pro Čechy v Polsku. Varšavští Češi velmi uvítali jednak zájem české strany o krajany v Polsku a jednak zájem ve svých řadách o vzájemná setkávání a spolupráci).

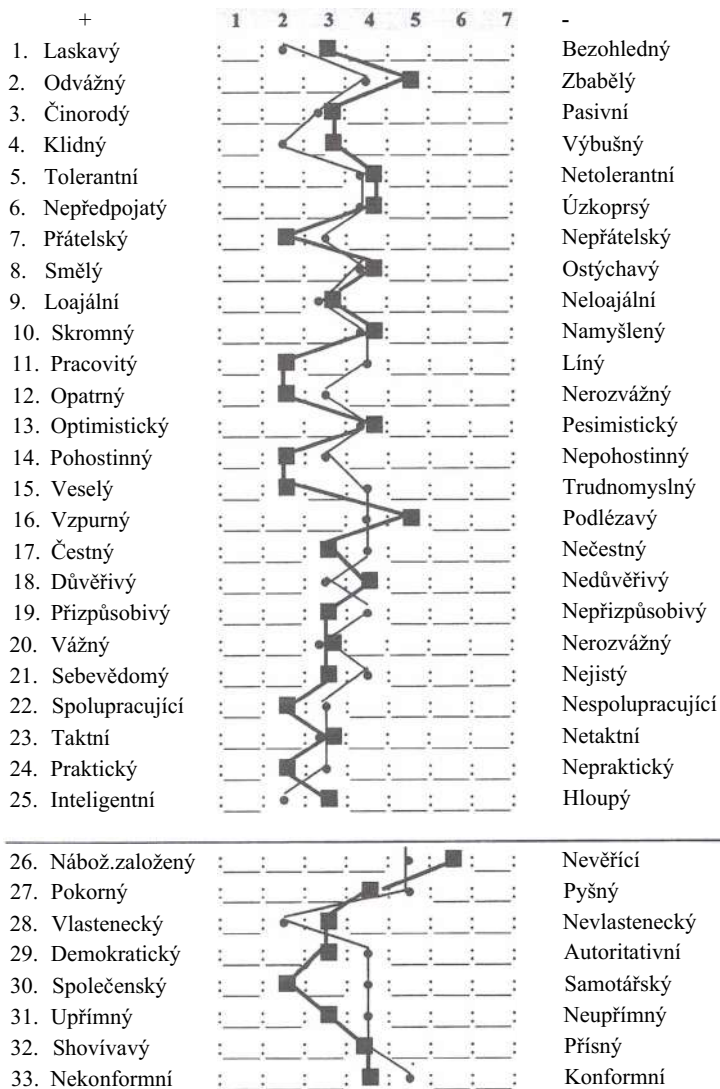
Poznámky

1. Heroldová, I.: *Vystěhovalectví do Polska*. In: Češi v cizině 9. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1996, s. 13.
2. Šatava, L.: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha 1994, s. 225-226.
3. Dedeejus, V.: *Czeši w Polsce*. Varšava 1998, s. 1-4. Rukopis v osobním vlastnictví autorky.
4. Tamtéž, s. 5.

Literatura:

- Dedeejus, V.: *Czeši w Polsce*. Varšava 1998. Rukopis v osobním vlastnictví autorky.
- Heroldová, I.: *Vystěhovalectví do Polska*. In: Češi v cizině 9. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1996, s. 11-25.
- Pavliková, E.: *Czech National Stereotypes: How Czechs see themselves and how they are seen by others*. Magisterská práce, Středoevropská univerzita. Varšava 1999.
- Šatava, L.: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha 1994.
- Wróblewski, P.: *Česká menšina v Polsku. Proměny významu češství v Zelówě*. In: Český lid 83, 1996, s. 39-45.
- Wróblewski, P.: *Spółeczność Czeska w Zelowie*. Warszawa 1996.

Typický Čech:

■ ————— Názory Čechů v zahraničí
 ● ————— Názory cizinců v České republice

KULTÚRNA A ETNICKÁ IDENTITA SLOVENSKEJ MENŠINY V MAĎARSKU (NA PRÍKLADE VZŤAHU IDENTITY A FOLKLÓRU V MALOM KEREŠI)

Eva Krekovičová

Vo svojom príspevku budem vychádzať z jednotýždňového prieskumu, realizovaného v poľnohospodárskom meste Kiskörös (Malý Kereš) v júni 1995 v rámci Národopisného tábora. Organizoval ho Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku a Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku. Pri tejto príležitosti by som sa usporiadateľom rada poďakovala za cennú príležitosť pre výskum, akú mi v rámci Národopisného tábora poskytl. Vzhľadom k tomu, že v priebehu týždňa nebolo možné realizovať hlbšie zamerané sondy, najmä pokiaľ sa týka identity slovenských obyvateľov Kiskörösa, sústredím sa tu len na niektoré aspekty súvislostí identity a folklóru. Sledovala som ich vo svetle vlastných výskumov z iných lokalít obývaných pôvodne slovenským obyvateľstvom v Maďarsku z 90. rokov (Mezőberény, Tótkomlós, Békéscsaba na Dolnej zemi, Bükszentkereszt v Bukových horách a Tárnok a Sós-kút pri Budapešti), ako aj z aspektu vzťahu menšinovej kultúry Slovákov v Maďarsku a väčšinovej slovenskej kultúry.

Stručná charakteristika Malého Kereša

Lokalita patrí k typu poľnohospodárskych miest v Maďarsku (t. j. sídlo prevažne poľnohospodárskeho charakteru s územne relatívne malým urbánnym centrom). Bola založená okolo roku 1718, kedy sa tu usadili slovenskí evanjelici a.v., pôvodom zo stredoslovenských a čiastočne západoslovenských oblastí dnešného Slovenska (Divičanová 1999, s.87). Archívne výskumy dokumentujú, že obec bola v období nasledovných takmer 150 rokov konfesionálne aj etnicky relatívne silne homogénna, pričom v čase príchodu prevládali medzi Slovákmi príslušníci mladších generácií. Dobová maďarská spisba druhej polovice 19. storočia však obyvateľov Malého Kereša neoznačuje ako Slovákov. Považovaní sú za Maďarov. Na rozdiel od podobných miest s pôvodne slovenským obyvateľstvom v Maďarsku (Tótkomlós, Békéscsaba, Mezőberény) tu najmä od polovice 19. stor. postupne strácala cirkev, ale i školstvo svoj význam ako sprostredkovateľ a upevňovateľ slovenského jazyka a povedomia. "Po roku 1880, a ešte výraznejšie po prvej svetovej vojne bola pre slovenské spoločenstvo tejto lokality charakteristická latentná národnostná existencia." (Divičanová 1999, s.87) Napriek tomu, že dodnes je možné skúmať tu jazykové a kultúrne prejavy evidentne slovenské (vrátane folklórnych), je z nášho hľadiska zaujímavý fakt, že "od roku 1949 sa v Malom Kereši k slo-

venskej národnosti nehlásil nikto, ani slovenčinu nepokladal za svoj materinský jazyk" (Divičanová 1999, s.93).

Svoju úlohu tu - popri mnohých ďalších faktoroch - iste zohrala aj skutočnosť, že Malý Kereš je rodiskom významného maďarského básnika Alexandra Petőfiho (pôvodom syna slovenského mäsiara Petroviča) a v Maďarsku všeobecne rozšírený "kult Petőfiho" (pestovaný aj v iných mestách, napr. v Mezőberényi, kde básnik navštevoval gymnázium, Aszódé, atď.) je tu dodnes veľmi živý. Jednou z našich informácií bola i neter slovenskej pestúny Petőfiho, pani Ilona Kováčová, ktorá hovorila veľmi dobre po slovensky, prejavovala živý záujem o slovenský jazyk a folklór, ale zároveň k jej najväčším emocionálnym zážitkom patrí dodnes čítanie Petőfiho básní (samozrejme, v maďarskom origináli).

Mesto samotné je situované do istej miery ako slovenský ostrov v okolitom prevažne maďarskom prostredí. Jeho obyvatelia neudržiavali intenzívnejšie kontakty ani s inými slovenskými lokalitami tejto oblasti (napr. s Dunaegyházzou), či s materským slovenským prostredím, ale orientovali sa najmä od druhej polovice 19. storočia hlavne na komunikáciu s maďarskými spoluobčanmi iných dedín či miest.

K metodologickým a terminologickým otázkam. („Kultúrna pamäť“, „kultúrna“ a „etnická identita“)

Ako špecialistka na ľudové piesne sa zameriam v prvom rade na folklór. Materiál získaný v Kiskörösi upútal pozornosť nielen moju, ale aj ďalších kolegov zo Slovenska, skúmajúcich iné témy tradičnej ľudovej kultúry a každodenného života slovenskej menšiny v Maďarsku svojou špecifičnosťou. Táto súvisela:

1. s identifikovaním sa obyvateľov Kereša so svojou slovenskosťou, určenou spravidla hlavne (a niekedy výlučne): a. na základe jazyka; b. povedomia pôvodu; c. niektorých zložiek kultúry (kde folklór, a najmä pieseň zohrávala významnú úlohu).
2. Na druhej strane však stála - oveľa silnejšie pociťovaná a demonštrovaná - lokálna identita "Kerešana" ako lojálneho občana krajiny a štátu, v ktorom sa narodili jeho predkovia a kde žije, a teda povedomie príslušnosti k štátotvornému maďarskému národu.

Na základe poznatkov z terénu i z literatúry (Divičanová 1999) sa ukázal ako metodologicky potrebný pohľad na iden-

titu "slovenských Kerešanov" z aspektu "kultúrnej pamäti". Prejav "slovenskosti" determinované pôvodom a najmä používaním jazyka v bežnej komunikácii (hlavne v rodinnom a domácom kruhu, nie už na verejnosti) by som totiž neoznačovala automaticky za doklady "slovenskej identity" v zmysle identity "etnickej". Termín "kultúrna pamäť" pritom chápem ako metodologicky nadradený, stojaci vyššie ako pojem "identita". Najnovšie výskumy identity v rôznych prostrediach - a najmä pri interdisciplinárnom prístupe (napr. etno-archeologickom, ale i iných) - všeobecne poukazujú na potrebu rozlišovania kultúry daného spoločenstva a jeho identity. V súvisi s tým aj pri sledovaní našej problematiky vystúpila do popredia - najmä v porovnaní s ostatnými skúmanými lokalitami v rámci Maďarska - potreba metodologického odlíšenie "etnickej" a "kultúrnej" identity. Nechápem ich teda ako synonymné. Úroveň "kultúrnej identity", ako aj "kultúrnej pamäti" pritom považujem za kategórie stabilnejšie v čase ako prejav "etnickej identity". Obyvatelia Malého Kereša disponujú v istých zložkách obdivuhodne zotrvačnou a dlhodobou uchovávanou, bez pôsobenia zásadnejších vnútorných či vonkajších stimulujúcich impulzov pretrvávajúcou "kultúrnou pamäťou". Konkrétne prejav tejto "kultúrnej pamäti" sú v prvom rade indikátormi "kultúrnej identity" "kerešského" spoločenstva a len v niektorých obdobiach sú zároveň nositeľmi uvedomovanej "etnickej identity". Dôležitú úlohu pritom zohráva skutočnosť, ku akému spoločenstvu (etniku, národu, atď.) sa členovia spoločenstva v danom období sami vedome hlásia (Barth 1969, ako i ďalší autori). Obyvatelia Kiskörösa sa vyznačujú v porovnaní napr. so spomenutými dolnozemskými mestami vyšším stupňom vedomej a zámernej snahy o asimiláciu s väčšinou maďarskou identitou (Divičanová 1999, tu i ďalšia literatúra). Slovenský jazyk a niektoré kultúrne, najmä folklórne prejav si obyvatelia Kiskörösu uchovali dodnes podvedome, bez zámerne stimulujúcich silnejších impulzov. Tvoria predovšetkým prirodzene emotívne viazanú, neuvedomovanú, spontánnu súčasť ich "kultúrnej pamäti". Identita tu všeobecne vystupuje síce ako viacvrstvová (podobne ako v menšinových spoločenstvách a etnicky miešaných oblastiach), avšak inklinuje predovšetkým k maďarskej, teda štátnej identite.

Indikujú to viaceré reakcie a správanie sa obyvateľov Kiskörösa v jednotlivých historických obdobiach, najmä po roku 1810 po zavedení maďarského jazyka do bohoslužieb a škôl na pranie samotných "Kerešanov" (Divičanová 1999, s. 102-103, Leška 1810). Toto aktívne úsilie obyvateľov mesta o splynutie s okolitým väčšinovým maďarským obyvateľ-

stvom malo v procesoch urbanizácie najmä 19. storočia v prvom rade sociálne motivujúci charakter (maďarské meštianstvo ako kultúrny vzor, sociálne vyššie stojaca vrstva spoločnosti). V súvisi s tým bolo vecou prestíže (okrem iného) ovládať maďarský jazyk a aktívne sa zúčastňovať na spoločenskom a kultúrnom živote väčšinového spoločenstva (Divičanová 1999). Citujem informátora, nar. v r. 1917 z výskumu v roku 1995: *Maďarskí ňevedev ňikto pred jedno stopäťdesiat rokov, starí ocovia ešte slovenskú školu chodili. Tuto je štiria-dvacať kilometrov, to sa Maďari, ta tam chodili slúžiť, žebi sa naučili maďarski Starí rodičia. A potom tak bolo - taká, no zadobrovo boli našťiví boli sa - prišli semká, afebo aj - nachistali, taišli tatam, a tak potom už tak zadobro ostali. Ti Patajčania, aj s Kiškörösaňi. Chodili edon Mózeš báci g mojej mamóuki. Tag na jarmak - naveki tam sa pristavili.* (Krekovičová 1996, s. 135)

Spomínané postoje sa prejavili veľmi ostro napr. aj v akciách obyvateľov Malého Kereša na aktivity agitátorov v rámci presídľovacej akcie pri organizovaní výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Slovenskom po druhej svetovej vojne (v rokoch 1946-1947). Viacerí informátori dodnes na túto pre nich nepríjemnú skúsenosť nezabudli a stretli sme sa dokonca s takmer doslovným reprodukováním reči agitátora v podaní jedného z respondentov, a to aj napriek 50-ročnému časovému odstupu. Presídľovacie aktivity boli prezentované s jednoznačne negatívnym hodnotením. Postoje "Kerešanov" k repatriácii výstižne vyjadrila bežná 90-ročná žena (nar. 1909) nasledovne: *Takí, čo navrávali, žebi taišli do Slovákii. A ket som ja vravela, že: „A tam nám čo dáte?“, To vraj, čo tu máte. „A žobracku kapselu si aj tu muožem zodrat, ňi len Slovákii.“ „Afe vraj to je vaša zem.“ „Akobi bola to moja zem, ked som sa ja tu narodila. Ja to ňemožem povedat, že je to moja zem! Ná ňie pravda? Tu zme. Tu zme privikli a tu chceme aj pozdichať. Tu máme už aj siedmom kerufete čižu. Ház. Máme aj mesto, de nás pochovajú. Na hrobe.“* (Krekovičová 1996, s. 135-136)

Výskum v Kiskörösi potvrdil poznatok získaný už predošlými výskumami maďarských jazykových ostrovov, že kľúčovú úlohu pri uchovávaní a zároveň "znovuoživovaní" slovenskej "etnickej identity" zohralo písané slovo (najmä duchovné spevníky či modlitebné knižky v slovenskom jazyku) a agilná miestna inteligencia, v prvom rade evanjelickí kňazi a. v. a učitelia (viď Tótkomlós, Mezöberény, Békéscsaba). Z tohto hľadiska možno ako (zjednodušené povedané) pôvodom slovenské lokality "bez písaného slova" označiť práve Malý Kereš a katolícky Bükkszentkereszt (Novú Hutu). V oboch týchto

obciach síce slovenčina plnila funkciu bežného dorozumievacieho jazyka, najmä v dnešnej najstaršej generácii. Tieto obce by som však z hľadiska ich "slovenskosti" zaradila ako vyznačujúce sa slovenskou "kultúrnou pamäťou", nie však už slovenskou "etnickou identitou". Absentovalo tu všeobecne slovenské etnické povedomie, a to aj v spomínanej najstaršej generácii. Že takáto situácia je aj inde v mladších vekových skupinách, je v 90. rokoch, bohužiaľ, už pravidlom.

Prejavy "kultúrnej pamäti" Slovákov v Kiskörösi

Všeobecne možno povedať, že najsilnejšie sa slovenskosť "kultúrnej pamäti" v Kiskörösi premietla v používanom jazyku. Vyznačuje sa mimoriadne archaickými prejavmi, manifestným spontánnym používaním početných parémii, frazeologizmov, atď. V neobyčajne zachovalej podobe sa tu vyskytovali tie vrstvy drobných folklórnych žánrov, ktoré už vo väčšinom slovenskom prostredí nie je možné v takejto podobe zaznamenať. Jazyková zložka kultúry dokladá neprerušenu kontinuitu v zakonzervovanej forme manifestného používania jazyka v bežnej medzislobnej komunikácii prakticky dodnes, i keď v tejto podobe už len v najstaršej generácii (70- až 80-nikov). Jazyk uchoval do súčasnosti početné príslovia, porekadlá, úslovia, prirovnania, atď., obohacujúce slovnú zásobu dnešnej živej slovenčiny. U dobrých rozprávačov najstaršej generácie možno však zaznamenať i početné naratívne žánre (anekdoty, hádanky, humoristické či poverové rozprávania) (Krekovičová 1996)).

Z hľadiska ďalších folklórnych druhov som pri výskume sústredila pozornosť na ľudovú pieseň. Žánrová skladba repertoáru, ako aj hudobná zložka piesní potvrdili vyššie uvedený poznatok o vysokej miere asimilácie obyvateľov Kiskörösa s maďarským obyvateľstvom. Aj keď tu bolo možné v nepočetných stopových podobách identifikovať relatívne archaickú vrstvu repertoáru (k hudobne staršej, neharmonickej vrstve slovenských ľudových piesní prináležalo len sedem z celkového počtu 90 zápisov piesní v slovenskom jazyku), dominujúcu zložku tvorili - podobne ako v skúmaných dolnozemskejších obciach - širokorozsahové harmonické, hudobne novšie vrstvy slovenských ľudových piesní s prevládajúcou uzavretou hudobnou formou. Obsahovali zároveň početné prvky rozvinutých, v slovenskom repertoári všeobecne najmladších novohorských piesní. Potvrdzuje to tiež výrazná absencia obradovej zložky piesní, ako aj nápadne nízky výskyt balád (jedna pieseň). Svadobné, ale i kalendárne obradové piesne (vianočné, novoročné apod.) spievané pôvodne v slovenčine, boli vytlačené z manifestného repertoáru i pa-

mäti obyvateľov Malého Kereša maďarskými piesňami skôr, ako by si to mohli pamätať naši najstarší informátori (okrem jednej vianočnej koledy, o ktorej sa zmienim neskôr).

Celkove možno v skúmanom piesňovom, ale i folklórnom materiáli identifikovať tri základné vrstvy (v iných prostrediach skúmaných slovenských jazykových ostrovoch menej zreteľné, i keď takisto prítomné):

1. konzervovanie archaických vrstiev, z pohľadu kultúry a jazyka majoritného obyvateľstva dnešného slovenského územia často raritných. K nim patria v prvom rade spomínané jazykové archaizmy (slovná zásoba, frazeologizmy, spontánne používanie parémii); prejavy ľudovej prózy (poverové rozprávania, anekdoty, napr. o Cigánoch veľmi blízke slovenskému rozprávačskému fondu (Krekovičová 1996); prežívanie pohrebných nariekaní; ojedinelé duchovné piesne (vianočné, spievané v kostole).

Výnimkou, v nám známom materiáli unikátnou, sú najmä záznamy nepočetných archaických pohrebných nariekaní, manifestne pestovaných ešte asi v 30.- 40. rokoch 20. storočia a zistených počas výskumov v podobe rekonštrukcie. Svojou hlboko emotívne viazanou funkciou dokladajú dlhodobú existenciu niektorých unikátnych (a to aj z hľadiska materiálu zo slovenského územia) archaických prejavov pretrvávajúcich v "kultúrnej pamäti" spoločenstva mesta slovenského pôvodu.

Spievala Ilona Hrková, nar. 1909

(„Vykladanie za matkou” - rekonštrukcia)

(Komentár) *Bolo. Ako niekérá vykladala. Al'e hát keď zomrelí, no tak zomrelí.*

(A keď tak mladí zomrelí?) *Todi aj d'íouke hát bolí veľa virichtovanie a tie d'íouke ta ňiesí tie mári a tá (makta) vykladala:*

„Sin moj, ľebo d'íouka moja drahá, eš'te som ňehútala, že ti zomrieš.” A tak totká rozprávala. Ľebo hát: „Ako som ťa ľúbila a tak som vizerala ako do zrkala.”

2. Melodická zložka piesní sa ukázala v reláciách vývinových hudobnoštylových vrstiev slovenských ľudových piesní tiež ako zaujímavá. A to tak v porovnaní maďarsko-maďarskom (t. j. s lokalitami so slovenským osídlením), ako aj maďarsko-slovenskom (v súvisi s materiálom zo slovenského územia). Ako som už spomenula, prevládajúca zložka repertoáru svedčí jednak o vrstve, ktorá hudobne dominovala, respektíve tvorila v období najmä 18., ale i 19. storočia (teda v období príchodu Slovákov do dnešnej oblasti Kiskörösu) na Slovensku istú módnú vrstvu. Táto sa udomácnila najmä v 19. storočí, prípadne i neskôr hlavne v oblastiach, s ktorými má tak dolnozemský materiál slovensky spievaných piesní, ako aj kisköröšský, mnohé spoločné znaky. Na Slovensku dominujú širokorozsahové harmonické piesne s dvochdobým metrom, prevažne tanečného charakteru (avšak v pomalšom tempe spievané i mimo tanca) hlavne v oblasti Hontu a Tekova, prípadne Novohradu, teda v južných regiónoch stredného Slovenska. Táto skutočnosť môže hypoteticky poukazovať na moment, že niektoré z týchto melódií patria k fondu piesní, prinesených z pôvodnej vlasti. A to tak v starších, ako aj novších fázach postupného dosídľovania lokality. Tieto piesne sú späté takmer výlučne s ľúbostnou tematikou, ktorá môže naznačovať tiež, ako to spomína A. Divičanová (Divičanová 1999), že prvú vlnu osídlencov tvorili predovšetkým mladí ľudia, pre ktorých bol takýto módný a tematicky relatívne rovnorodý piesňový fond charakteristický.

Materiál tejto vrstvy zároveň potvrdzuje názor O. Elscheka (Elschek 1995), že piesne slovenskej menšiny v Maďarsku sa napriek svojej výraznej diferencovanosti vyznačujú v melodickú zložke všeobecne silným vplyvom maďarskej hudobnej kultúry. Špeciálne v Kiskörösi ho indikuje do istej miery mimoriadne výrazné zastúpenie bodkovaného rytmu. Vyskytuje sa nielen v novouhorských piesňach, ale aj v rámci harmonických piesní novšieho štýlu, i keď ide o jeden z typických znakov novouhorskej piesne. Aj keď ho nachádzame v tejto zložke melódií zastúpený tiež v inom materiáli z našich výskumov v Maďarsku, v Malom Kereši bolo až 66 piesní z 90 poznačených bodkovaným rytmom. O tom, že tu ide o istú prechodnú formu vplyvu novouhorskej melodiky však svedčí ďalší zaujímavý fakt, že bodkovaný rytmus sa vyskytol v týchto piesňach až v 50 (!) zápisoch ako premenlivá, variabilná zložka melódie.

2.1. V tejto súvislosti by som rada upozornila na ďalšiu "špecialitu" piesňového repertoáru Kiskörösa v našich výskumoch. Sú ňou zistené - aj keď nepočítané duchovné piesne (Krekovičová 1996, s.137-139, 150-151). I keď prináležia ku

všeobecne známym aj na slovenskom území, v melodickú zložke nachádzame bodkovaný rytmus, v takejto vrstve piesní inde výnimočný. Melódie piesní si uchovali základnú líniu piesní z duchovných spevníkov.

1. Aj pre moju dušu ñebo otvorené,
Pán Ježiš otvoril, tam na križi hori.
Ó, Pán Ježiš milí, odpusť moje vini,
otvor pre mňa dvere, prived' aj mňa k sebe.

2. Otvorená pre mňa srce skrvavené,
Pán premilosťiví príslich volá k sebe:
Pot'če ku pokáñi, stojte po pravici,
abi s'če obišli večné zahinúťi.

3. Brána otvorená, spievaj, duša milá,
ber ti svoju t'archu premelo ku križu. (?)
Zlož si ju tam k nohám Ježiše milému,
stúpil t' do srca a zahojí ranu.

Spievala Ilona Litauszka, nar. 1936, zber V. Feglová, prepis E. K.

(Duchovná pieseň - nie v biblickej češtine! - pozoruhodná zo stránky melodickú aj jazykovej ako doklad koexistencie ľudového spevu a umelej duchovnej piesne)

(Kalendárna obradová pieseň - vianočná):
 Čo sa stálo tejto noci, d'ivné slicháni,
 narod'ilo sa Det'átko z Márie Panny.
 /: Veľké dobrod'eňi prišiel na nás kres'tani.
 k'teríš prišiel zaslibení ten Pán Ježiši.:/

Spieval István Szamos, nar. 1915

Obzvlášť zaujímavé sú dva varianty v územne slovenskom i maďarskom prostredí všeobecne veľmi frekventovanej vianočnej koledy Čas radosti, veselosti, oba s nápadným bodkovým rytmom. Keďže ide o prípady výnimočné, možno tu hovoriť o jednoznačnom silnom vplyve tanečnej svetskej melodiky na duchovné piesne. Tieto boli - napriek svojej fixácii v známych tlačенých spevníkoch - zrejme dlhšiu dobu ústne tradované.

Čas radost'i, veselost'i svetu nastal ňiŇi,
 neb Buh veční nekoneční narod'il se s Panni.
 Mestečku Bet'leme jesličkách na slame
 leží maľé Pachoľátko na zime.

(„Kračúnska“ - kratší variant)

Spievala Ilona Litauszka, nar. 1936, zber V. Feglová, prepis E.K.

(Kalendárna obradová pieseň - vianočná):

1. Čas radost'i, veselost'i svetu nastal ŇiŇi,
 neb Buh veční nekoneční narod'il se s Pane,
 mestečku Betlejme, jesličkách na slame
 leží maľé Pachoľátko na zime.

2. Spasitele, kvítku milí, Pane náš, Ježiši,
 čistě Pane narodení, poklade nejdrakší,
 králi náš, Pane náš, prid'i k nám, skloň se nám,
 jakože mi naposletku, prid'i k nám.

Spievala Anna Luczová, nar. 1918

(Komentár: Na Kračún zme spievali už maďarskí. Len jedna bola slovenská - tie druhé maďarské. No to som chcela vravet, že tu keď zme túto spievali, tak čo boli kostovník tí tarogatoval... - „Kráľi náš“ - veľmo pekne bolo, bolo že zme - d'e edon, d'e druhí táišli nabok a zboku počúvad'. Az ojan, ojan deŇerő, ojan, ojan, nad'on, nad'on sėp.

3. Hudobne najnovšiu vrstvu tvoria v našom materiáli piesne novouhorské. Na rozdiel od dolnozemských osád v kerešskom repertoári boli tieto "čisté" novouhorské piesňové typy o niečo početnejšie zastúpené (asi 14 piesní). Toto zistenie môže poukazovať na vyšší stupeň ovplyvnenia ľudovej hudby a spevu "slovenských Kerešanov" maďarskou hudobnou kultúrou. Novouhorské piesne so všetkými znakmi tejto vrstvy boli v skúmaných dolnozemských obciach pomerne výnimočné (napr. Tótkomlós, Krekovičová 1996a, s. 339-340-

jedna pieseň). Toto zistenie korešponduje s úvahami o slovenskej "etnickej" identite a "kultúrnej pamäti" (Krekovičová 1996b) v úvodnej časti nášho príspevku, ako aj s prejavmi týchto procesov tak v kultúrnej histórii (Divičanová 1999), ako aj v iných zložkách ľudovej kultúry a každodenného života obyvateľov Malého Kereša.

Literatúra

- Barth, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo 1969.
- Connerton, P. (1992): *How societies remember*. Cambridge 1992. (3. vyd.).
- Divičanová, A. (1999): *Kultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch. Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku*. Békéšská Čaba - Budapešť 1999.
- Elschek, O. (1995): diskusný príspevok na medzinárodnej konferencii International Council for traditional Music, Smolenice 1995.
- Krekovičová, E. (1996): *Slovenský folklór z Malého Kereša*. In *Národopis Slovákov v Maďarsku* 12, 1996, s. 129-156.
- Krekovičová, E. (1996a): *A Tótkomlós Szlovákok népdalai és dallamvilága*. In: *Tótkomlós néprajza*. Gy. Szinczok (zost.). Tótkomlós 1996, s. 315- 352.
- Krekovičová, E. (1996b): *Etnokultúrne tradície a sociálna pamäť. (Folklór ako prameň historického poznania?)* Etnologické rozpravy 1996, č. 1, s. 67-76.
- Krekovičová, E. (1999): *Vzťah pamäti a transmisie - k niektorým metodologickým problémom*. (V tlači).
- Lavabre, M. C. (1996): *Dějiny a rezistence: historikové jako narušitelé paměti*. In: *Dějiny a paměť*. K. Bartošek. (zost.). Praha 1996, s. 69-76.
- Leška, Š. (1810): *Kratyčká Historie městečka a cirkvi Kišköröšu*. Pešť, Trattner 1810.

NĚKOLIK POZNATKŮ O NĚMECKÉ LIDOVÉ KULTUŘE NA JIŽNÍ MORAVĚ

Bohuslav Beneš

Problematické života „vedle sebe“ nebo „proti sobě“ v národnostně smíšeném nebo výhradně německém jihomoravském pohraničí se u nás v padesátých až osmdesátých letech 20. století věnovala jen okrajová sporadická pozornost, zatímco znovuosídlování a reemigrace po roce 1945 byla dostatečně prozkoumána i v dlouhodobém časovém rozpětí. Není divu, že tato proluka byla mezitím pilně zaplňována ochotnými a schopnými autory z řad vyhnanců (jak si sami říkají), kteří se věnovali především sběru a publikování vzpomínkových vyprávění. Málokdy se však hovoří o smíšených manželstvích nebo o takových jevech, jako byla např. výměna dětí do jinojazyčných rodin (tzv. veksl) převážně se sousedícím českým prostředím.¹ Mnozí otcové -zvláště z příměstských vesnic kolem Brna, Znojma či Mikulova - dobře věděli, že pro obchod, živnost, vyšší typ školy nebo pro jednání na českých úřadech budou jejich děti potřebovat i jazyk „těch druhých“ a bez obav z odnárodnění posílali vzájemně své děti do vnitrozemí. To je jeden z pozitivních aspektů česko-německého soužití a začátek řady dlouhotrvajících přátelství, případně dalších smíšených manželství.

V lidové kultuře šlo z německé strany spíše o snahu odlišit se od českých sousedů a zdůraznit vlastní identitu;² to se ovšem od poloviny třicátých let obecně více politizovalo. Odlišení se začalo projevovat především ve spontánním, koncem třicátých let až provokativním nošení ženského dirndlu, zvláště ve městech, neboť německý mužský кроj jako diferenciatní činitel od 19. a 20. století přelomu století již prakticky neexistoval. Byly dokonce vydány směrnice pro nošení „správného“ jihomoravského německého kroje (Znojmo 1938).³ Nákrasy a požadavek stříhové a barevné závaznosti a jednoznačná funkční doporučení bychom mohli vzdáleně srovnat se starší fází českého svérázu z počátku 20. století, i když uplatňování „slovanských prvků“ nenabývalo v českém prostředí nikdy takového důrazu jako všestranná glorifikace germánské svěbytnosti, prosazované ve třicátých a čtyřicátých letech nacistickými národopisci. To je jeden z dalších aspektů česko-německého soužití.⁴

Z oblasti folkloristiky můžeme uvést drobný známý příklad rozšíření pověstových vyprávění o životě

a skutcích Johanna Grasela z první třetiny 19. století. Tato německo-česká „ondrášovská“ postava byla vnímána zejména na jihozápadní Moravě a na přilehlém území Waldviertlu v severní části Dolního Rakouska. Právě zde se rozvinul úplný kult zbojníka, hojně komercializovaný od poloviny 20. století. Rakušané však dodnes málo vědí, že u nás tato tradice spíše poklesla v obecné používání moravského výrazu „ty grázle!“, aniž by se přemýšlelo o romantizujícím oparu nebo o původu zločince, jemuž pojetí jazykové nebo zemské hranice nečinilo potíže.⁵ Z rakouského Podyjí přecházely některé pověsti do celého Dolnomoravského úvalu, kde se kumuloval především německý i český repertoár o Pavlovských vrších a jejich zříceninách.

Dostupné prameny o německé lidové kultuře v jihomoravsko-dolnorakouském pohraničí můžeme shrnout do několika skupin. K nejběžnější patří publikované poznatky a glosy v meziválečné literatuře a časopisech.⁶ V poválečném období po roce 1945 k nim kromě nemnohých českých a německých studií⁷ přistupuje dnes jen stěží v úplnosti podchytilná řada německých monografií jihomoravských obcí a jednotlivě vlastivědné studie v kalendářích a ročenkách, které píší autoři všech kategorií a generací, podporovaní zejména krajskými sdruženími příslušné obce. Jihomoravským vrcholovým centrem je Südmährischer Land-schaftsrat in der Sudetendeutschen Landsmannschaft v Geislingen a. d. Steige.⁸ Další skupinu tvoří rukopisné vzpomínky, archivované v každém rakouském nebo německém sudetském muzeu. Neodmyslitelná jsou četná vyprávění, dosud živě tradovaná mezi nejstarší generací odsunutých Němců, kteří se sami bez ohledu na datum a způsob odsunu veřejně označují jako vyhnanci a žijí porůznu v Německu a Rakousku. Některé rodiny mohly v pohraničí zůstat, a tak se v rozhovorech s nimi seznamujeme s projevy lidové kultury, jejíž vývoj, trvající na našem území od 13. do 20. století, byl v letech 1945-1947 násilně přerušen. Ústní vyprávění slouží začasť také autorům zmíněných monografií obcí (Heimatbücher) jako podklad pro líčení zejména meziválečného soužití s Čechy či Moravany nebo k zachycení a často i literárnímu stylizování pověstových vyprávění. Sporadicky se vyskytují německy psané

obecní kroniky, které však uvědomělí němečtí Jihomoravané často odnášeli s sebou; jejich osudy jsou dnes nezjistitelné.⁹

Věcným pramenem materiální kultury jsou různé upravené expozice v lokálních nebo okresních muzeích či přímo muzea jihomoravské německé lidové kultury, např. v Laa a. d. Thaya, muzeum v přírodě s německým domem z jižní Moravy v obci Niedersulz aj. Existuje také bohatě vybavený a odborně profesionálně vedený centrální archiv a muzeum v již zmíněném městě Geislingen/St. nedaleko Stuttgartu. Zdaleka nejpopulárnějším pramenem však jsou uvedené monografie obcí.

Německé vlastivědné monografie začaly vycházet patrně již od začátku padesátých let převážně v Německu a jsou bibliograficky zachytitelné jen sporadicky. Jsou to většinou učebnicově pojaté výklady, jejichž autory jsou především učitelé, faráři a lidoví pamětníci s různými zájmy. Výklady běžně začínají historickými přehledy, často sahajícími do germánské minulosti, z níž se odvozuje stabilita německého osídlení pozdějšího sudetského území.¹⁰ Z dávné minulosti, jejíž popis bývá čerpán z odborné německé, někdy i české literatury a z archivních pramenů (v Brně je studijí zájemci dodnes), přecházejí autoři k historickým výkladům různé kvality, kterými většinou poukazují na minulá příkoří a bezpráví, kterými byli autochtonní němečtí osadníci svým okolím ohrožováni. Tlaky se údajně zmírňovaly až v 18. a na začátku 19. století. V této době je také patrný stále silící příklon zejména městské a příměstské kultury k sousednímu rakouskému, od konce 18. století speciálně vídeňskému způsobu života. Při líčení přelomu 19. a 20. století a zejména druhé poloviny třicátých let přecházejí autoři většinou k národnostní a obecně ideologické jednostrannosti. O úloze „moravského vyrovnání“ (1905) ovšem zmínky nemáme.¹¹ V některých publikacích převažují vzpomínky, někdy literárně zpracované jako fejetony, jinde nacházíme naopak jen chronologicky seřazené paměťohodné epizody včetně popisů výročních obyčejů nebo dějin kostela či školy. Nikde nechybějí drastické scény vyhnání nebo odsunu často s nadsazeným počtem obětí.¹² Několik autorů se soustřeďuje na popis katastru, na vypočítávání změn majitelů, soupisy obyvatel, chronologické popisy změn obecních rad a jejich politického složení. Uvěřejňují se také soupisy volebních výsledků a sčítání obyvatelstva. Zvláštní pozornost se

věnuje významným rodákům, někdy se otiskují seznamy obyvatel se současnými zahraničními adresami po roce 1945. „Heimatbuch“ s příslušnými rukopisnými poznámkami se v řadě rodin stal jakýmsi emocionálním pojítkem se starou vlastí a na konci 20. století má mnohdy obdobnou funkci jako rodinné pamětní knihy, kam se zapisovaly památeční epizody. To platí zvláště o starších a osamělých lidech. Málokdy zachycují monografie také okolí obce nebo širší souvislosti a zdá se, že mnohdy ani autoři sami nemají mezi sebou spojení. Pokud vyšly tyto knihy po roce 1990, obsahují také srovnávací informace o současném stavu obce. Podstatným rysem těchto publikací je tradiční snaha o seberealizační reprezentaci obce; to je běžné i v obdobných monografiích českých, vzniklých na širším území jižní Moravy.¹³

Autorem zřejmě jedné z nejserióznějších monografií je Erich Tomschik: *Mödritz. Werden, Wirken und Vermächtnis einer deutschen Marktgemeinde. Erschienen im Eigenverlag der Ortsgemeinschaft Mödritz* (Erbach/ Württemberg 1966, 512 s.). Jde o obec ležící těsně na okraji dnešního Brna směrem na jih. V oddílu Heimat in Mundart, Brauchtum und Kunst (s. 314–400) najdeme kromě výkladu o nářečí také německá přísloví a úsloví, dětské slovní hříčky, básně v nářečí, incipity písní, které se v Modřicích zpívaly, notové záznamy, vzpomínky na dětské hry a zábavy, na slavnosti a obyčeje (slavnost slunovratu znamenala „Treue zum Volkstum und Heimat“) nebo objížďky polí o Velikonocích. Podrobně a také s plánkem je popsán vesnický dům, domácí nářadí (spisovně i v nářečí), zařízení kuchyně a jídla včetně slavnostních a výročních. Recepty dávají nahlédnout pod pokličku vepřového s knedlíky a zelím, kapra na modro, smaženého kapra s celorovým salátem... Ani vánoční cukroví se neliší od českého prostředí. Další vzpomínka se vztahuje k obchůzce hranečníků v obecním katastru, kdy se malí chlapci museli posadit na každý hraniční kámen zvlášť a zapamatovat si jeho polohu. Pohoštění parkem a sodovkou následovalo v hospodě na blízké Bobravě, kde je dnes vyhlášený autokemp. Podrobně je popsána svatba včetně porážky prasete a objednání až 160 l vína. Zkoušky novomanželů probíhaly stejně jako u českých sousedů. Nechybějí ani obřady při křtu a pohřbu. Následuje popis ženského a dívčího kroje, odvodů (Musterung) s rekrutskými písněmi (nápěvy jsou uvedeny),

hodů (Kirchweih, „Kiratog“, Kirtag), před nimiž se volili čtyři stárce, kteří si směli vybrat sami své stárky. Stavěla se máje (pro smrč jezdili do další převážně německé obce Adamov asi 25 km severně od Brna). Na máji, nejméně 20 m vysoké, se upevnil kříž s bílým šátkem, věnovaným první stárkou. Všichni byli ozdobeni rozmarýnem s německou černo-červenozlatou trikolorou. Podrobně jsou popsány funkce chasy (Burschenschaft). Zevrubný a detailní popis umožňuje srovnání s českým prostředím. V roce 1890 zde bylo 239 domů s 1441 německými a 449 českými obyvateli. Počet Čechů se v letech 1900-1910 snížil z asi 24% na 3%, v letech 1921-1930 vzrostl na 29%, začátkem roku 1945, kdy v 536 domech žilo 2558 obyvatel, tvořil podíl Čechů 558 osob, tedy asi 23%.

Další rozsáhlou, zřetelně šovinisticky orientovanou monografii napsal Adalbert Oberleitner, Schulrat und Bezirks-Schulinspektor: *Unter-Wisternitz im Wandel der Zeiten*. Verlag Heimatbuchausschuß Unter-Wisternitz (Wien-Geislingen/St. 1967, 336 s.). Tato příručka obsahuje kromě řady historických informací (od pravěku Dolních Věstonic po současnost) také cenné údaje o místních obyčejích. Protože bývalý školní inspektor, který působil v Mikulově, dobře znal prostředí a navíc byl zevrubně informován o odborné literatuře (srov. bibliografii v knize s. 330 - 332), podal do jisté míry i srovnávací obraz života německé nebo národnostně smíšené jihomoravské vesnice. Jako drobnou ukázkou tohoto postupu můžeme uvést jeho poznatek z výkladu o vesnickém domě: „... kromě bílých, světlezelených nebo světležlutých fasád neexistovaly (rozměj u Němců) žádné jinobarevné křiklavě pestré venkovní nátěry, jak je mají v oblíbě Češi“ (s. 103). Jihomoravský německý dům ovšem vypadal zcela svébytně, neboť obsahoval loubí (Tretten) nad zápražím přes celou délku dvora, čímž se odlišoval od svého českého okolí. Autor ovšem objektivně připomene, že v pohraničí lze slyšet i české vlivy, např. ve slovníkové zásobě: „Kolatschn“, „Gokschi“ („kokši“, kokeš, kohoutek), „Straga“ (straka), což prý často domů přinášela mládež, jež pobývala na již zmíněném „vekslu“. Oberleitner popisuje obydlí, stravu, rodinné obyčeje včetně svatebního oblečení, výroční obyčeje s účastí hasičského sboru a veteránů, barevná velikonoční vejce, pletení žilny na mrskut (zde nazývané „Karabatsch“, z turečtiny) a hlavně celý text k obchůzce s řehtačkami. Německý obyčej velikonoční

objížděky katastru vykonávali místní cvičenci „Turnverein“, kterým od kostelních dveří požehnal farář. Máje se stavěly jako v Modřicích, průběh „Božího těla“ je známý z českého prostředí a zvláštní pozornosti zasluhuje opět oslava slunovratu s ohněm na kopci, o němž již byla řeč. Hody (Kirtag, „Kiritog“), organizované kolem 29. září chasou (Irten) a vedené dvěma stárky (Altbur-schen), kteří přijímali při této příležitosti mladší hochy mezi chasu (Irtenbogen), mají obdobný dvoudenní průběh jako v sousedních slováckých vesnicích. Za týden se pak obdývaly hodky („Nachkirtag“). Martinské ochutnávání pečené husy a mladého vína, vytahovaného ze sudu násoskou („Stupfer“) se odehrávalo ve sklepě (Kellerpartie). Také „barborky“ byly běžné stejně jako oslava Vánoc. Tyto a další informace jsou obsaženy ve větším oddílu knihy „Selský způsob života“, kde je také text známého horenského práva z roku 1589. Pověsti o Děvičkách (Maidenburg) a z Dolních Věstonic (s.238-247) jsou literárně stylizovány a jednájí o třech zkamenělých pannách a psu, útoku Mongolů, o třech sestřích (Adelgunde, Udalrike a Romhilde - liší se od známých českých látek), o Tracciiově, o sklepě na Děvičkách... Autor se snaží dokazovat prastarou souvislost s germánsko-německou lidovou tvorbou, což odpovídá romantizujícím intencím knihy. Pověsti přímo z Dolních Věstonic pojednávají o tanečním rejči čarodějnic o hodech, o černém psu, ohnivém mužčickovi, o duchovi, který se nechává nést na zádech a o vodníkově („staří Germáni házeli vodním duchům lidské oběti“); následují pověsti o Friedrichovi von Teufenbach, o kopci, přinášejícím neštěstí aj.

Zatímco Modřice patří k brněnskému jazykovému ostrovu, který sahá až na Vyškovsko, jsou Dolní Věstonice jednou z nejvýchodnějších německých lokalit, o nichž existují monografie. Abychom uvedli příklad ze severozápadní části území, obydleného jihomoravskými Němci, seznámíme se s prací Ericha Wršky: *Malspitz. Ein deutsches Dorf in Südmähren* (Königsbrunn 1987, 200 s.). Jde o Malešovice, ležící jihozápadně od Brna přibližně 25 km od hranice. Jde o ryze německou obec s asi 5 českými obyvateli, vzdálenou 5 km severně od Pohořelic. Učitel Wrška, známý regionalistický nadšenec, předkládá ucelený přehled o obci, její minulosti (s. 9-17), národnostním boji (s. 18-49), o ztrátách v obou válkách, obecní správě, školství, kostele a o církevním životě během roku (s. 50-102).

Specifickou pozornost věnuje národopisným poznatkům, obzvláště obyčejům (s. 103-156), hospodářství (s. 157-172), klimatu a spolkovému životu (s. 173-198). Sepsal také starší názvy měř a vah.

V národopisné části knihy je uvedeno téměř vše, co je podle Wrbky důležité: popis stavení (stejných, jako v českém sousedství), nářečí, úsloví, oděvu a stravy. Zvláště upoutají „saure Fasuln“ - fazole na kyselo, „Jaamkneidel“ - kynuté knedlíky, „Wuchteln“ - buchty, „Erdäpfelplatzka“ - bramborové placky, „Lekwartascheln“ - povidlové tašky, „Zwetschkendatsch“ - švestkový táč, „Lukschn“ - nudle nebo polévkové knedlíčky, „Schubsweijg“ - „šulánky“ a nezbytné vepřo-knedlo-zelo. Do houskových knedlíků se přidávala smažená cibulka a petrželová nať. Po několika receptech následuje popis pečení chleba, výroby „Lewerkochen“ = „Powidln“, pálení slivovice - „Schligawitz“, zabíjačky, draní peří (příležitost k vyprávění) a šití prádla, povlečení a zástěr; materiál přinášely německé překupnice ze severní Moravy, které znaly potřeby vesničanek a samy pocházely z německého prostředí. Do vesnice přicházeli také překupníci pro vejce, kuřata, další prodávali vápno a kolomaz, opravovali a brousili nože, „Dratasch“ drátoval, další zasklívali a prodávali sklepnice a láhve. Chodili sem vyhrávat šumaři z Oslavan - „Schumliera“ či pohořelický flašinetář. Jednou ročně přijeli „Kumejdeanten“ se cvičeným medvědem, opicemi, přízemní akrobacií a „kouzly“. Obsáhlý je zde popis dětských her.

Výklad o obyčejích začíná pozorováním 12 nocí mezi Vánoci a 6. lednem, kdy se „nejmarkantněji prolíná církevní a germánské zvykosloví“ (s. 137). O masopustu byl hasičský bál, později se přidali i cvičenci Turnvereinu s vlastní taneční zábavou. Obchůzka masek se konala v malých skupinách dům od domu. Máj se stavěla koncem dubna a skupina lidových tanců z tělocvičného spolku předvedla staré tance - jde tedy o jeden z mála dochovaných konkrétních příkladů folklorismu z druhé poloviny třicátých let. Hody - „Kiretoug“, konané první říjnovou nedělí, stejně jako jiné podobné příležitosti řídili tři stárci, zvolení o svatodušních svátcích. Víno se objednávalo v německých Dolních Dunajovicích. Speciální buchtičky se nazývaly „Kiretougflejkn“; kulaté se plnily tvarohem, podlouhlé, na obou koncích stisknuté, obsahovaly povidla, podélné s nastříhaným vrškem mák a rohlíčky byly s oře-

chovou nádivkou. Na zahájení hodů zahráli muzikanti tři oblíbené písně stárků (vojenské nebo lidové), stárci zavdali dokola a následoval valčík - polka - valčík pro stárky a jejich partnerky, které se při tanci vyměnily. Teprve pak tančili ostatní a slavnostně přijíždějící přespolní měli také vyhrazeny tři tance. Druhý den dostali sólo starší, kteří před polkou - „hopsate Polka“ dávali přednost lendleru. Jinou slavnostní příležitostí byly odvody. Rekruti si výrazně ozdobili klobouky, jinak šli všichni ve svátečních, tj. převážně černých oblecích jako o hodech. Podrobně se líčí křest, svatba (téměř shodná s českými sousedy) a pohřeb. Protože se v knize velmi často zdůrazňuje národní sebevědomí a jistá rezervovaná diferenciací (bez dalšího srovnání), uvedli jsme nejzajímavější jevy i s jejich nářečním označením.¹⁴

Zajímavé poznatky by poskytlo srovnání českých a německých monografií. Pokud jde o Dolní Věstonice, je jim blízká práce o Horních Věstonicích, která je však tematicky jinak zaměřena. Jde o sborník jednotlivých studií, v nichž je porůznu zachycena současná skutečnost a také bibliografie je jinak upravena.¹⁵ Shodou okolností však existuje i česká, i německá monografie o téže obci; obě byly napsány nezávisle na sobě. Jde o Božice - České Křidlovce, ležící asi 13 km severně od Laa/Th. a 10 km západně od Hrušovan nad Jevišovkou. Českou knihu redigoval Ladislav Nevrla: *Božice 1225-1995 - České Křidlovce. Historie a současnost obcí* (Obecní zastupitelstvo v Božicích, Božice 1995, 160 s.). Poměrně zevrubné líčení je rozděleno do čtyř základních kapitol: místopis a příroda (s. 9-24; výňatek z Komenského mapy Moravy, oblíbená místa vycházek, počty a národnost obyvatel), dále historie obcí (s. 25-68; Božice a Křidlovce byly od roku 1939 spojeny v Neuweidenbach, následuje výklad od pravěku přes středověk a popis života za 1. republiky, během okupace a války s nálety až po odsun, správu obce a farnosti), výklad o hospodářském vývoji (s. 69-90; zemědělství a drobný průmysl, obchody a živnosti) a konečně o společenském životě obcí (s. 91-128; školství, lékaři, pošta, spolky, kulturní život, místní noviny, ochotnické divadlo, tradice a zvyky). Na tyto základní kapitoly navazují kratší oddíly Umělecko-historické památky (s. 129-141), Doprava a elektrifikace (s. 142-145), Události (s. 146-147) a Zaniklé vesnice (s. 148-152). Knihu do-

plňuje přehled pramenů, literatury a soupis autorů příspěvků.

Božice a Křídlovice byly výrazně zemědělské obce s rozvinutým vinařstvím a ovocnářstvím a s bohatým spolkovým životem. Přesto práce neobsahuje zprávy např. o vinařských obyčejích. Zato zde působil mužský pěvecký sbor (od r. 1886), sbor dobrovolných hasičů (1891) a německý tělocvičný spolek (1921). Fungovala zde SdP, po roce 1938 také NSDAP, Hitlerjugend a Bund deutscher Landwirte. K roku 1910 bylo v Božicích 233 domů a 1122 obyvatel, z toho 4 Češi. V Křídlovicích bylo 266 domů s 1178 obyvateli, z toho byli 4 Češi. V roce 1921 žilo v obou obcích v 505 domech 2501 obyvatel (98 Čechů), k roku 1930 pak v 609 domech bydlelo 2593 obyvatel, z toho 273 Češi. Jejich počet se totiž zvýšil po výstavbě české kolonie u Dvořa, založené 1.10.1926. Do desíti let postavili čeští kolonisté kromě obydlí a hospodářských budov také Jiráskův dům osvěty jako společenské středisko. O vzájemných vztazích mezi německými a českými obyčejí se v knize nehovoří. Je to zřetelně jeden ze známých dokladů představy, že co se obecně zná, nemusí se zapisovat. Autor se spíše soustřeďuje na historická fakta. Německá armáda vstoupila do Božic 10.10.1938 za velkého nadšení místních Němců. Na dveřích se objevily nápisy „Unser Gruß - Heil Hitler!“. Některé české rodiny ze strachu před agresivními henleinovci uprchly do vnitrozemí. Tlak se opakoval 14.3. 1939 se stejným výsledkem. Většina Čechů však v kolonii zůstala, ovšem český kulturní život vzal zaskvě. O Němcích je jen zmínka, že v předvečer tzv. lidového hlasování pro Německo začátkem prosince 1938 táhli v téměř tisícíhlavém průvodu s pochodněmi k táborovému ohni a následujícího dne hlasovali pro připojení k Německu; Rakousko totiž již přes osm měsíců na mapě Evropy neexistovalo. Pochodňové průvody byly obvyklým až rituálním úvodem např. k již zmíněnému slunovratu, což byl typický německý obyčej. Zajímavé jsou dva odstavce pod názvem Tradice a zvyky (s. 129), v nichž se jen konstatuje, že po roce 1945 si novoosídlenci (není ani řečeno odkud) přinesli různé domácí tradice a zvyky. Vzhledem k časté migraci se však nevztahují ani poutě, hody nebo posvícení či velikonocní hrkání. „Nadějné pokusy udržovat některé z těchto tradičních akcí, např. fašank, pochováání basy nebo krojované hody závisely organizačně na několika

málo lidech - a když v započatém díle nepokračovali, nenašel se nikdo, kdo by je nahradil“ (s.129). Fotografie asi třicetileté skupiny Socialistického svazu mládeže, pořádané ještě v roce 1982 hody, svědčí o krojovém „bohatství“ z půjčovny, zásobené zejména kyjovskými a vlčnovskými kroji.

Autory německé monografie jsou Anton a Lucia Pfister: *Possitz. Groß Grillowitz. Neuweidenbach. Erinnerungen an unser Dorf in Südmähren* (VI. nákladem. Nußloch 1992, 215 s.). Správní informace o vesnici je zbytečně srovnávat s popisem profesionálního historika L. Nevřky. Svou knihu vzpomínek rozděljuje drogist Pfister s manželkou podle obsahu na část o Božicích a část o Křídlovicích. Obecný úvod (Possitz, s. 2-12) obsahuje informace o obyvatelích a jejich příjmeních, o jazyce, ulicích, cestách a domech, mostech a studnách a báseň v nářečí. Následuje popis přírody (s. 12-16), dějiny obce (s. 17-21), prehistorické nálezy, první písemné zprávy, zmínka o habánech a jaroslavickém panství. Politická obec Božice vystupuje se svými správními orgány, zdravotnictvím, poštou, četnickou stanicí, (s. 22-34). Dále se popisuje církevní život a náboženské úkony (s. 35-48), známí lidé a rodiny (s.49-76), čestní občané, padlí, přírodní katastr (s. 77-85), pěstování polních plodin, zelinářství, ovocnářství a vinohradnictví (s. 86-89), pěstování dobytka (s. 90), hospodářský rozvoj (s. 93-100), spolky a trávení volného času (s. 101-107) a podrobněji období od podzimu 1936 do jara 1945 (s. 108-124). Věcné rozřídění informací o Velkých Křídlovicích (s.143-212) je doplněno navíc zmínkou o pomníku padlých, o výročních a týdenních trzích a zážitcích z let 1938-1947. Jsou připojena vzpomínková vyprávění s různou místní tematikou a několik registů pověstí (s. 189-212).

Z jednotlivých národopisných poznatků můžeme uvést, že chasa se v Božicích - Křídlovicích organizovala pod vedením příslušného stárka podle hospod (Irtenburschen-Alt knecht-Alt dirm) a stárek s právem (Robisch) - na němž se zářezem značilo odebrané množství vína - slavnostně zahajoval se stárkou masopustní, hodovou či pomlázkovou taneční zábavu. O hodech existovala zavádka (Aufziehen). O Velikonocích chodila německá mládež s hrkačkami a řehtačkami (Ratschen), k 1. máji se stavěla vesnická máj. V Křídlovicích se v červnu odbyvaly hody („Kiritog“) s tancem „klobouková“ nebo se stílal vytancovaný kozel. Na

závěr se hody „pochovávaly”: na vršku blízko Božic se za zvuků pohřební hudby zahrabala láhev vína. V Božicích se v září slavily další hody (Kirchweihfest) jako největší svátek vesnice s nezbytným úklidem, pečením cukroví a hus. Stárci zorganizovali průvod s věncem k pomníku padlých, kde se hrála „Píseň o věrném kamarádu”, běžná na německy mluvícím území kdekoli v Evropě. Poté hrála hudba dostaveníčka po okny nejváženějších občanů. Všude vlály černo-červenozlaté německé trikolory. V jedné hospodě tancovali sedláci, v druhé domkaři a dělníci. Tancovačky a rodinné návštěvy trvaly tři dny. Občas se slavilo vinobraní (Weinlesefest). Na sv. Martina (11.11.) byla poslední taneční zábava, od sv. Kateřiny (25.11.) se netančilo vůbec. O Štědrém večeru práskali biči a vytrubovali polní hlídači, obecní bubeník, pastýři a hlídači vinohradů. Za obchůzku dostávali od všech obyvatel odměnu v penězích nebo naturálie. Na sv. Štěpána byla štěpánská taneční zábava (Stephaniemusik, Liedertafel). Slavnostní salvou o půlnoci 31.12. uvítali myslivci nový rok („das alte Jahr wurde ausgeschossen”). Mezi 10. až 15. lednem se konal hasičský bál, na který navazoval masopust. Tuto část monografie jsme rozvedli podrobněji proto, aby byly na první pohled patrné jednotlivé základní prvky výročních obyčejů, které se v německém prostředí dochovaly ještě v meziválečném období. Přes všechnu sentimentalitu líčení a snad i stylizaci vzpomínek, vedoucí k nebyvalé kumulaci zejména výročních obyčejů do všech vesnic bez rozdílu, můžeme konstatovat, že české a německé obyčeje a zvyklosti se vzájemně nepříliš odchylovaly - snad jen teritoriálně (např. z okolí Znojma a Brna).¹⁶

Z uvedených dílčích poznatků lze vyvodit předběžné závěry, které svědčí jak o samostatnosti jevů německé lidové kultury na jižní Moravě, tak také o jejich prolínání a kontaktech s jiným německým nebo českým prostředím. Za typicky německou záležitost prohlašují autoři - někdy až proklamativně - oslavu slunovratu 21.6., jejíž ohně na sebemenším vršku (Höhenfeuer) jsou zmapovány od Weinviertlu v Dolním Rakousku až po jižní Moravu. Nicméně v monografii o Božicích se o nich autor nezmiňuje. Drobné odchylky najdeme ve vybavení tanečního prostředí o německých hodech (závazná byla ve většině případů zastřešená bouda z čerstvého chvoji pro muzikanty), odlišná byla i volba stárků a stárek (a jejich počet) před masopus-

tem i po něm na celý kalendářní rok, někde spojená s přijímáním mezi chasu a někde rozlišená podle počtu hospod („horní” x „dolní”); odlišné byly také některé svatební obyčeje. Tradiční německé objížďky polí na jaře před setbou a na sv. Leonharda začaly v meziválečném období poněkud ustupovat; udržovalo se stavění obecních májů (používaly se i ozdobené břízy a vrby) i májek před domy významných vesnických funkcionářů. O Velikonocích se hledal zajíček, na sv. Martina se poprvé ochutnávalo víno („Heuriger”).¹⁷

Za paralelní typicky české obyčeje se považovalo stavění jedné máje až třikrát ročně, zpívání koled, rozvinutý slavnostní závěr a některé prvky svatebního obřadu, např. tzv. zpívání do koláče.

Společně se ještě v meziválečném období udržoval masopust - fašank (Fasching); v německém prostředí - zvláště v okolí Znojma - se někde dávala přednost organizovanému karnevalovému průvodu masek vesnicí na rozdíl od individuálních nebo malých skupinových obchůzek spojených přímo s koledou v českém prostředí. Na „mrskut” - pomlázku chodily většinou děti společně a na „hrkání” (Ratschen) také. Rovněž průběh hodů byl obdobný. Máje měly v českém prostředí funkci označení tanečního parketu a funkci lokální reprezentace, v německém prostředí se navíc stavěly i na počest vesnických funkcionářů. V sousedním Weinviertlu a Waldviertlu se na máje zavěšují často oslavné tabulky („našemu milému panu starostovi, panu veliteli dobrovolných hasičů, panu poštmistrovi, panu řídícímu...”), které do německé jižní Moravy již nepronikly. Německý nebo český charakter obyčejů se nijak nevystavoval na odiv. Němci se ve smíšených obcích ještě v sedmdesátých až osmdesátých letech 19. století chodili s obdivem dívat na pestré kroje moravských Slováků a Charvátů o hodech či o církevních slavnostech, neboť jejich vlastní kroje, tehdy již na ústupu, odpovídaly zcela jiné barevné představě.¹⁸

Pokud se týká muzik a tanců, vystupovaly na jižní Moravě převážně buď německé, nebo české dechové hudby, někdy si vzájemně vypomáhali i Češi, i Němci. Formovaly se téměř v každé vesnici z bývalých příslušníků vojenských kapel, odkud se přinášel také repertoár pochodů. O lidových písních z místní nebo širší tradice nebývá v monografiích dostatečně zmínka. Tance měly i pro nás běžné názvy jako „Besentanz”, „Ländler”, „Schusterpolka”, „Polstertanz”. Když hudbu platili Něm-

ci, hrál se německý repertoár a valčíky převážně vídeňské provenience, když zaplatili Češi, přešlo se na české písně a tance, které i německá kapela znala z paměti. Noty kupovali ponejvíce ve Znojmě. Kapely byly zřejmě národnostně inertní a ještě v polovině třicátých let vystupovali němečtí muzikanti v bývalých rakouských vojenských uniformách, nikdy ne v kroji. Smíšené kapely byly běžné v Šatově, Znojmě či na Mikulovsku, jak na to pamětníci dodnes vzpomínají.

Zánik jednoho typu lidové kultury na našem území a způsob „vyhnání“ v první fázi odsunu je politováníhodný a málo odpovídá obecné představě Čechů o sobě samých. Jde však o stejné rozhodování mezi dvěma složitými negativními jevy jako jinde v Evropě.¹⁹ Některé z nich jsme se snažili vypočítat (nikoli hierarchizovat). Teprve skutečné srovnání konkrétně zvolených strukturních prvků (složení a funkce chasy, stárků, vinařských obyčejů, krojů, pověstových vyprávění, pověr...) a jejich znakových, sociálních, národnostních a etnografických souvislostí zejména v meziválečném období může napomoci bližšímu vzájemnému poznání,²⁰ kde již nepůjde pouze o to, kdo-co-od koho převzal a kdo je tedy „původnější“. Právě tyto někdy až maličké spory, vedené s oblibou v obou jazycích zejména v regionálních časopisech, byly někdy příčinou, někdy následkem národnostních nedorozumění až nepřátelství. Jenže k překonání jejich důsledků nepřispěje ani vytrvalý až fundamentalistický individualismus a snaha o nacionální seberealizaci, ani neustálé česko-německé a německo-české vypočítávání viny či nevinu na obou stranách.²¹

Obraz lidové kultury je proměnlivý a jeho výklad podléhal a podléhá různým, v našem případě i politickým tlakům. Z hlediska stacionárního srovnávání stavu v meziválečném období a ve srovnání s odpovídajícím stavem české lidové kultury v pohraničním území i v sousedících českých oblastech půjde o stanovení sémiotické hierarchie a vzájemné časové (vývojové) srovnávání bloků německých a českých představ o sobě a o „tom druhém“ a o prozkoumání institucionalizace odsunutých Němců (vyhnanců) po roce 1947 v jejich nových působištích. Teprve takto zaměřený výzkum by mohl podat úplnější obraz, zpracovaný na základě příslušných vývojových trendů tradiční lidové kultury obou národů.²²

Poznámky

1. H. P. Fielhauser: *Kinder-Wechsel und „Böhmisch-Lernen“*. *Sitte, Wirtschaft und Kulturvermittlung im früheren niederösterreichisch-tschechoslowakischen Grenzgebiet*. Österreichische Zeitschrift für Volkskunde 32, 1978, s. 115-125; J. Pospíšilová: „Wechsel“ - der Ferien-Kinderaustausch. In: *Leute in der Großstadt*. Brno 1992, s. 65-69.
2. Srov. např. L. Kleindienst: *Die Siedlungsformen, bäuerliche Bau- und Sachkultur Südmährens*. Geislingen 1989.
3. Srov. L. Kleindienst: *Die Südmährische Tracht für das Gebiet um Znaim und Joslowitz*. Znaim 1938; z rakouského prostředí srov. F. Lipp - H. Grün: *Volkstracht in Niederösterreich (III.)*. Erneuerte Tracht. Linz 1973.
4. Řadě dalších otázek v oblasti zkoumání velkoměstského prostředí se věnují autoři sborníku *Leute in der Großstadt*. Ed. K. Altman a J. Pospíšilová. Brno 1992.
5. H. Hitz (ed.): *Johann Georg Grasel. Räuber ohne Grenzen*. Horn-Waidhofen/Th. 1991, 1994, 1999. Troji vydání během osmi let je nejlepším důkazem vysokého zájmu o regionální historii; k tomu srov. F. Riedel: *Die Entwicklung der Grenze zwischen Niederösterreich und Mähren*. (Dissertation). Innsbruck-Bozen 1950.
6. Jde např. o Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde, práce Jungbauerovy a řady dalších z pražského, libereckého a brněnského prostředí dvacátých až třicátých let. Srov. též B. Beneš: *Tschechisch-deutsche Beziehungen seit 1918 unter besonderer Berücksichtigung der oral history und der Volkskultur im Grenzgebiet*. In: H. Frieß-Reimann - F. Schellack (ed.): *Kulturen, Räume, Grenzen*. Interdisziplinäres Kolloquium zum 60. Geburtstag von Herbert Schwedt. Mainz 1996, s. 79-90.
7. Jejich reprezentativním souborem je práce A. Komlosyová - V. Bůžek - F. Svátek (ed.): *Kulturny na hranici. Jižní Čechy, Jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel*. Wien 1995 (350 s.). Jde o českou a samostatně vydanou německou verzi sborníku o krajině, hranici, kultuře všedního a svátečního dne, o umění, regionální identitě, migraci a vyhnání. Vyšlo jako mezioborový rakousko-český výzkumný projekt (výstava a sborník). Výstava prošla asi dvanácti českými a rakouskými městy a vzbudila v letech 1995-1996 zaslouženou pozornost.
8. H. Felkl (Hrsg.): *Zweites Heimatbüchlein der Brünner deutschen Sprachinsel*. Brünn 1925; R. Folk: *Ortsgeschichte Pollau*. Hohenhasdach, Württemberg 1951; [F. Geppert - M. Pecher]: *Gedenkbuch der Gemeinde Grafendorf*. Rkp. [b.d.], uložen v Geislingen/St.; K. Hörmann: *Höflein an der Thaya in Vergangenheit und Gegenwart*. Laa/Th. 1982; A. Oberleitner: *Unter-Wisternitz im Wandel der Zeiten*. Wien - Geislingen/St. 1967; L. Oberleser: *Grafendorf von der Besiedlung bis zur Vertreibung*. Offenburg 1984; A. Pfister - L. Pfister: *Possitz. Grotz Grillowitz. Neuweidenbach. Erinnerungen an unser Dorf in Südmähren*. Nußloch 1992; P. Phillip: *Mancherlei aus der Vergangenheit einer südmährischen Gemeinde*. [Gnadlersdorf] 1966. Rkp., uložen v Geislingen/St.; K. Piringer: *Meine Heimat Groß Tajax, Südmähren*. Nakl. Ortsgemeinschaft Groß Tajax, [b.m.] 1992; F. Seidl - J. Freising: *Heimatbuch der Gemeinde Klentnitz*. Verlag des Arbeitsausschusses Klentnitz, Deutsche Bundesrepublik, [b.m.] 1956; E. Tomschik (ed.): *Mödritz. Werden, Wirken und Verdächtnis einer deutschen Marktgemeinde in Mähren*. Erbach 1966; L. Wieder: *Markt Schattau*. Znaim 1924; E. Wrkba: *Malspitz, ein deutsches Dorf in Südmähren*. Königsbrunn 1987; H. Zuckriedel (ed.): *Urbau. Die Geschichte eines Dorfes in mährisch-österreichischem Grenzland erlebt und dokumentiert von*

- den Urbauern. [B.m., b.d.], uloženo v Geislingen/St.; z českých srov. alespoň L. Ležák: *Moravské Budějovice v odboji a utrpení v letech 1938-1945*. Moravské Budějovice 1995; L. Nevrla: *Božice 1225-1995 - České Křídlovce. Historie a současnost obcí*. Božice 1995. K tomu obecně B. Beneš: *Nacionalismus v českém a německém vzpomínkovém vyprávění*. Český lid 85, 1998, s. 319-332.
9. K ústním pramenům srov. H. Vorländer: *Oral History: mündlich erfragte Geschichte*. Göttingen 1990; M. Réthey Prikkel: *Die Wahrgeschichte (Generative Aspekte zur Theorie der Erzählung)*. In: *Artes populares* 17-17, 2. Budapest 1995, s. 653-673; kronik využívá k výkladu H. Haas: *Ethnikum und Nation in der dörflichen Lebenswelt eines deutsch-tschechischen Dorfes*. In: V. Rajšp - E. Bruckmüller (red.): *Vilfanov zbornik*. Ljubljana 1999 (34 s., separat nestr.).
 10. K tomu několik základních prací: R. Lechner (red.): *Bibliographie zur Landeskunde der nördlichen Hälfte der Gaue Niederdonau und Wien 1920-1938*. Leipzig 1940. „Volkskunde“ na s. 111-168, č. 1645-2495; W. Blaschka: *Historisches Ortsverzeichnis Südmährens*. Geislingen/St. 1982; A. Kreuzer: *Geschichte Südmährens*. Bd. 2. Geislingen/St. 1975; H. Sturm (ed.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. München - Wien 1978.
 11. K tomu nejnověji F. Prinz: *Der „Mährische Ausgleich“ von 1905 - Historisches Kuriosum oder zukunftssträchtiges Modell?* In: *Sudetenjahrbuch der Selinger-Gemeinde*. Gesinnungsgemeinschaft sudetendeutscher Sozialdemokraten. München 1999, s. 100-109
 12. Srov. T. Schieder (red.): *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei* 1, 2. München 1984; W. Richter: *Letzte Tage im Sudetenland*. München 1993; R. Goldmann: *Zur Ausstellung „Odsun - die Vertreibung der Sudetendeutschen“ in Düsseldorf*. Kulturpolitische Korrespondenz č. 1067, Bonn 5.2.1999 (v dalších poznámkách jen KK). Konkrétní počty Němců na základě dochovaných dokumentů uvádí V. Žampach: *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohofelcích 1.6.-7.7.1945*. In: *Jižní Morava*. Vlastivědný sborník 32, sv. 35, Mikulov 1996, s. 173-239. Ze svého soukromého archivu čerpá S. Nováček: *Vystěhování Němců z Brna a odsun z jihomoravského pohraničí*. Říčany 1996.
 13. Sluší se dodat, že jen v okresech Nová Bystřice, Slavonice, Znojmo a Mikulov bylo v říjnu 1938 připojeno k nacistickému Německu celkem 252 vesnic a měst, srov. *Geschichte Südmährens* (pozn. 10). Bd. 2, s. 398-415.
 14. Dopouštíme se zde vědomě obdobné jednostrannosti jako E. Wrbka. V jeho práci je kromě jiného patrný vliv W. Blaschky (srov. pozn. 10), jehož otec se v Malešovicích narodil a učiteloval. W. Blaschka do dnes příležitostně přijíždí studovat do brněnského archivu.
 15. V. Frolec a kol.: *Horní Věstonice. Společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Brno 1984.
 16. M. Krebs: *Südmährisches Brauchtum*. Südmährische Schriftenreihe Nr.3. [B.m., b.d.].
 17. F. Nosek: *Der Weinbau der Stadt Auspitz vor und nach dem 30jährigen Kriege*. Schakwitz 1917.
 18. Viz *Vzpomínky rakouského státníka na jižní Moravě jako součást „oral history“*. Slovácko 38, Lih. Hradiště 1996, s. 173-181.
 19. Za zmínku stojí např. sborník M. Beer (red.): *Zur Integration der Flüchtlinge und Vertriebenen im deutschen Südwesten nach 1945*. Sigmaringen 1994. Zvláště zajímavý je příspěvek H. Schwedta *Die Anfänge der volksskundlichen Flüchtlingsforschung im deutschen Südwesten*, s. 49-60. Z jiného zorného úhlu srov. T. Smolińska (red.): *Pogranicze jako problem kultury. Materiały konferencji naukowej Opole 13.-14.12.1993*. Opole 1994.
 20. K. Köstlin: *Der Alltag und das ethnographische Präsenz*. Ethnologia Europaea 1, 1991, s. 71-85.
 21. I. Tielsch: *Die Zerstörung der Bilder*. Graz 1991.
 22. Krátké shrnutí názorů jen za poslední tři roky ukazuje přetrvávání jak negativních, tak pozitivních rysů česko-německých vztahů. Ve stejné době, kdy v Brně probíhala významná výstava o kulturních vztazích česko-německých 1918-1938 (I. Tielsch: *Zuflucht in Brünn. Ausstellung über Emigranten aus Deutschland und Österreich 1933-1939*. KK 1008, 15.6. s.7-8), přinesl velmi negativní zprávy jiný pramen (*Hintergrund Deutschland: Prag bleibt ein unfreundlicher Nachbar*. Die Bonner Privat-Informationen. 25.12.1997, s. 3). Velmi pozitivní ohlas vzbudila kniha básní moravských autorů a jejich vyprávění o Moravě, kterou připravila rakouská bohemistka CH. Rothmeier (Klagenfurt 1997). Píše o ní Volker Strebel (KK 1054 z 25.9.1998, s. 24-26) stejně jako J. Trefulka (Právo, příloha z 18.2.1999). Jednoznačný je referát *Heimatrecht als Menschenrecht* (KK 1066 z 25.1.1999, s. 5-7), v němž W. Lapp hovoří o slavnostním zasedání Svazu vyhnanců k oslavě 40. výročí jeho existence. Neustále se zde ozývají staré známé tóny.

Glosy z rumunského Banátu. Gernik, srpen 1998.

„První dojem, který jsme získali za sobotního odpoledne, kdy jsme do Heleny přijeli, nás přenesl do české vesnice osmdesátých let minulého století, zachycené Mikolášem Alšem“. Tato slova nacházíme ve studii otiské v roce 1962 na stránkách Českého lidu, která se z národopisného hlediska poprvé - a na dlouhá desetiletí i naposled - zabývala kulturou příslušníků české menšiny žijící v několika obcích rumunského Banátu.

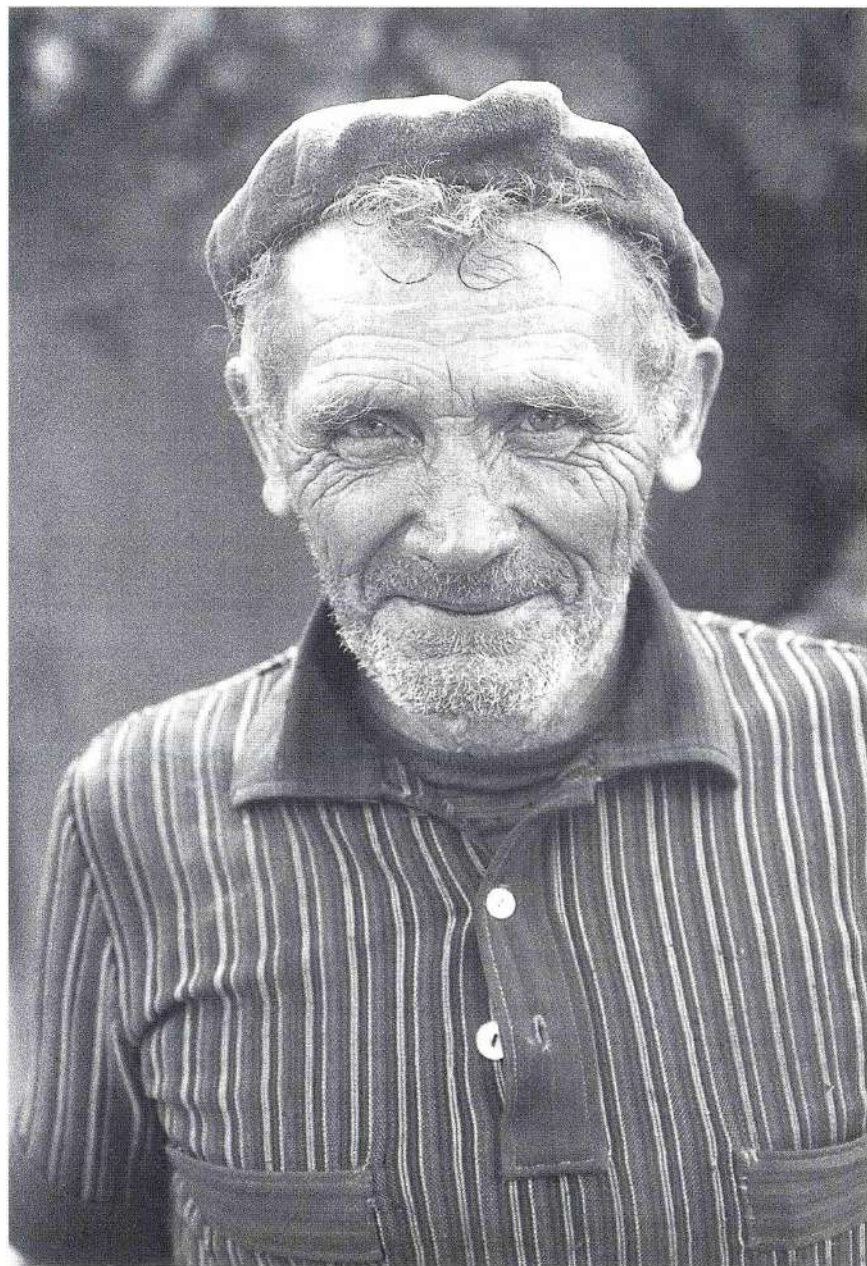
Tento úvodní obraz nepozbývá nic ze své platnosti ani dnes, kdy od památné expedice pracovníků pražského Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV uplynulo více než 35 let. Vizuální vjem je i pro dnešního návštěvníka velmi silný a evokuje atmosféru Ladových či Alšových kreseb, na nichž je zachycena poklidná venkovská idyla v dobách dávno uplynulých. Část scén z každodenního života rumunských krajanů by se mohla klidně odehrávat na přelomu 19. a 20. století. Ostatně i jednotlivé pasáže našeho pobytu v obci Gernik v létě 1998 by mohly sloužit jako ilustrace pro skripta agrární etnografie - mláčení cepy, šrotování obilí na vodních mlýncích, prašné ulice, po nichž se hnán dobytek, koně s ohlávkami z provázků, na nichž se jezdí bez sedla. To je jedna stránka dnešního života. Na té druhé sice domy stojí na okraji prašných makadamových ulic, ale v každé páté chalupě je video, na každé třetí střeše satelitní anténa, břizolitová omítka střídá vápennou nebo štukovou. Ne všechny jsou trvale obydleny, neboť pád totalitních režimů a obnovené kontakty s Československou republikou s sebou přinesly vlnu reemigrace. Část příslušníků mladé a střední generace odešla hledat snadnější způsob obživy do staré vlasti. Po střetnutí s tvrdou realitou každodenní dřiny ve zdejších horách se jim nikdo nemůže divit. Reemigranti se domů vrací jen jednou za rok - na posvícení, pouť nebo na velké rodinné oslavy, kdy přijíždějí již svými, byť ojetými, auty. Ostatně auto se dle informací snaží v Čechách zakoupit co nejdříve, a to nejen jako důkaz úspěchu, ale i proto, aby se mohli vzájemně navštěvovat. Pro rumunské Čechy zvyklé na sousedskou výpomoc, otevřenou atmosféru, na posezení a popovídání se sousedy a s každým, kdo jde okolo, je neosobní kontakt českého okolí stresující.

Po roce 1989 byli zapomenutí Češi v rumunském Banátu nově objeveni. Začala se o ně zajímat média, vládní orgány, charitativní organizace. Vrchol pak nastal, když se tyto obce staly součástí turistického „safari“ specializovaných cestovatelů kanceláří. Zdejší česká inteligence začala být ostražitá a unavená z jednorázově exploativních návštěv novinářů, televizních štábů. Při zdejší tradiční pohostinnosti a přátelském přijetí každého, kdo přijíždí ze staré vlasti, se plným právem může cítit v roli používaného příbuzného. To je však jedna - byť nepříjemná - strana narušení předchozí izolace. Druhá s sebou přinesla české učitele, novou základní školu, silnici a hlavně pak péči zubní lékařky, která udělala pro dobrý obraz staré vlasti snad největší kus práce.

Neotřelé náměty, archaické projevy, střet starého a nového zaujal především fotografy. Celá plejáda významných osobností tohoto oboru včetně studentů fotografických škol se do těchto míst již po několik let vrací, aby zachytili zdejší neopakovatelnou atmosféru. V této souvislosti nelze nepřipomenout slavný krátkometrážní film Piemule režisérky Ševčíkové, která v roce 1983 natočila syrově šokující obrazy svátečního i všedního života.

Práce brněnského fotografa Miroslava Myšky (1946) můžeme zahrnout do tohoto okruhu. Snad jej k snímkům z venkovského prostředí inspirovala doba, kterou strávil ve fotografickém ateliéru Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Ovšem tyto práce představují pouze část jeho profesionálních zájmů. Dnes se věnuje reklamní a užité fotografii a mimo to působí jako odborný asistent Institutu výtvarné fotografie při Slezské univerzitě v Opavě a jako lektor Fakulty výtvarného umění VUT v Brně. Představený soubor fotografií pochází z opakovaných cest do obce Gernik a do poutního místa rumunských Čechů Cziklavy. Vznikly v letech 1997-1998.

Hana Dvořáková

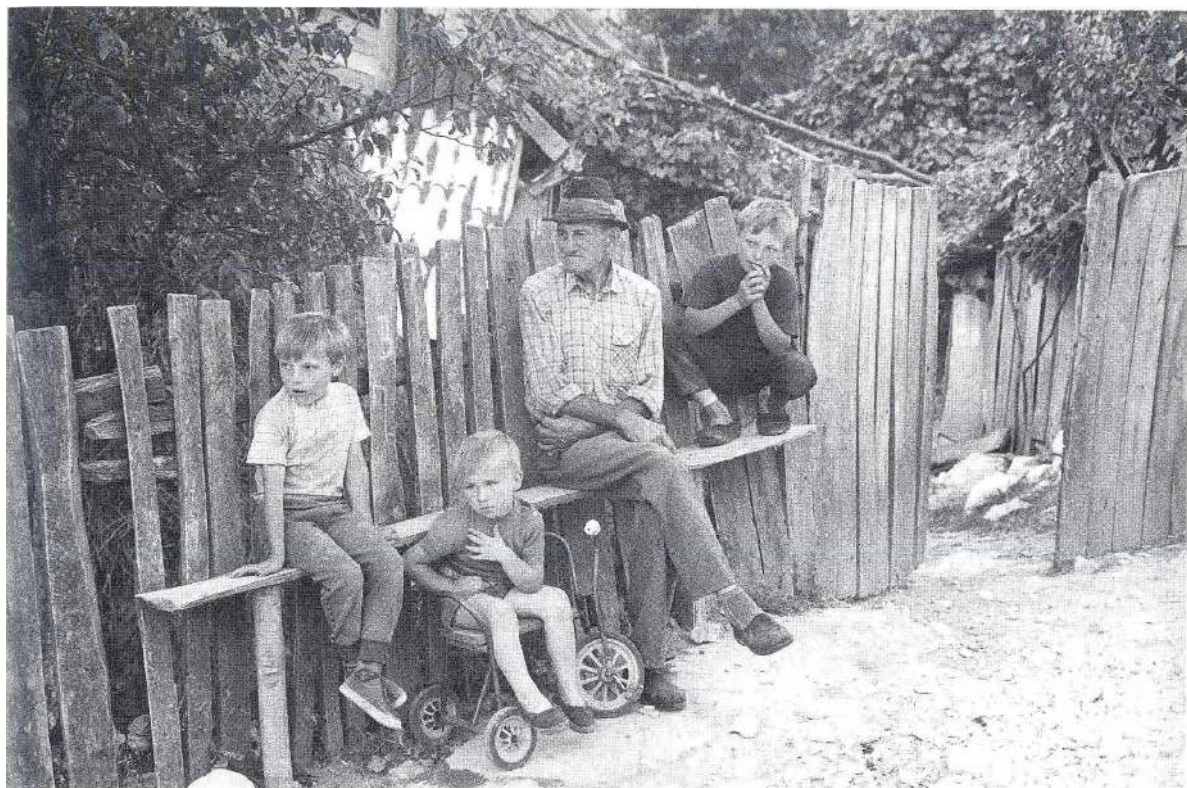

OHLEDNUTÍ

FRANTIŠEK ŘEHOŘ ve východní Haliči

V osmdesátých letech 19. století převažovala v českém národopise populárně-vědecká činnost, a to zejména u badatelů, kteří působili ve slovanských zemích. Mezi těmito nadšenci vynikl svou rozsáhlou sběratelskou, ale i publikační činností badatel, který působil v oblasti východní Haliče, ale jehož jméno se bohužel jaksi vytratilo z povědomí naší etnografie i historické slavistiky. Touto osobností byl František Řehoř (1857-1899), od jehož smrti uplynulo 6. října letošního roku sto let.

F. Řehoř vedl rozsáhlou korespondenci s předními českými, ukrajinskými i polskými kulturními činiteli a velkou část této korespondence se podařilo zachovat. Stalo se tak zásluhou jeho přítele Adolfa Černého, který po Řehořově smrti uspořádal rukopisnou pozůstalost a odevzdal ji do literárního archivu Národního muzea v Praze. Dnes je Řehořova pozůstalost uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Z autorů, kteří se zabývali Řehořovou činností, je nutno jmenovat P. Bogatyreva, I. Bryka, J. Horáka, A. Černého, M. Molnára, R. M. Bi-hanského a N. Valáškovou.

F. Řehoř se narodil 6. prosince 1857 v rolnické rodině, která žila ve Stěžerách u Hradce Králové. Po úspěšném ukončení místní reálky se odstěhoval do Volkova ve východní Haliči, kde si jeho otec pronajal velkostatek. Řehořovi odjeli do Haliče v rámci tehdejší vystěhovalecké vlny českých rolníků z oblastí východních Čech do východní Haliče.

V Haliči Řehoře uchvátil archaický způsob života místních Ukrajinců a rozhodl se jej podrobně zkoumat. K tomu mu pomohlo i navázání kontaktů s českým vlastencem Vojtou Náprstkem a jeho ženou Josefou v roce 1878. V jednom z prvních dopisů V. Náprstkovi ze 17. prosince 1878 F. Řehoř píše: *Jsa mezi lidem maloruským, mohu podati některé*

jejich výrobky domácí nejen ve všech staletích postupného vývinu, nýbrž i důkladný toho popis s terminologií maloruskou. O svých sběratelských začátcích se Řehoř zmiňuje J. Náprstkové v dopise z 26. července 1889: Počal jsem si všímat nového lidu, o němž jsem se ve školách málo co dověděl. Tenkrát vznikla ve mně myšlenka poříditi obraz práce Rusinů v Haliči pro nás. Úmysl nešel arci uskutečnit, ježto jsem neznal lid, proto jsem se jal ten lid studovat a výsledky těchto výzkumů byly v našich listech a posud jsou vlídně přijímány. V tom ohledu mám ještě kus práce před sebou, ale i tu trůfám si během let dovršiti.

Předměty z východní Haliče, ale také z Bukoviny, sbíral a nakupoval Řehoř pro Náprstkovo České průmyslové museum v letech 1879-1899. Podařilo se mu tak sebrat více jak tisíc exponátů, které jsou dnes uloženy v národopisném oddělení Národního muzea v Praze. Jedná se o kraslice, keramické výrobky, předměty ze skla, exponáty ze dřeva a barevných kovů, hudební nástroje, obrazy a obrázky, a také části oděvů. Řehoř ovšem nesbíral pouze předměty, ale fotografoval či kupoval fotografie, které pak zasílal do Prahy Náprstkovi. Tyto snímky, na nichž jsou zachyceny nejružnější typy haličského obyvatelstva, jsou dnes uloženy v knihovně Náprstkova muzea.

Téměř každoročně vyjížděl F. Řehoř v srpnových dnech, kdy je počasí nejstálější, na badatelské vyjížďky do "huculských" Karpat, a to nejen za svého trvalého pobytu v Haliči (1877-1890), ale i později, když se usídlil v Čechách. Na každou z cest se pečlivě připravoval a především sháněl finanční příspěvky, za něž nakupoval předměty do sbírek Náprstkova Českého průmyslového muzea. Na jednu z největších badatelských cest se vypravil se svým přítelem a bývalým spolužákem Václavem Poncem, jenž byl tehdy učitelem v Černilově. Z této cesty nám Řehoř zanechal

rukopisný deník s názvem Cesta po východní Haliči, najmě mezi Huculy. V deníku jsou nejen Řehořovy zápisky a popisky z cest, ale hlavně podrobné kresby a náčrty huculských obydlí, sakrálních artefaktů a téměř všech předmětů a oděvů z každodenního života Huculů.

V Řehořových kresbách je patrná vynikající orientace v zemědělském životě tamějších vesničanů, již se naučil u svého otce, statkáře. Pozoroval práci vesničanů a ve svých kresbách zachytil detailně jejich nářadí. Hodně času také trávil pozorováním karpatských tkalců a krejčích; byl velmi unesen krásou huculských krojů.

OHLÉDNUTÍ

Při cestách mezi jednotlivými karpatskými vesnicemi se Řehoř nejčastěji dopravoval koňskými povozy a pouze při terénním výzkumu dané lokality putoval pěšky. Znal téměř každou z huculských vesnic a na cestách mu velmi pomohly i kontakty s místními Ukrajinci, s nimiž se seznámil na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze (1891). Z huculských lokalit, které každoročně navštěvoval, bychom mohli jmenovat např. Mikuličin, Vorochtu, Krivorovňu, Kosmač, Ričku, Javorov a samozřejmě hlavní město Huculščyny Žabě.

Vraťme se ovšem k již zmíněné cestě roku 1891, o níž Řehoř 28. ledna 1892 napsal svému příteli A. Černému: *Počasi bylo tenkrát překrásné až na jedinou bouři, a že byly k tomu peníze, cestovalo se nám dosti pohodlně. Všude nás vítali a hostili dozvuky ruské návštěvy v Čechách. Prošedše haličskou Huculštinu namnoze samými pralesy, přešli jsme do Bukoviny a odtud do Haliče. V Kolomyji jsem se s přítelem rozloučil a já v cestě pokračoval, hlavně v krajině pokutské.*

Z dané cesty se nám zachoval také osmnáctistránkový rukopis, v němž si Řehoř bezprostředně poznamenal informace o historii, kultuře a etnickém složení jednoho z nejlidnatějších příkarpatských měst, a to Stanislavova. Jednou z nejcharakterističtějších etnických skupin Haliče 19. století byli haličtí Židé. Při svém stanislavovském pobytu v roce 1891 si Řehoř poznamenal: *Při vystoupení z nádražní síně stanislavovské kývají na nás dvacaterý ruce a volají tolikéž hlasů židovských drožkářů a vozečkářů. Porostorné městiště přednádražní se jimi jen hemží. Je na vybranou od spřežení v lakovaném a vymatracovaném povozu sestupně k ekvipáži, již tu prezentuje dřevavý vozík podle voje s koňm, jemuž právě spočítá všechny kosti. A právě na tyto nejbědovanější příležitosti bývá prudce útočeno pasažéry židovskými; haličský Žid, nevím jak bohatý, obětuje levné jízdy veškeru pohodlí.*

Životu Židů ve východní Haliči věnoval F. Řehoř dva velmi rozsáhlé články: *Ze života židův mezi Rusíny* (Světozor 16, 1882, s. 594-595, 606-607, 614-615), a především *Židé v Haliči* (Osvěta 22, 1892, díl I, s. 213-224, 313-322; díl II, s. 575-582, 696-703), o němž se velmi pochvalně vyjádřil i významný ukrajinský etnograf N. Sumcov. Ve svých článcích o haličských Židech se Řehoř věnoval jejich historii, kulturnímu, hospodářskému a sociálnímu životu a využíval i statistických dat. V článcích je zřetelný tehdy převládající negativní postoj k Židům.

Zvláštností Haliče a Bukoviny bylo, že se na jejich teritoriu vyskytovaly poměrně početné arménské komunity. Proto na ně nemohl Řehoř zapomenout při psaní svých poznámek o historii Stanislavova: *V mladém městě počali se z prvopočátku usazovati Arméni, kteří domohli se v něm vlastních soudů a magistrátu. Oni oživilí obchod a dali počín k řemeslům a průmyslu. Arméni v městech na Červené Rusi stanovili nejvážnější kolonizační živel, ale houfněji přibývali teprve po r. 1762, když dobyt zpět Kamenec Podolský. Prosluli jako jirchaři a výrobci safianu z kozin a beranin. Bohatli hlavně z obchodu s Valašskem, Besarabií. Gdaňskem, Vratislaví, znamenitě vyplácel se jim obchod v stepním dobytku, kvetším až do r. 1804. To jsou bezprostřední Řehořovy zápisky ze srpna 1891.*

Za svého života vypublikoval F. Řehoř přes 120 článků, které začal posílat do českých novin a časopisů počátkem osmdesátých let 19. století, později i do ukrajinského tisku. Jeho příspěvky vycházely zejména ve Světozoru, Zlaté Praze, Slovanském Sborníku, Listech Průmyslových, Zábavných listech, Ruču, Osvětě, Květech, Lumíru, Vesně, Ladě, U domácího krbu, Hlasu Národa, Národních Listech, Dámských besedách, Slovanském obzoru, Slovanském přehledu, Slavii, Pražských Hospodářských Novinách, Časopise Musea království českého, Sokole, Dile a Zorji.

Koncem osmdesátých let začal Řehoř spolupracovat na jednom z největších projektů české vědy sklonku 19. století, Ottově slovníku naučném, do něhož přispěl více než stovkou hesel, zejména z oblasti Haliče. O Řehořově práci v souvislosti s Ottovým slovníkem napsal český historik K. Kálal: *Literárními pracemi svými se nechlubil, ale poznal jsem, že má v nich sladkou útěchu. Přišla mu korektura z Ottova Naučného Slovníku... Požádal jsem ho, aby mi dal kartáčový otisk přečíst; bylo to heslo Bezkydy. Zajímalo mě docela nové rozdělení: Bezkyd Lemkovský, Bojkovský, Huculský... Práci jeho jsem mu dle zásluhy pochválil; poznal jsem, že Řehoř je více než národopisný sběratel, dva zeměpisné sloupce byly psány zcela po vědecku, přesně, jasně.*

František Řehoř prožil mezi svým milovaným "rusinským" lidem plných třináct let, ale i poté, co se v roce 1890 odstěhoval zpět do Čech, vrátil se velmi často do malebné krajiny východních "huculských" Karpat. V Čechách pokračoval tento nadšenec v shromažďování látky o východní Haliči a v psaní článků, ovšem jeho práce byla už tehdy limitována těžkou tuberkulózou, které podlehl 6.10.1899. Usilovnou práci a hlavně výsledky v oblasti sběratelské a publicistické se F. Řehoř bez pochyby zařadil mezi největší osobnosti slovanského národopisu 19. století.

Prameny a literatura:

1. Černý, A.: *František Řehoř*. Slovanský přehled 2, 1900, s. 99-104.
2. Horák, J.: *Příspěvek dějinám vzájemných vztahů česko-ukrajinských. Dílo Františka Řehoře*. Slovanský přehled ročník 41, 1954, s. 254-258.
3. Kálal, K.: *Za Františkem Řehořem*. Národní Listy, 21.10. 1899.
4. Сумцов, Н., Современная малорусская этнография. Киев 1893.
5. Valášková, N.: Празькі етнографічні колекції Франтішка Ржегоржа (referát přednesený na konferenci o F. Řehořovi ve Lvově v roce 1990).

OHLEDNUTÍ

6. Řehoř, F.: *Cesta po východní Haliči, najmě mezi Huculy*. Rukopis z pozůstalosti F. Řehoře, LA PNP, karton 1-B/43.
7. Řehoř, F.: *V Stanislavově* Rukopis z pozůstalosti F. Řehoře, LA PNP, karton 1-B/43.
8. Dopis F. Řehoře V. Náprstkovi ze 17. 12. 1878, archiv Náprstek 43/1-65, knihovna Náprstkova muzea.
9. Dopis F. Řehoře J. Náprstkovi z 26. 7. 1889, F. Náprstek, F. Řehoř, č. 13, knihovna Náprstkova muzea.
10. Dopis F. Řehoře A. Černému z 28. 1. 1892, korespondence s F. Řehořem, pozůstalost A. Černého-Rokyty, Archiv AV ČR.

Petr Kaleta

KNĚŽDUBSKÝ VELIČAN FRANTA ÚPRKA ANEB ZAJÍMAVOSTI Z UMĚLCOVÝCH POBYTŮ VE VELKÉ

Letos jsme si 8. září připomněli 70, výročí úmrtí Franty Úprky, sochaře slováckého venkova, který zesnul náhle v Tuchoměřicích u Prahy ve věku pouhých 61 let. František, mladší z bratrů Úprků, nedosáhl sice tak velkého ohlasu jako jeho sourozenec Joža, ale byl umělcem výjimečným, pracovitým a skromným. Velmi dobře se vždy cítil doma na Slovácku, ať již v Kněždubě nebo ve svém druhém domově - Velké nad Veličkou.

Narodil se 24. února 1868 v Kněždubě, kam se jeho předkové Huprkové přížením dostali z Boršic. Určitý sklon k uměleckému vyjadřování zdědil po otci Janovi, kněždubském rolníku, který rád maloval nejen svaté obrázky na sklo a obílené stěny. Ten by synovy pozdější snahy jistě podporoval, jak činil u prvorozeného Joži. Zemřel však v 36 letech. Svě ženě zanechal čtyři děti: Jožu, Martinu, Alžbětu a nejmladšího Františka. Maminka Úprková neměla tak vřelý vztah k výtvarnému umění jako tatínek obou budoucích umělců. Nerada viděla, když její synové nacházeli zálibu v tomto lidském činnosti. Čhtěla totiž, aby oba nadanější chlapci studovali teologii, anebo alespoň učitelský ústav, obzvláště pak její poslední kněžská naděje - František.

Povahově veselý a temperamentní hoch však netoužil po páterském hábitu. To raději zanechal studia na strážnickém gymnáziu a odešel na řezbářskou školu (1886-1887) do Valašského Meziříčí, kterou po dvou letech opustil. Po roční práci na rodném gruntě se na radu a naléhání bratra Joži přestěhoval do Prahy, kde pracoval jako dělník v kamenických dílnách u J. Čapka, A. P. Wagnera, v Schnirchově ateliéru aj. Zde také začal u profesora Maudra studovat obor modelování.

V období 1889-1897 prošel mnohými sochařskými ateliéry a „školil“ se na sochaře. V tomto období vytvářel samostatná umělecká díla, ale stále nemohl získat sebedůvěru, že už patří mezi „kumštýře“. Teprve jeho první výstava plastik, uskutečněná v roce 1897 v Rudolfinu, kde vynikalo nejvíce dílo Dědáček a baběnka, mu dodala patřičné sebedůvěry. Poznal, že lidové motivy (prostupující jeho celoživotní tvorbou) nacházejí ohlas i v pražském prostředí, v němž stále ještě dozníval úspěch Národopisné výstavy československé, na které nejednou v roli zpěváka a tanečníka sedlácké účinkoval spolu s Trnovými hudeci a dalšími Veličany v zadním traktu Čičmanského gazdovství. Po

zdařilé výstavě pokračoval dál v umělecké tvorbě ve dvou ateliérech. Usazen natrvalo v Praze zřídil si první ateliér v Puchmajerově ulici na Královských Vinohradech, ten druhý, skromný, pak ve Velké. Sem pravidelně zajížděl nejenom proto, aby si připomněl slováckého ducha, osvěžil se písněmi a hudci, ale aby zde též hledal inspiraci pro svou práci. (Však se mu Velká patřičně odvěďčila a v roce 1934 zde postavila Hornácké muzeum Franty Úprky. Bohužel na přelomu šedesátých a sedmdesátých let bylo pro zchátralost zbouráno.)

Ve Velké měl Úprka řadu přátel, za kterými pravidelně z Prahy zajížděl většinou sám, bez manželky Otýlie. Ta navštívila tento kraj jen jednou, nepřírostl jí ale k srdci, a tak raději manžela na dalších výpravách neprovázela. To pak mohl Mistr po příjezdu do venkovského ateliéru s přáteli a hudci posedět až do kuropění a nabírat nové podněty pro svou tvorbu.

Je jistě zajímavé sledovat vzpomínky fotografa Karla Dvořáka, který Úprku ve Velké kolem roku 1905 navštívil, a přiblížit si tak atmosféru umělcových zdejších pobytů. Pravidelně po příjezdu byli vždy do centra Hornácka seznámi sochařovi přátelé, převážně intelektuálové z tzv. Suchovské republiky. Navečer pak byla do hospody seznávána společnost, omladina, místní „honora“ a samozřejmě i primáš Jožka „Cigán“ Kubík se svými muzikanty. A pak se mezi zpěvem a tancem povídalo a vzpomínalo... Dvořák ve svých zápiscích vztahujících se k Frantovi Úprkoví píše: *Veselí stoupalo, došlo i k tanci. Bylo asi pět tančících studentů, ale žádný se nemohl rovnat letitějšímu Frantovi Úprkovi, jehož odzemek byl znám po celém Slovácku... Raňka hodin se sunula k půlnoci. Studenti a rozváznější účastníci dávno již opustili místnost. Zůstali jen nezmarové: Úprka, Kohler, Bystřina, Zeman a s nimi chtěli nechtě i já. Ale hudba vířila dál a vino, slivovice střídavě se so-dovkou a černou kávou udržovaly stále svěží mysl i jazyk. Co jsem vyslechl to-*

ho večera zajímavého, knihu by vyplnilo. Ale znaven dnem tak bohatým na dojmy, pocítil jsem potřebu odpočinku. Nezapomenutelným pro mě zůstal celý průběh tohoto památného večera. To nebyla nahodilá schůzka známých a přátel při pivě a při muzice, to byla jakási rodinná slavnost souzvučících duší, provanutá nejupřímnější srdečností. Každý, buď umělec z povolání, nebo alespoň vnímavá duše pro krásu tvaru, hru barvy a lahodu hudby a zpěvu. Každý účastník byl rázovitá osobnost, stojící alespoň jednou nohou mimo všednost občanského života... Franta Úprka mě pozval po prozpívání noci k sobě.

V jizbě, kterou v jedné chalupě obýval, byla dvě lůžka, z nichž jsem jedno brzo zaujal. Franta otálel.

„Sakra,“ zvolal najednou, „vždyť jsem zapomněl v hospodě své pouzdro na cigarety. To musím honem zpět, abych o ně nepřišel.“ A byl ze dveří. Zpola vyspaný jsem se probudil, když mně už slunce svítlo do očí. Osm hodin! Kouknu na druhé lůžko, kde měl odpočívat Franta. Ale to bylo nedotčeno. Můj hostitel se dosud nevrátil. Nelámal jsem si s tím hlavu, zamhouřil jsem ještě na chvíli oči a pak, ustrojiv se, vydal jsem se na cestu ke kostelu, kde se právě konala mše. Byla to pěkná podívaná... Všude hojnost malebných skupin a mezi nimi se proplétali moji čtyři pozdní spolustolovníci.

„Kde jste byl, mistře?“ tážu se Franty. „Snad jste vůbec ani nespali?“ „Ale spali, kamaráde, spali a dost. Když hospodský zavřel pult, že se musí na ty hodiny také trochu vyspat, pozval nás Zeman, že má doma extra fajn slivovicu. Tak jsme šli k němu. A protože jsme dostali hlad, vzbudili jsme panímámu, která nám udělala kuthan škvařenice. Pojedli jsme, zapili to, a pak se rozložili na kuželnici a dobře se vyspali...“

Modelem k práci se Úprkovi stávali různé vytýpování a objednaní sousedé. Nechrme opět promluvit Dvořákovy vzpomínky, na nimž se mnozí čtenáři jen málokdy dostanou: *Frantu jsem ještě*

navštívil ke konci svého pobytu ve Velké. V podjezdu chalupy, ve které bydlel, dokončoval právě sousoší V dešti. „Tak vidíte, to je můj zdejší ateliér,“ ukázal kolem sebe, „a stačí to docela. Co také potřebuji víc? Stůl pro modelování, bednu hlíny a několik špachtlí. Židle modelům nepotřebuji nabízet. Ti už někde stojí, než na ně dojde řada.“ Přihlížel jsem se zájmem a vzpomínal na mnohé z jeho plastik, které se vesměs zrodily v tomto ovzduší. A náhle jsem pochopil, že Franta si své působení ani vhodněji nemohl zvolit... Horňácko chudé na barvy, krojů prostých, avšak těsně přiléhajících a bohatě vrápených, které prozrazují každý pohyb těla a zdůrazňují každé gesto - zda to není zrovna stvořeno pro sochaře? A sledujeme Frantovu tvorbu. Vždy se v ní vrací typy a postavy horňácké... (viz V. Frolec - Slovák 1905).

Pozorujeme, že Úprkovo sochařské dílo bylo převážně inspirováno právě lidovým prostředím a lidovou kulturou, jeho rodným krajem, Velkou, Hroznovou Lhotou, Kněždubem. V jeho díle převažují žánrově laděné figurální práce. Nejznámější plastiky Gajdoš, Matec, Poběrkování, Kosec, Dřevorubec, Slepý hudec, Veličan, Veličanka, Ponocný, Půtnici, Handrlák, Věštyně a mnohé další jsou toho dokladem. Kromě velkého množství těchto drobnějších plastik čerpajících z venkovského prostředí vytvořil Úprka i řadu monumentálních plastik pro exteriér. Připomeňme např. jen jeho sochařskou výzdobu pro Švehlovu kolej v Praze, kde venkovské postavy představují čtvero ročních období, dále pak sochu hodonínské Hájnicka nebo poslední velké dílo z roku 1926 - pomník padlým obětem 1. světové války v Uherském Ostrohu.

Úprkovo sochařské dílo je velmi rozsáhlé. Oceňováno bylo již za jeho života. Také o jeho tvorbě toho bylo hodně publikováno, ale o jeho pobytech ve Velké a jeho soukromí se již tolik neví.

Antonín Mička

NAŠI ZPĚVÁCI...

Jarmila Šuláková
(*27.6.1929 Vsetín)

Děkuju Ti, maměnečko moja, žeš mňa porodila, pravila Jarmila Šuláková své mamince Blažené (1906) při oslavě svých letošních kulatin v úzkém kruhu rodiny a nejbližších životních přátel.

Byl to dík pravdivý a velice patřičný; spolu s příchodem na svět dostala zpěvačka také předurčení pěvecké, muzikantské a obecně kulturní. Už v devatenácti letech stála - spolu s cimbalovou muzikou Vsacan pod vedením Rudolfa Dudy - poprvé před rozhlasovým mikrofonem v ostravském studiu, aby (podle pamětníků bez nejmenší stopy trémy) živě zpívala do vysílání pro celou republiku. Už tady položila základy popularity nejen své, ale zároveň i písniček, které zněly a znějí neopakovatelně právě v jejím podání. „A vy páni muziganti“, „Kyčera, Kyčera“, „Gdyž sem byla u maměnky v domě“, či valčík „Okolo Súče“ - všechny vešly do širokého povědomí na nosné vlně zpěvaččina hlasu...

Ten hlas měl a má řadu nadšených obdivovatelů; je jasný, čistý, posazený, umí být

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

kovový i lyrický, je silný a je citový. Ludvík Vaculík pravi: *Jarmilín hlas je nejenom silný, je i plný; není na něm vrásek, protože je obsahem písničky pěkně vyplněný, jak její blůzka.* Což mohou od minuty podepsat všichni její pěvečtí přátelé i muzikanti vsetínské Kyčery a Vsacanů, BROLNu (tady připomenou výrok Jindřicha Hovorky - *je to valašské tornádo!*), ostravského Techniku, Kašavy... Měl bych vlastně vypočítat raději ty muziky, se kterými nezpívala. Bylo by jich mnohem méně...

Jedno méno vynechat nemožu; méno člověka nejlaskavějšího a učitele nejpršnějšího - méno mého manžela Ludvíka Schmidta. Pomohl mi s tím základním, co zpěvák potřebuje - učil mňa dýchat, frázovat, přesně intonovat, trval na tom, abych zpívala rovno, bez glissand - a tým šeckým sa řídím celý život.

L. Schmidt vycítil, že Jarmilino zpívání stojí a padá s výrazem, věděl, že zpěv musí být pravdivý, aby jeho poselství došlo k posluchači v plné hodnotě. Věděl, že velké kumštýře formují velká rozpětí od smutků k veselosti, od vrcholů k propastem. To všechno tu je, s tím vším se setkáváme i dnes, ve věku, kdy řada zpěvaček už prostě nezpívá, či zpívá hlasem, který svou majitelku zradil tím, že je starší, než ona sama. Jarmilín hlas - na rozdíl od nás - nestárne.

Strávili jsme spolu jako kumštýři už téměř čtyřicet roků. Na jevištích, v rozhlasových a televizních studiích, ale také v „její“ prodejně gramodesek na Vsetíně, na zabijačkách a při pečení chleba u nás v Jasenně, či v jejím malém bytě ve vsetínských Rybníkách. Pohádali jsme se mokrát, ale vždycky šlo oběma o totéž - aby to bylo dobré a pravdivé. A marná sláva, fůra našich společných nahrávek vypovídá o tom, že to stálo zato.

Na jedné z našich LP desek píše pěkně Miroslav Horníček: *Stesk milé po milém, hluboké štěstí jejich lásky, nedohledné modro nad Solání, vítr vanoucí přes kotáry, radost i žal v uzlíčku jediné chvíle, závat, vyslovitelná jen zpěvem, bezedné ticho lesů kolem Lysé, jen písni sdělitelná bolest, toužení po někom, za někým, i zalykavé blaho, to všechno v jediném hlasu... Díky Jarmilo!*

Josef Laža
(*11.11.1939 Lésokovec u Vsetína)

Kamarádi se nás ptali, kde sme toho Lažu vzali? Našli sme ho na Vsetíně, hneď býl u nás jak v rodině!

Na nápev „Na Žitkově v každém domku“ hřměla tato oslavná písnička na večeru k letošním šedesátinám Josefa Laži; spolu s jubilantem jsme si zavzpomínali, zazpívali a zahráli - a okošťovali jeho klobás, na něž padli dva, tři skopci...

Slovník Od folkloru k folklorismu, který vyšel v roce 1997 ve strážnickém ÚLK, to praví pěkně stručně: *svým nevšedním tenor-barytonovým hlasovým fondem, muzikalitou a pěveckou přesvědčivostí se stal jedním z nejvýraznějších představitelů mužského vokálního projevu na Vsacku, ale také na celém Valašsku.* Pravda pravdoucí - s tím, že Jožka Laža je doma také v písni slovenské, a tu a tam zabrousí i na jižní Moravu.

Cimbálová muzika Antonína Sousedíka (později muzika Domu osvěty na Vsetíně), Kyčera, Vsacan, Kašava, BROLN, dnes už také mladá zlínská Valašica, a jistě i Beskydská muzika Vladimíra Studničky, především ale Lažova životní souputnice - ostravská

muzika Technik; už tento výčet muzikantských partnerů svědčí o zpěvákově výborné úrovni i pověsti, a tím také o „poptávce“ po něm. Při tom všem si Jožka Laža uchovávala moc důležitou vlastnost *byt pořád všeckým vzácným.* Zpívá, když chce, hlasem se nikdy nežívil ani neživil.

V rádiu tak vyzpěvováł, až mikrofon zde-vastoval; jezdil s nama po Evropě, spál na zámku, aj v príkopě...

Věru, bylo tak; v počátcích naší společné rozhlasové práce (před 35 lety) měli zvukoví mistři obrovský problém, jak takový „raketový“ hlas sejmout. Jednak ovlivňoval všechny mikrofony, ať od nich byl sebedál, jednak omračujícím „volumenem“ ničil membrány. Vzpomínám opět na Ludvíka Vaculíka, který mi po svém prvním setkání s Lažou pravi: *On zpívá hrozně nahlas, ale pěkně!*

Těch zmíněných pětáctilet let nám (muzice Technik a Jožkovi Lažovi) uteklo rychlostí světla; na zájezdech, vystoupeních i v rozhlasu a televizi jsme obdivovali nejenom jeho hlas, nářečí (skvostné valašské), frázování a výraz; poznali jsme také jeho vzácnou člověčí sílu. Víte, málokdo vlastně ví, že všeliká zdravotní utrpení v jeho životě by vydala na docela objemnou „novou knihu Jobovu“. A tak se v jeho nahrávkách výrazně odráží všechno prožité: to pěkné, i to ubližující - obojí dokázalo zpěváka posílit a povznést.

Jeho práce před mikrofonem je obdivuhodná, kontakt s muzikou bezprostřední. Nesetkal jsem se s nikým, kdo by - jako on - tak rychle a precizně vnímal modulace, kdo by tak dokonale pochopil a realizoval playbackovou techniku a zmocnil se jí s takovou suverenitou a samozřejmostí. Jistojistě o něm platí všechno, co jsem napsal o Jarmile Šulákové - a jistojistě to platí i naopak. Ostatně zažil jsem málo tak silných okamžiků, jako když se oni dva drželi kolem pasu při společném zpívání. Tady - a jedině tady - jsem ochoten uvěřit všem teoriím o vzájemném přelévání energií, o esoterice a léčitelství dotekem. Myslím, že Josef a Jarka to dokonce vynalezli...

Spolu s Jarmilou Šulákovou už dávno patří (a budou patřit) k tomu vzácnému a ojedinelému dědictví, které si hrdě můžeme nést třeba i do tří Evropských unií. Díky takovým

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

osobnostem nás bude kulturní svět uznávat -
ono jich není nikde nazbyt!

Za sebe, trochu za muziku Technik a jistě
i trochu za všechny příznivce folkloru

Jan Rokyta

LUĐVÍK KUNZ PĚTAOSMDESÁTILETÝ

Od zedníka k řediteli muzea. Tak by se stručně dala charakterizovat klikatá a bohatá profesní dráha letošního (26.8.) pětaosmdesátníka doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc. Bylo by poněkud nepřiměřené omezenému prostoru zabývat se detailněji životopisem osobnosti, která celoživotní práci dosáhla značného domácího i zahraničního renomé. Dovolím si proto jen malé zamyšlení na téma Jakým přínosem je pro mne, třicátníka, v dnešní době osobnost pana docenta narozeného dva měsíce po sarajevském atentátu a toho času již bezmála dvacet let v penzi?

Především je mi oknem do světa solidní prvorepublikové vzdělanosti. Uvědomujeme si, žijíce v uspěchané a povrchní přítomnosti, dimenze skutečné vzdělanosti, která spočívá nejenom v množství poznatků, ale především v jejich hluboké provázanosti a napojení na historickou kontinuitu evropské kultury? Uvědomujeme si, že vzdělání spočívá i ve vážné a s osobním vnitřním prožitkem přijímané znalosti náboženských, sociálních a historických skutečností, které nejsou pouhými knižními fakty poletujícími prostorem s povrchním a často i ironizujícím komentářem sebestředného mládí, nýbrž jsou především závažnou psychickou realitou? Uvědomujeme si, že tyto skutečnosti nemůžeme postihnout bez všestranné a stále se rozvíjející jazykové průpravy? Pragmatická angličtina je málo. Jazyky - klasické i současné - se svými obsahy jsou alespoň v minimálním rozsahu nutnou podmínkou pro komunikaci se světem současným i minulým, pro uvědomování si širších souvislostí. A tady se nemůžeme plně vymlouvat na nedostatečnost „socialistické“ univerzity - skutečné osobní vzdělávání probíhá ruku v ruce s oficiální školou a s největší vahou začíná až po jejím

skončení. *Pane kolego, být na univerzitě ještě další čtyřletý studijní běh, dočista bych se zkazil, řekl mi jednou pan docent. Učitelé na prvorepublikové měšťance a učitelském ústavu a především pak osobnost charismatického profesora Ulehly s nadinstitucionální vitalitou měly na Kunze zásadní vliv i pro další život. Začít se však musí u sebe. - Cítil jsem, že pokud chci něco pořádného udělat, musím si sám nejdřív vypracovat detailní bibliografii oboru a systematicky projít veškeré muzejní sbírky. Pokorné vnímavosti, pracovitosti a živých příkladů je nám mnohdy třeba víc než univerzit.*

Krom této obecnější roviny je pan docent pro mne i neocenitelným okénkem do historie: *Vážený příteli, já jsem chodil k muzice už za první republiky!* Kolik kolem nás chodí pamětníků, kteří při dospělém vědomí a vzdělání na vlastní kůži zažili ještě starou, tradiční předpřevratovou vesnici? Kdo nám z autopsie může povídat o legendárním profesoru Úlehlovi? Nebo o Ludvíku Kubovi, jehož byl přítelem? O smutném a složitém osudu talentovaného národopisce Františka Pospíšila? Kdo ví leccos i o pozdější umělecké a intelektuální brněnské elitě, která se scházela v budově etnografického muzea v proslavené vinárně, jejíž byl patronem a zřizovatelem? Je toho hodně, co Ludvík Kunz sdělil a může ještě sdělit mé a nejen mé generaci. Přeji mu proto srdečně - a nejsem jistě sám - hodně zdraví do dalších let. Bude ho potřebovat, neboť ve svých pětaosmdesáti má tento neúnavně činný člověk pořád ještě hodně práce před sebou.

Jiří Plocek

JUBILEUM TĚŠÍNSKÉHO FOLKLORISTY A PEDAGOGA VÁCLAVA STUHLÉHO

Mgr. Václav Stuchlý se narodil 28.9. 1914 v obci Košatka nad Odrou (dnes Stará Ves 2) na Lašsku. Jeho otec byl krejčí a domkář, matka byla vyučená švadlena, řemesla se však nevěnovala, neboť byla plně vytížená výchovou čtyř dětí a prací kolem

hospodářství a na poli. Tatínek si přivydělával jako hudebník hrou v okolních venkovských kapelách. Pod jeho vlivem začal syn Václav sám prakticky muzicírovat na flétnu, klarinet a housle.

Do měšťanské školy chodil v letech 1925-1929 ve Svinově a současně navštěvoval hudební školu v Ostravě - Mariánských Horách, obor housle. V letech 1929-1933 studoval na učitelském ústavu v Příboře, kde nabyl kvalifikaci učitele pro 1. stupeň základních škol. Hra na housle zde byla pro všechny posluchače povinným předmětem. V roce 1940 vykonal zkoušku způsobilosti pro vyučování na 2. stupni základní škol z předmětů matematika - přírodní vědy, služebně byl veden jako odborný učitel. V letech působení na Pedagogickém gymnáziu v Ostravě dálkově studoval na Univerzitě Palackého v Olomouci (1953-1958) aprobaci matematika - hudební výchova. Tím nabyl oprávnění k působení na středních školách.

Po osvobození se vrátil z Adamova do svého rodného kraje. Jeho působitěm se stala základní škola Komenského v Českém Těšíně. Zde založil v roce 1945 Městskou hudební školu, na níž byl prvním ředitelem, v roce 1950 byl přeložen na střední školu v Ostravě - v té době ještě Pedagogické gymnázium, později Pedagogická škola. Po devítiletém působení byl ustanoven odborným asistentem na nově vzniklé Pedagogické fakultě v Ostravě, kde vyučoval na katedře hudební výchovy plných 23 let až do odchodu do důchodu. Kromě pedagogické praxe uplatnil hudební vzdělání ve svém bohatém veřejném kulturním životě - v činnosti sbormistra (např. v chrámovém sboru v Adamově, sboru na škole Komenského či v Pěveckém sdružení Slezan v Českém Těšíně), v oblasti komorní hudby (v Adamově hrál v komorním triu i kvartetu, vynikající úroveň mělo smyčcové kvarteto na Pedagogické fakultě v Ostravě) nebo při spolupráci s regionálními cimbálovými muzikami - zejména při folklorních souborech Slezan v Českém Těšíně, Dombrovan v Orlově a později s Odrou v Bohumíně. Působil v nich převážně jako primáš, flétnista a také sólový zpěvák. Celkem vytvořil pro cimbálové muziky 85 úprav lidových písní. V osmdesátých letech

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

navázal rovněž kontakt s lužickosrbským souborem Lipa.

Významné místo zaujímá jeho sběratelská činnost Soustředil se zejména na Těšínsko, zapisoval také na Frýdecku, Opavsku a Lašsku. Výsledkem jeho práce (1946-1990) je sbírka obsahující celkem 2 927 písňových a instrumentálních zápisů. Je uložena ve fondech Etnologického ústavu Akademie věd ČR v Brně (dříve Ústav pro etnografii a folkloristiku). Mnohé z písní vydal ve zpěvníku *Z našeho kraje* (Ostrava 1963) a ve *Zpěvníku krajoých písní z Ostravska* (Olomouc 1964). Také při působení na Pedagogické fakultě zadával seminární úkoly a diplomové práce, v nichž studenti zpracovávali vlastní písňové sběry, které čítají 2738 zápisů.

S folkloristickou činností úzce souvisí i činnost publikační a ediční. V letech 1950-1982 uveřejnil V. Stuchlý vedle většího počtu článků, zpráv a recenzí 4 charakteristiky významných zpěváků a 2 studie z vlastních písňových výzkumu. Pro studenty připravil 5 skript a pro školy a folklorní soubory bylo vydáno 7 písňových sbírek.

V. Stuchlý spolupracuje rovněž s Muzeem Těšínska, kterému v roce 1998 věnoval do jeho sbírek studii Košatská kapela, pojednávající o vzniku, historii a činnosti hudebního tělesa v jeho rodišti. Členové Muzea Těšínska se na tomto místě připojují u příležitosti pětadesátých narozenin Václava Stuchlého k řadám gratulantů.

Eva Hovorková

NAD POSLEDNÍM DOPISEM OD VILMY VOLKOVÉ

Krátce po svých 96. narozeninách zemřela dne 3. září 1999 paní Vilma Volková z Hutiska-Solance. Protože se o životě této známé postavy kulturního dění na Valašsku psalo na stránkách tohoto časopisu teprve nedávno (Národopisná revue 1998, č. 3, s. 185), dovoluji si místo nekrologu uvést jen malou osobní vzpomínku.

Když jsem četl dopis od paní Volkové s datem poštovního razítka 30. srpna 1999, nemohl jsem z jejích slov zdaleka vytušit, že je to od ní dopis poslední. Je v něm tolik aktivity a zájmu, že zmínka o zdravotních potížích, které ji v posledních měsících potkaly, skoro ztratila pro mne varovný signál.

Moje dopisování s paní Volkovou začalo už v roce 1976, kdy jsme připravovali k 100. výročí narození tišnovského rodáka spisovatele Josefa Františka Karase, otce paní Volkové, brožuru V. Šanderové o jeho životě a díle. Tehdy paní Vilma žádala o zaslání části nákladu, aby mohla tuto práci rozšiřovat i na Valašsku. Věcný tón vzájemných sdělení postupně přerůstal v přátelskou výměnu informací a zejména po několika osobních setkáních dopisy z Hutiska přicházely do Tišnova častěji podle toho, jak jsme si s paní Volkovou navzájem potřebovali sdělovat různé zážitky o činnosti, která nás oba zajímala.

Dopisy paní Volkové jsou pro mě milou upomínkou také pro jejich styl, výborně vystihující osobnost jejich autorky. Paní Volková zdědila po otci dar lehce vyjadřovat své myšlenky a také velikou fantazii. To přetvořila v neotřelá obrazná přirovnání, jimiž obohacovala svoji mluvu.

Celý život se hlásila k prostému původu venkovského děvčete a ten podvědomě zdůrazňovala i svým jazykem. Užívala hojně nářečních slov a lidových obrátů. Sama se viděla „robkou“ z kuchyně a nemohly se na ni zlobit např. ani knihovnice z Rožnova, když o nich mluvila jako o výborných „dcerkách“. Psaní jí jistě těšilo, i když se někdy i tak trochu na oko zlobila. *Tož sem jak nějaký kacelista, edem abych psala, světila se mi jednou.* Dovedla vyjádřit i humorný pohled na vlastní osobu. Oslavu svých pětadesátých narozenin shrnula v lehkém tónu: *Já jsem ráda, že mám už tu parádu za sebou. Při těch oslavných řečech jsem nevěděla, kde strčit hlavu, ale musela jsem se tvářit důstojně a potom sem byla uvinšovaná*

KONFERENCE

a obtůlaná přeučrutně, no jak pámbiček při ofěře.

Na svět se dívala optimisticky a ve sele. Vtipně glosovala i jevy celospolečenské a z politiky. *Mám hrůzu z toho pít a z těch drog. Byla sem istá, že to u nás tak zlé není, a jak to přijde eště na dědiny, myslím ty drogy, pít sa pije aj tu. Snad se to, co chce Gorbačov, uplatní aj u nás. Ovšem, ty domácí pálenice byly a budou a tož je to všecko jenom v člověku samém.*

Snad nejvíce si vážila lidí z kulturní oblasti. Kdysi mi napsala: *Lidé, co mají co dělat s kumštem, mají co říct a také to umí povědět.* Jindy jakoby k tomu dodala: *Mám radost z moudrosti druhých a věřím tomu, co mluví a píš.*

Paní Volková žila dlouhý život. Byl to život aktivní, smysluplný, život pro druhé, bez sobectví. To ocenili také řečníci při posledním rozloučení v Hutisku za krásného slunného dne 10. září 1999. Právem si zasloužil, aby její ostatky spočinuly na valašském Slavínu v Rožnově pod Radhoštěm po boku jejího otce.

Karel Fic

LIDOVÁ KULTURA V KULTURNÍM VÝVOJI ČESKÉ REPUBLIKY (1918 -1998)

Ve dnech 14.-15.9.1999 se v Ústavu lidové kultury uskutečnilo 15. strážnické sympozium, které navázalo na tradici vědeckých konferencí o lidové kultuře konaných od roku 1973 na strážnickém zámku. Stejně jako ta předešlá, bylo i letošní tematicky vymezeno. Blížící se konec tisíciletí nabízí vhodnou příležitost pro rekapitulaci a hodnocení. Proto se na letošní referenty kladl požadavek hodnotit lidovou kulturu, její podoby a význam v kulturním vývoji České republiky. Několik referujících se věnovalo i historiografii a současnému stavu bádání některých etnografických disciplín, zazněly též příspěvky o nakládání s do-

KONFERENCE

kumentačním materiálem, řešily se zde problémy týkající se folklorismu. Poměrně široké téma symposia umožnilo, aby se každý z přednášejících věnoval právě těm otázkám, které jsou v oblasti jeho vědeckého zájmu nebo v popisu jeho pracovní činnosti. Tato skutečnost ovlivnila vysokou úroveň většiny přednášených textů. Celkem se za řečnickým pultem vystříдалo čtrnáct referentů.

Jednání 15. symposia zahájil ředitel pořadající instituce Jan Krist. Přivítal všechny zúčastněné a vysvětlil potřebu řešení otázek zadaného tématu. Podle jeho slov je v dnešní době důležité zhodnotit, jak byla lidová kultura využívána a někdy též zneužívána. Zdůraznil také potřebu diskuse o jevu, který nazýváme folklorismus a který je nutné pojednat z mnoha úhlů pohledu. Prvním referujícím byl Josef Jančář se svým příspěvkem o rukodělné výrobě a kulturním dědictví. Po něm přistoupil k řečnickému pultu Jan Rokyta, který v referátu s názvem *Mizející svět...?* popsal osudy lidové písně ve vysílání Českého rozhlasu Ostrava. Údaje, s kterými seznámil všechny přítomné, ukázaly na špatné postavení lidové písně v současném rozhlasovém vysílání. Josef Vařeka zhodnotil ve svém příspěvku tendence i výsledky základního a aplikovaného výzkumu lidové architektury v Čechách, na Moravě a ve Slezsku za posledních osmdesát let. Poslední referát první části symposia přednesla Věra Kovářů. Zabývala se v něm významem a přínosem památkové péče o historicko-kulturní dědictví naší země.

Druhý blok referátů byl zaměřen zejména na projevy folklorismu a jejich proměny. Ilona Vojancová se ve svém příspěvku Novodobé lidové výrobky a jarmarky zaobírala uplatněním prvků lidové kultury v oblasti komerčního využití, následující tři referující pak řešili otázky folklorismu svými teoretickými úvahami: Daniela Stavělová se zabývala folklorismem ve společenských proměnách, Vanda Jiříkovská řešila

otázku, zda-li je folklorismus móda, ideologie či přirozená potřeba a Lubomír Piperek vystoupil před shromážděné s referátem *Folklorismus - hledání identity???*. Všichni dodali mnoho impulsů pro diskusi, která následovala bezprostředně po skončení bloku referátů, a která uzavřela první den symposia.

Druhý den byl zahájen etnomuzikologickou studií Lubomíra Tyllnera, který se zabýval především jihočeskou dechovkou. Již v názvu svého příspěvku L. Tyllner naznačil, že se tento druh hudby pohybuje někde mezi tradicí, folklorem a kýčem. Eva Hovorková nastínila třicetiletou tradici folklorních slavností v Dolní Lomné a zároveň vyzvala všechny přítomné ke spolupráci, která by mohla tento festival ještě více povznést. Jaromír Nečas se věnoval lidové písni v Československu. Zdůraznil, že lidová píseň byla vždy specialitou této stanice. Alena Schauerová promluvila o folklorismu souborovým. Zaměřila se především na dětské soubory a jejich úlohu při utváření hodnotové orientace dětí. Plynule na ni navázala Romana Habartová, která hledala spojitosti souborového a festivalového folklorismu s činností muzejí a jejich odborných pracovníků. S posledním referátem vystoupil Pavel Popelka, jenž přítomné seznámil s Festivalem fašanku ve Strání, na dokumentačních materiálech ukázal jeho podobu a vyzvedl jeho význam. Stejně jako v prvním dni symposia zbylo dostatek času pro diskusi, v níž řada účastníků vystoupila s dotazy. Někteří referenti pokračovali v úvahách o lidové kultuře a folklorismu. Hledaly se také odpovědi na otázky, které vyvstaly při přednesu jednotlivých příspěvků.

Jak je na strážnických symposiích zvykem, bylo i na tom letošním zveřejněno téma pro 16. strážnické symposium, které by se mělo konat v příštím kalendářním roce. Téma zní: *Dítě, jeho role ve folkloru a jeho úloha jako nositele tradice.*

Jan Blahůšek

VÝSTAVY

HISTORIE A KAŽDODENNÍ ŽIVOT MORAVSKÝCH CHARVÁTŮ

Historie moravských Charvátů i jejich kultura v nejširším slova smyslu jsou poměrně dobře probádané. Existuje dostatek odborné, populárně naučné i memoárové literatury, která život této národnostní menšiny přibližuje. Její osud byl složitý nejen v minulých, ale i v tomto století - po 2. světové válce byla část z moravských Charvátů odsunuta spolu s německým obyvatelstvem a následovala čtyřicetiletý necitlivý přístup ke kulturní diverzitě jakékoli, tedy i moravských Charvátů. Fakt, že Charvátů na naše území přinesli a předali řadu kulturních podnětů, a hlavně že dosud vedle nás žijí, může být pro běžného člověka i překvapením. Proto je dobře, seznámí-li se širší veřejnost s materiální kulturou, s předměty, které používali, kterými se lišili nebo naopak splývali s majoritním obyvatelstvem - a takovou příležitostí byla výstava v mikulovském zámku (duben - říjen 1999). Autorky Lenka Nováková a Dobromila Brichtová ji koncipovaly především jako pohled na oděv moravských Charvátů. Mohly se přitom opírat o akvizice jak brněnského Etnografického ústavu, tak Regionálního muzea v Mikulově i o sbírky soukromé, a podat vývoj oděvu od poloviny 19. století do poloviny 20. století (nejstaršími vystavenými oděvními součástmi jsou šatky na hlavu a dýnka z čepce, cennými jsou pak krojové komplety včetně bot z konce osmdesátých let 19. století, které byly získány pro tehdejší Františkovo muzeum současně s fotografiemi původních nositelů).

Tam, kde nestačily muzejní sbírky, je využito dokumentární fotografie: jednak Othmara Růžicky z přelomu 19. a 20. století, dále Františka Pospíšila z 20. let 20. století, vystavené vůbec poprvé (bývalý přednosta Národopisného oddělení MZM po sobě zanechal stovky neutříděných a nezpracovaných negativů), a fotografie Antonína Blažka (který

VÝSTAVY

jako profesionální fotograf a spolupracovník fotografoval ve 30. letech právě podle Pospíšilových pokynů). S pomocí fotografií je sestaven názorný přehled vývoje ženského i mužského oděvu. Rovnocennou součástí ikonografického materiálu jsou obrazy Othmara Růžičky, který se ve své tvorbě soustředil na výjevy ze života moravských Charvátů. Velmi zajímavá je přitom demonstrace jeho uměleckého postupu - od fotografie k obrazu.

Uspořádání výstavy iniciovala u příležitosti 20. výročí založení folklorního souboru Zavádka Zlatislava Krúzová, díky jejímuž entuziasmu a organizačnímu úsilí byly pro soubor pořízeny rekonstrukce charvátského kroje. Je tedy dalším kladem, že při přípravě výstavy se ke spolupráci sešli nejen muzejní kurátoři, ale i dobrovolní pracovníci z terénu.

Každá výstava znamená hodně práce a její ukončení bývá pro zainteresované docela smutnou záležitostí. Bylo by jistě příjemnou a také přínosnou tečkou, kdyby se s finanční podporou vládní Rady pro národnosti podařilo, byť dodatečně, vydat také katalog k této výstavě.

Helena Beránková

V POTU TVÁŘE CHLÉB SVŮJ DOBÝVEJ

V letošním roce jsme si připomněli výročí zrušení roboty. Datum tolik významné pro rozvoj zemědělského hospodaření v dalších sto letech bylo v rožnovském Valašském muzeu v přírodě připomenuto výstavou *V potu tváře chléb svůj dobývej*, která skončila 26. září 1999. Už samotný název napovídal, že ústředním tématem byla práce v zemědělství, zajištění základních potravin, jejich uchování a zpracování.

Autorka scénáře Marie Brandstetterová komponovala výstavu nikoli jako historickou ukázkou nejstarších typů nářadí a různých archaických zemědělských technik, jak je můžeme shlédnout v ne-

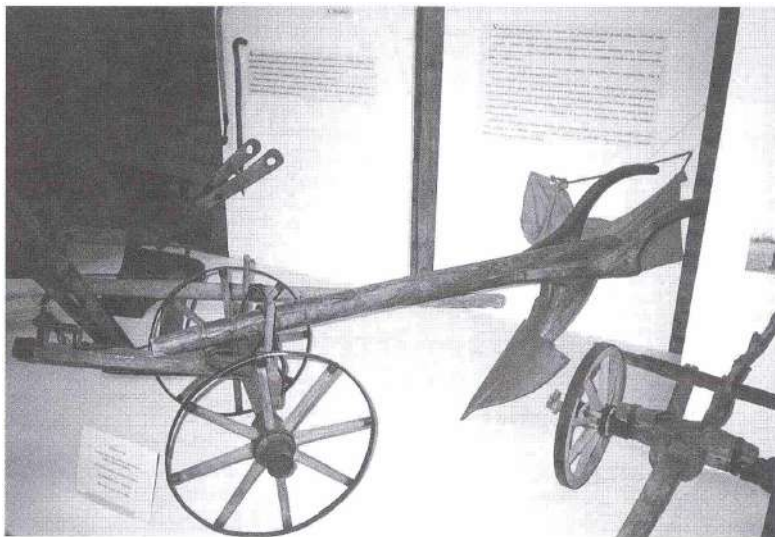
jedné expozici. Jejím cílem bylo naopak vytvořit velice živý průřez zemědělskou prací v průběhu jednoho roku na přelomu 19. a 20. století v regionu moravského Valašska. Exponáty proto nebyly voleny s důrazem na jejich výjimečnost, ale naopak se zřetelem k jejich standardnosti v používání při zemědělských pracích.

Návštěvník tak měl možnost seznámit se nikoli s kuriozitami, ale s běžně používaným nářadím například při orbě a kultivaci půdy, kterou každoroční cyklus prací začíná, při sázení brambor, jejich oborávání a vyorávání. Dalším zastavením bylo setí obilí, kde mohlo překvapit mechanické rozmetadlo na osivo z dílen Milotického hospodáře. Přes senoseč se pak autorka dostala až ke žnám a výmlatu obilí. Nářadí mladců bylo zachyceno jak v rovině tradiční - nejrozličnějšími druhy cepů, tak v rovině inovací - bubnovou strojní mlátičkou firmy Ježek a syn z Blanska. Ukázkami čistě-

ní a uskladnění obilí však výstava zdaleka nekončila.

Zastoupeny byly další obory činnosti na zemědělské usedlosti, tradiční chov ovcí a zpracování jejich produktů, zpracování kravského mléka, chov drůbeže s originální líhni na kuřata opět z dílen Milotického hospodáře. Dnes tak rozšířený domácí chov prasat prezentovala netrpělivě očekávaná domácí zabíjačka. Nechybělo ani včelařství a zpracování ovoce sušením a vařením povidel.

Celou výstavou se prolínala snaha o zachycení konfrontace tradice s inovací, tak jak vedle sebe existovaly a doplňovaly se. Expozice tak působila velmi barvitě: viděli jsme vedle sebe jak konstrukčně archaická žerna, tak jejich mladší následovníky vzniklé v dílnách vesnických řemeslníků, u nichž dřevo nahradilo železo a vytrvalou ruční práci ozubená kola a převody. Spojku do současnosti pak tvořila kolekce „moderních“ zemědělských strojů z dvacátých

Z výstavy V potu tváře chléb svůj dobývej. Foto M. Válka.

VÝSTAVY

a třicátých let 20. století, které však do dnes můžeme spatřit v činnosti na ne-jedné moravské vesnici.

Nespornou výhodou expozice v prostorách Valašského muzea v přírodě byla možnost konfrontace „zvýrazněného“ nářadí na výstavě s jeho přirozeným umístěním v prostoru Valašské dědiny. Návštěvník mohl dojít k zajímavému závěru, že mnohé z toho, co zná z autopsie, je pro něho v běžném životě vlastně „neviditelné“. I to však bylo cílem výstavy - připomenout zemědělskou práci a její důležitost.

Martin Šimša

Derniéra výstavy Nová muzea ve Francii 1990-2000 a kolokvium Stane se muzeum nového tisíciletí polyfunkčním kulturním centrem uvnitř města?

První den měsíce října proběhlo ve Veletřním paláci v Praze velice zajímavé kolokvium na výše uvedené téma. Pořadatelé Národní galerie, Sbirka moderního a současného umění ve spolupráci s Francouzským institutem v Praze se pokusili účastníky seznámit s projekty nově vzniklých muzeí ve Francii.

Již netradičně umístěné panely s výstavními fotografiemi muzeí a doprovodným textem, které jsou nainstalovány volně před vestibulem budovy, dávaly tušit maximální snahu o zpřístupnění veřejnosti. Tuto myšlenku pak podtrhli sami přednášející. První z nich, bývalý ředitel Centre Georges Pompidou v Paříži a nyníjší vedoucí projektu etnologického muzea Musée Branly, nastínil vývoj chápání a pohledů na muzeum ve Francii v posledních třiceti letech právě v souvislosti s otevíráním se veřejnosti.

Nosnou osou jeho přednášky bylo zachycení měnících se pohledů na úlohu muzea v systému předávání informací návštěvníkovi. Většina velkých muzeí ve Francii vznikla v polovině 19. století a téměř všechna vybudovala své sbírky a expozice na základě antického

modelu vzdělání. Návštěvník se měl v muzeu vzdělávat pozorováním příkladů a z nich získávat poučení. Základní premisa tohoto modelu mohla postačovat v době vzniku muzeí, nikoli však v druhé polovině 20. století. Strnulost sbírek a expozic, jejich „zkamenění“, vyvolalo ztrátu zájmu veřejnosti a omezení klientely na školní výpravy a vědeckou veřejnost.

Takto neutěšený stav se stal brzy terčem kritiky nejrůznějších intelektuálních a vědeckých kruhů, které poukazyvaly na pokulhávání muzeí za vědeckou praxí, v níž především škola Annales a francouzská Sociální antropologie udělaly při prezentaci a popularizaci objevených faktů velký skok kupředu. Stále častěji se ozývaly hlasy snazící se vytvořit muzeum jako místo dialogu autora a expozice s návštěvníkem. Návštěvník již neměl být pouhým divákem, ale sám má aktivně hledat a objevovat nové vztahy a souvislosti. Úkolem expozice pak bylo vytvořit atmosféru prostředí, situace a okolností, v nichž se vystavované předměty běžně nacházely.

Příkladem takového řešení jsou nové expozice v Muzeu člověka v Paříži. Prezentovaná kultura je zasazena do takového prostředí, které je jí vlastní, aztécké zlato a stříbro je nainstalováno do prosvětlených vitrín v zšeřelé místnosti evokující vnitřek kamenné pyramidy. Do expozice Peru se přechází zrcadlovou chodbou, v níž takřka „plave“ provozový žebřík, navozující hloubku a přikrost andských soutěsek. Kultura préríjních Indiánů je nainstalována v obrovském tee-pee. Ze záměru autora zřetelně vyplývá snaha o prožitek návštěvníka a zcela jiné chápání expozice.

Změny, které jsme zde naznačili, však neproběhly náraz a ani bezbolestně. Odpovědná místa se často organizacím a obsahovým změnám bránila a brzdila je. Bylo zapotřebí státnické autority prezidenta francouzské republiky Georgese Pompidoua, aby mohl vzniknout Muzeum moderního umění, později nazvané jeho jménem. Přístup vy-

volal ve své době ostrou kritiku i nadšený obdiv, přesto je dnes chápán jako projekt zlomový. Podobně se odvíjely i osudy projektu etnologického muzea Musée Branly, jehož protektorem je Jacques Chiragues. Přínos velkých osobností politického života nezůstal omezen pouze na tyto jednotlivé projekty, ale dotkl se i vztahu státu a muzeí. Vznikly instituce, díky nimž se mohly do budování lokálních muzeí pustit i regiony. Oddělení pro architekturu muzeí na ministerstvu kultury je dosažitelné pro každé z deseti tisíc muzeí v jednotlivých kantonech i pro řadu městských a monotematických muzeí. Oddělení zaměstnává dva architekty a čtyři inženýry, mimo to spolupracuje s celou řadou externích spolupracovníků. Když nastane v některém regionu potřeba a možnost k vybudování muzea nebo vytvoření nové expozice, obracejí se odpovědní činitelé a kurátoři sbírek právě sem. Společně pak vytvářejí podklady projektu, který obdrží architekti vstupující do soutěže. Velký důraz je kladen na precizní řešení množství otázek týkajících se zaměření muzea, nosné myšlenky expozic, výběru exponátů, zaměření na cílové skupiny a také doprovodných služeb jako je knihovna, přednáškový sál, konzervační dílny atd. Stejně tak je důležité zasazení muzea do okolí a všechny jeho provozní funkce. Soutěž, probíhající často v několika kolech, dává vzniknout projektu, který má být přínosný nejen pro muzeum samotné, ale také pro jeho okolí a kulturu celé oblasti. Podle slov architekta Laurenta Beaudouina, tvůrce projektu dostavby a rekonstrukce Muzea umění v Nancy, který tuto část přednášky vedl, je velice důležitý dialog mezi kurátorem sbírky a architektem. Pouze společně totiž mohou vytvořit projekt natolik vyvážený, aby nebyl pouhou hříčkou architektovy fantazie nebo depozitářem pro sbírkové předměty, ale živoucím organismem uvnitř města.

Po výběru vítězného projektu následuje jeho finanční zajištění. Je zajímavé, že samotné regiony se na financování

DISKUSE

vání podílí 30-50%, celkově však investor musí shromáždiť až 2/3 částky, teprve posledních 1/3 vstupuje do projektu stát. I zde se však o příspěvky dělí ministerstvo financí, školství a kultury podle toho, jak jsou jeho zájmy v projektu zastoupeny. Za zmínku stojí i částka, kterou ministerstvo kultury disponuje. Na podporu nových projektů je to sto milionů franků ročně.

Nahlédli jsem do zákulisí vzniku projektů nových muzeí ve Francii a mohli porovnat, nakolik je naše zkušenost podobná té francouzské. Letmým srovnáním vyvstane především velký zájem státu i samotných regionů na budování muzeí, také obrovská profesionalita při přípravě projektu a jeho realizaci. V neposlední řadě pak snaha o zapojení muzea do struktur života města či regionu.

Závěrem pak zbývá zmínit příjemné prostředí, výtečný simultánní překlad a dobré organizační zajištění pořadatelů. Škoda jen, že informace o konání kolokvia byly rozeslány pouze institucím spravovaným ministerstvem kultury a tudíž nejdén zainteresovaný muzejník o tuto výtečnou příležitost dozvědět se mnoho zajímavých informací z oboru přišel.

Martin Šimša

MÉDIÁ O FESTIVALOCH A O NÁS

Napriek tomu, že sa o novinároch hovorí ako o siedmej veľmoci, organizátori folklórnych podujatí sa vo vzťahu k médiám správajú tak, akoby túto ich „silu“ a „moc“ nedoceňovali. Slabá komunikácia organizátorov festivalov s médiami (a opačne) pramení podľa mňa z dvoch hlavných dôvodov. Na jednej strane je to podceňovanie úlohy médií vo vzťahu k festivalom, na strane druhej za neochotou, resp. malou snahou spolupracovať s novinármi stoja zlé skúsenosti organizátorov a programových pracovníkov festivalu s médiami.

V období tesne pred začatím folklórneho festivalu sú usporiadatelia festivalu zaťažení

takým množstvom problémov prameniacich najmä z nedostatku financií, technických a organizačných skratov a pod., že na oficiálny, profesionálny a strategicky premyslený kontakt s médiami ani nepomyslia. Tlačové konferencie pred začiatkom festivalu, ako aj oficiálne pozvánky s presnými podmienkami akreditácie, sú svetlými výnimkami (vzorom by mohol byť festival v Strážnici). Samozrejme, že existujú aj objektívne príčiny, napríklad, že nie sú zvyšné peniaze na usporiadanie tlačovej konferencie, inokedy zasa nie sú ľudia, ale najčastejšie jednoducho „nieť času“. Ak by sme boli ešte o niečo náročnejší, museli by sme konštatovať, že napríklad oficiálnych mediálnych partnerov nemá okrem festivalu vo Východnej na Slovensku pravdepodobne žiaden folklórny festival.

Hlavný problém, ktorý v súčasnosti zjednocuje všetky festivaly na Slovensku i v Čechách je pravdepodobne nedostatok financií. Ale ako inak, ak nie cez médiá, sa má široká verejnosť, ktorej súčasťou sú i mnohí potenciálni sponzori, dozvedieť o festivale, o atrak-

tívnej ponuke programov a sprievodných podujatí, o významných osobnostiach, ktoré festival pripravujú, alebo ktoré sa ho zúčastňujú a pod.? A čo jednoduchí milovníci folklóru, teda perspektívni diváci? Tých festival potrebuje ako soľ, keďže zisky zo vstupného tvoria v podstate jedinu, resp. základnú časť príjmovej položky festivalového rozpočtu. Okrem toho pre samotných organizátorov, či účinkujúcich je príjemným zistenie, ak sa o svojom účinkovaní na festivale dozvedajú práve z médií. Prinajmenšom je to istá satisfakcia - morálne ocenenie ich práce i záujmovej umeleckej činnosti vo všeobecnosti. Navyše je nám všetkým jasné, že ešte dlho budeme musieť zostať len pri morálnom oceňovaní.

Spolu s mediálnou propagáciou festivalu, teda s obdobím pred a počas festivalového diania, by usporiadatelia mali vo vzťahu k médiám venovať zvýšenú pozornosť aj v období po festivale. Ide mi konkrétne o dokumentáciu a archiváciu mediálnych ohlasov vo vzťahu k festivalovému daniu, osobnos-

MFF Strážnice 1998. Foto M. Jokelle.

DISKUSE

tiam i sprievodným podujatiam. Aj populárne, „neodborné“, fragmentárne, či nie celkom presné informácie a zmienky o folklórnom festivale sú dôležitým historickým svedectvom, ktoré s odstupom času predstavuje významnú výpovednú hodnotu vo vzťahu k festivalu a jeho tvorcom.

V tomto ohľade by sme sa mohli inšpirovať v zahraničí, najmä v ekonomicky vyspelých krajinách. Za všetky osobné skúsenosti spomeniem aspoň dva príklady. Keď v roku 1998 pozyval folklórny festival v Thale (Nemecko) detský súbor zo Slovenska, súčasťou oficiálnej pozvánky bola aj jednoduchá brožúra, ktorá mala niekoľko desiatok strán. Boli to fotokópie nekomentovaných výstrižkov z novin, ktoré písali o festivale v minulom roku. Skutočne nebol potrebný žiaden komentár k tomu, aby sme si vytvorili predstavu o tom, akým významným podujatím je tento festival vo svojom regióne. Ďalší príklad je z Taiwanu. Zúčastnil som sa tam medzinárodného detského folklórneho festivalu a spolu s ďalšími kolegami z vybraných krajín aj niekoľkých prednášok a workshopov. Festival, ktorý sa uskutočnil v meste I-Lan, trval viac ako štyri týždne. Počas jeho trvania organizátori usporiadali niekoľko desiatok tlačových konferencií, ale i neformálnych stretnutí s novinármi. Okrem iných boli samostatne organizované aj tlačové konferencie pre jednotlivé zúčastnené súbory, resp. pre jednotlivých špecialistov, ktorí participovali na prednáškach a workshopoch. V presne stanovenom časovom limite (zvyčajne to boli dve hodiny) mohli účastníci festivalu predstaviť nielen svoj súbor a jeho prácu, ale aj geografické, kultúrne, umelecké, spoločenské, ekonomické, sociálne, politické a ďalšie špecifiká a charakteristické znaky svojej krajiny. Organizátori festivalu potom každé ráno distribuovali medzi účastníkmi kópie článkov a fotografií, ktoré sa objavili v dennej tlači. Oficiálne oznamovali tiež v akom čase a na ktorom televíznom kanále sa budú vysielat šoty z vystúpení, resp. z iných kultúrnych a spoločenských aktivít v rámci festivalu.

Aby sme však „neobjavovali teplú vodu“, treba priznať, že podobný systém podrobnej dokumentácie festivalov už dávno spofahlivo

fungoval aj u nás. Pamätám si napríklad na servis tzv. výstrižkovej služby v Prahe, ktorá kedysi pre Osvetový ústav (dnes Národné osvetové centrum) v Bratislave robila monitoring ohlasov na festival vo Východnej. V archíve festivalu sa tak zhromažďovali všetky oficiálne publikované správy, ktoré súviseli s dianím vo Východnej. Samozrejme, že sme sa často smiali na niektorých výstrižkoch, kde sa písalo o vzornom traktoristovi, uhynutom medveďovi či výtržníkovi - Rómovi z obce Východná (heslo pre monitoring bolo totiž „Východná“), ale z hľadiska celkového počtu ohlasov o festivale to bolo len zanedbateľné percento. Určite by bol dnes takýto servis veľkým luxusom, ale organizátori festivalov by sa mohli v rámci svojich možností a schopností o takýto monitoring postarať.

Významnou je aj fotodokumentácia (isto sa mnohí pamätáte ako neúnnavný Tibor Szabó nemohol so svojim fotoaparátom po celé desaťročia chýbať na žiadnom folklórnom festivale), dnes dokonca možnosť založenia vlastnej videotéky. Práve takýto archív sa môže spätne použiť ako vďačný podkladový obrazový a informačný materiál pre novinárov a ich médiá, ale aj pre tvorcov programov, publikácií a výstav venovaných jubilatom, výročiam a pod.

Pokiaľ hovoríme v pívom rade o všeobecnom podceňovaní médií, mali by sme sa zároveň dotknúť negatívnych dôsledkov, ktoré vyplývajú z ich preceňovania. Predovšetkým ak novinári akýmkoľvek spôsobom využijú výhody ktoré im v súvislosti s ich akreditáciou ponúka festival, organizátori by mali od nich požadovať prácu, ktorú vykonávajú v prospech festivalu.

Ak som už spomenul Folklórny festival Východná, rád by som sa podelil aj o ďalšiu, presnejšie tohtoročnú skúsenosť, ktorá súvisí práve s preceňovaním médií. Podobne ako v umeleckej tvorbe, aj v mediálnej komunikácii som zástancom možno zastaralého a konzervatívneho, ale osvedčeného pravidla „správnej miery“. Zjednodušene povedané: menej je niekedy viac. Do funkcie oficiálnej komunikácie s médiami bola pre folklórny festival Východná (hlavným garantom je Národné osvetové centrum v Bratislave) menovaná profesionálna pracovníčka, čo považu-

jem za dobrý, súčasnou terminológiou povedané „systémový“ krok. Dokonca celá mediálna kampaň pre tento festival bola údadne ministrom kultúry vyhodnotená ako najúspešnejšia v rámci rezortu. Aj to treba oceniť. Zároveň však môžem len ťažko porozumieť neprofesionálnemu (v zmysle neznalosti základných kultúrnych, historických a umeleckých aspektov scénickej prezentácie folklóru), netolerantnému až nepriateľskému (nechcel som použiť slovo arogantnému) prístupu riaditeľky mediálnej kampane k samotným členom programovej komisie, autorom programov, organizačným pracovníkom a ďalším osobám zainteresovaným na príprave a realizácii festivalu, medzi ktorými nechýbajú ani významné odborné, umelecké i morálne authority slovenskej (i českej) etnológie a folkloristiky. Nerozumel som tiež „taktike“ dostať sprievodné podujatia (strúhanie šindľa predsedom parlamentu, súťaž o uvarenie najväčšieho piroha a ďalšie čo i slabší vkus zahabujúce a navyše neoriginálne a infantilné stupidnosti) do centra pozornosti médií, pričom hlavné programy a aktéri najdôležitejší - interpreti a tvorcovia programov (vrátane predsedu programovej komisie) sa dostali na perifériu propagačnej kampane. Veľkolepé tlačové konferencie za účasti vysokých straníckych a štátnych predstaviteľov pripomínali časy dávno minulé. Celé toto (iste v dobrej viere myslené) snaženie sa nevyhlo efektu tzv. „medvedej služby“. Pochybujem tiež o účelnosti honosnej tlačovej konferencie festivalu v Prahe, ktorú by som považoval za mimoriadne úspešnú a efektívnu, ak by ma jej organizátori dokázali presvedčiť, že z Prahy a širokého okolia prišli na festival do Východnej aspoň dvaja ľudia. Nie že by som neschvaľoval takúto kultúrno-spoločenskú misiu k našim bratom Čechom, ale pravdepodobne rovnako úspešní ako v Prahe by „slovenskí folklórni misionári“ boli úspešní aj vo Viedni, Zurichu, Stockholme či Pekingu. Doba je nekompromisne krutá, a preto si „musíme klásť“ aj nekompromisné otázky: „Čo nás to stálo?“ a „Čo nám to prinieslo?“. Týždeň pred festivalom vo Východnej sa totiž konalo najvýznamnejšie folklórne podujatie v českej republike - Medzinárodný folklórny festival Strážnice. Festival skutočne bez páťosu vo

DISKUSE

vztahu k Východnej - bratský. Ústav lidové kultury v Strážnici by isto poskytol „grátis“ (a nebolo by to po prvý krát) reprezentačné priestory i potrebné zázemie pre usporiadanie efektívnej slovenskej „tlačovky“. Bolo by to doslova v „prime time“, teda v čase jedného týždňa pred konaním festivalu vo Východnej. Napokon do Východnej aj bez tlačovej konferencie prišlo niekoľko desiatok Moravákov pričom nepočítam takmer dve stovky účinkujúcich v programoch.

Osobne takýto prístup považujem za jednu z ďalších ponovembrových spoločenských diskreditácií folkloru, ktoré mali a majú za následok tú skutočnosť, že slovenská kultúra a intelektuálna verejnosť vníma folklórnu tvorbu v kontexte celkovej umeleckej tvorby ako okrajovú, periférnu, hraničiacu s dobým vkusom a pod. Áno, taká je sila médií!

Za ďalší z problémov komunikácie medzi festivalmi a médiami som označil zľú skúsenosť organizátorov s novinármi. Nechcem sa dotknúť svetlých výnimiek, ale osobná skúsenosť s novinármi ma núti konštatovať, že médiá vo vzťahu k tradičnej kultúre a folklóru zlyhali. Zo žiadnej inej oblasti spoločenského života, ekonomiky, hospodárstva, kultúry, umenia, politiky, či športu nenájdete v dennej tlači toľko neprofesionálnych a slabých článkov ako z folklóru. Napríklad spravodajstvá z folklórnych festivalov sú také plné nepresných údajov, skomolených názvov kolektívov, neodborných terminologických pomenovaní, pseudoromantických a infantilných komentárov poznamenaných defektnosťou vkusu a pod., až je vám z toho smutno. Mnohokrát sa v článku nedozviete takmer nič o nositeľoch tradícií, tvorcoch programu, alebo o jeho špecifikách, o víťazoch národných prehliadok scénického folklóru a pod., ale zato sa dočítate to, že minister podojil kozu, že Američanom chutili bryndzové halušky a že sa naučili povedať po slovensky „pivo“ a „borovička“, alebo že sa černocho povozil v detvianskom kroji na rebrináku. Pri čítaní takýchto článkov máte pocit, že tieto správy nie sú z vrcholnej prehliadky záujmovej umeleckej činnosti, ale že ide o reportáž z bujarej vikendovej zábavy spodných desaťtisíc, ktorí sa v prostredí prírodného amfiteátra zišli pri „ľudovke“, fujarke, tancovačke, pitke a bitke.

FESTIVALY

V stručnosti som sa dotkol niektorých problematických aspektov vzájomnej spolupráce médií, folklórnych festivalov a tvorcov programov. Hovoril som najmä o tlači, pričom som zámerne nespomenul elektronické médiá - rozhlas, televíziu, internet. Ak bude táto diskusia pokračovať, určite sa ku nim ešte vrátim. Moje pripomienky a výhrady k profesionalite, umeleckým a estetickým kritériám, ako aj k morálnemu aspektu žurnalistickej praxe, sú však vo všeobecnosti platné pre všetky médiá, médiá propagujúce tradičnú kultúru, folklór a jeho tvorcov nevynímajúc.

Juraj Hamar

NAD III. ROČNÍKOM MEZINÁRODNÍHO FOLKLORNÍHO FESTIVALU PLZEŇ '99

Všetchni, kdo se někdy podíleli na organizaci folklorního festivalu s mezinárodní účastí, dobře vědí, kolik úsilí, starostí a nejrůznějších přípravných prací tato činnost obnáší. O to větší radost a uspokojení z dobře vykonané práce nastává, když vše dobře dopadne a příjemná atmosféra vládne nejenom v hledišti, ale i na jevišti a v zákulisí. Takový pocit jistě provázel i organizátory letošního III. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Plzeň '99, který se uskutečnil ve dnech 25. - 27. 6. 1999.

Hlavním organizátorem festivalu byl stejně jako v předešlých ročnících Soubor písní a tanců Jiskra z Plzně za podpory Nadace 700 let města Plzně, Magistrátu města Plzně - odboru kultury a tento rok i Ministerstva kultury ČR. Jednotlivé pořady rozdělené do tří festivalových dnů daly prostor celkem 14 folklorním kolektivům z Čech, Moravy i zahraničí, aby v Plzni předvedly různé přístupy i formy zpracování folklorního materiálu daných regionů.

Letošní ročník plzeňského festivalu byl zahájen večerním pořadem *Do Plzně písničky vezeme*. Na jevišti před konzervatoři se postupně vystřídaly čes-

ké i zahraniční soubory - konkrétně plzeňská Jiskra a Mladina, brněnský Javorník, Reet z Halsbecku z Německa, dětské soubory Holajnicy z Polska a Kanapele z Litvy. Nutno dodat, že hned zahajovací pořad přinesl pořadatelům i účinkujícím příjemné překvapení, neboť počet diváků opět oproti loňskému roku vzrostl. Za úvahu stojí jen to, zda by do budoucna podobným pořadům neprospělo jisté tematické zaměření.

Sobota jako hlavní festivalový den začala přímo v centru Plzně - v Kopecského a Šafaříkových sadech pořady *Roztančené sady*, při kterých se soubory střídaly souběžně na dvou scénách. Hlavní festivalový pořad pak měl své místo stejně jako loni v amfiteátru plzeňského Výstaviště. V organizačně i režijně dobře zvládnutém pořadu vystoupily vedle již zmíněných souborů i Vysokoškolský soubor Gaudeamus z Prahy a Kvítek z Hradce Králové. Zvláštní divácký úspěch zaznamenal především brněnský Javorník s pásmem z jižního Valaška a litevský Kanapele, jehož taneční projev však chvílemi plzeňskému publiku zvyklému na zemitější folklor připomínal spíše baletní představení. Dlužno říci, že oba zahraniční dětské soubory dobře obstály v interpretačně kvalitním pořadu dospělých a staly se pro diváky příjemným a vítaným zpestřením. Na druhé straně poněkud rozpačitě vyznělo komorněji laděné pásmo souboru Kvítek z Hradce Králové. Toto pásmo s milostnou tematikou by jistě bylo daleko více oslovilo diváky například v dopoledním programu na menším jevišti, kde je možnost přímého kontaktu s diváky, což amfiteátr bohužel poněkud postrádá.

Muziky všech souborů se pak ještě jednou představily v rámci *Muzikantského dostaveníčka*, které bylo čistě hudební záležitostí. Režie tohoto pořadu a zasvěceného průvodního slova se ujal Miroslav Šimandl, umělecký vedoucí souboru Jiskra, který se v současné době mj. podílí i na přípravách pořadu s folklorní tematikou v Českém rozhlasu

FESTIVALY

Plzeň. Příjemně ladící muziky i procítěné projevy zpěváků potěšily nejednoho milovníka lidové hudby a byly důstojným zakončením hlavního festivalového dne. Lidová muzika souboru Jiskra navíc své příznivce potěšila vydáním CD s názvem *Až pojedu kolem Radyně...*, jehož křest se uskutečnil právě v průběhu večerního dostaveníčka. Kmotry právě vzniklého CD s písněmi jihozápadních Čech se stali plzeňská etnografa Marta Ulrychová a hudební redaktor ČRo Plzeň Josef Pospíšil, a tak o vlídné slovo a ani o humor nebyla v průběhu pořadu nouze.

Neděle byla po úspěšném ohlasu loňského ročníku věnována výhradně dětským folklorním souborům. Mladinka a Jiskřička z Plzně, Lučinka z Prahy, Břeclavánek z Břeclavi, Dudácké muziky ZUŠ Stod a dětští zahraniční hosté účinkovali v dopoledním pořadu *Zpívající a tančící sady* a poté v hlav-

ním dětském pořadu *Tancovat a zpívat budem vždycky...*, který proběhl na Výstavišti. Příjemná a vyvážená vystoupení potěšila hlavně citlivým přístupem vedoucích souborů k zpracování dětského folklorního materiálu. Zvláštní sympatie získal během hlavního dětského pořadu soubor Holajnicy z Bielsko-Biale z Polska, který se nenechal zaskočit výpadkem proudu a pokračoval v programu i bez ozvučení. Kvalitě vystoupení technický výpadek neuškodil - dokonce jsem přesvědčena, že zpěvy „goralů“ evokující atmosféru a prostředí Beskyd vyzněly bez mikrofonu přirozeněji a přesvědčivěji.

Celkový dojem z třetího ročníku MFF Plzeň '99 je tedy jednoznačně kladný a nezbyvá než podpořit to, co během festivalu několikrát zaznělo z různých úst: Ať žije MFF Plzeň 2000!

Michaela Benešová

HROCHOŤ-VRCHÁRSKE SRDCE PODPOĽANIA

V nedělním odpolední 5.9.1999 se v Kulturním domě v Hrochoťi sešlo mnoho domácích i přespolních, aby se zúčastnili slavnostního „křtu“ 2-CD *Hrochoť - vrchárske srdce Podpoľania*.

Od roku 1928, kdy tu pořizoval první zvukové záznamy Karel Plicka, se hrochoťskou muzikou a písněmi zabývala řada osobností. Takže se není co divit, že se podařilo místním nadšencům a rodákům Milanu Križovi, Dušanovi Holíkovi, Anně Škamlové a Jánovi Mazúchovi shromáždit více než devět hodin historických nahrávek z archivů ve Strážnici, Brně, Bratislavě a Banské Bystrici, povětšinou rozhlasového původu. Výběr z tohoto obrovského množství záznamů autentického folkloru provedli Milan Križo a Juraj Dubovec a je obsahem jednoho CD. Album však doplňuje druhé CD, na němž se představují dnešní nositelé folklorních tradic této kulturně výrazné podpoľanské obce v nahrávkách Slovenského rozhlasu v Banské Bystrici z roku 1998. Unikátní komplet vydalo RB - Vydavateľstvo Slovenského rozhlasu v Bratislavě ve spolupráci s Regionálním studiem Slovenského rozhlasu v Banské Bystrici v tomto roce.

U příležitosti oslav uvedení kompletu CD do prodeje se tak uskutečnil program, v němž návštěvníci mohli nejen slyšet vzácné historické záznamy a obdivovat fotografie Karla Plicky, ale též si poslechnout vyprávění osobností, jež se vyznávaly ze svého vztahu k Hrochoťi, jejím muzikantům a zpěvákům: domácího Milana Križa, Jaroslava Juráška, Jaromíra Nečase a Karla Dvořáka z BROLNu, Luboše Holého či Juraje Dubovce, Marty Földsčové a Tibora Andrašovana. V pořadu vystoupila řada domácích zpěváků a zpěvaček, místní dětský folklorní soubor a folklorní skupina Hrochoťan. Vyvrcholením pak bylo setkání všech se všemi v prostorách celého kulturního domu, kde se ke slovu dostali i moravští muzikanti - CM Jury Petrů z Kyjova a Martin Hrbáč.

Proč se tu o tom vůbec zmiňuji, vždyť své CD si dnes vydává spousta souborů a kapele? Na tomto počínu je třeba si nejvíce cenit

MFF Plzeň 1999 - soubor Jiskra. Foto M. Benešová.

FESTIVALY

toho, že nápad se zrodil v myslích a srdcích domácích, že duši této iniciativy byl vedle Milana Křižo hlavně obecní tajemník Dušan Holík. Oni se totiž v Hrochoti rozhodli - vědomi si kulturních tradic - vytvořit si vlastní obecní archiv a dokumentaci všeho, co se nějak vztahuje k této lokalitě a co by mohlo sloužit jako inspirační a metodický vzor dnešní generaci. Začali osobně objíždět archivy, vyjednávat, uzavírat dohody atd., až se jim podařilo shromáždit celý obrovský fond historických nahrávek. Pak přišli ke slovu odborníci a Slovenský rozhlas. A výsledkem je tento vzácný komplet.

A proč se z obdivu k Hrochoti vyznávali všichni hosté? Většina nahrávek vznikla ze spolupráce se studiem Čs. rozhlasu v Brně. Jednak na festivalech ve Strážnici, jednak na vystoupeních a výjezdech rozhlasových techniků, redaktorů a muzikantů BROLNu do Hrochoti. Takže vše je vystavěno na přátelských vztazích, osobních prožitcích a odborném studiu hry hrochotských hudců a zpěvu zdejších „rozkazovačů“. Vzpomínky a vyprávění hostů tak krásně zapadaly do kontextu celého pořadu, na jehož nezapomenutelnou atmosféru budou účastníci ještě dlouho a rádi vzpomínat.

Jan Krist

Z JUBILEJNÍHO SLOVÁCKÉHO ROKU

Nemohl jsem, ke své velké lítosti, shlédnout celý jubilejní patnáctý Slováký rok v Kyjově, konaný ve dnech 12.-15.8.1999, a tak mohu referovat jen o pátku a sobotě, kdy našťastá proběhla většina pořadů těchto ojedinělých slavností.

Stavění máje tradičním způsobem, kterým byly páteční pořady odpoledne zahájeny, je vždy atraktivní záležitostí a muži z Bukovan pod vedením Z. Slovávka ho zvládli výborně. Doprovod zpěvem sborů a vyhráváním dechovky je výborným řešením jak nejen udržet, ale i zvýšit pozornost diváků. Zlepšením organizace oproti dřívějším ročníkům bylo výrazné oddělení prostoru stavění od diváků.

Jubilujícím cimbálovým muzikám Hudci a Javor z Kyjova a Varmužově muzice ze Svatobořic - Mistřina byl věnován pořad D. Neničky *Maidillon* na malé scéně v parku, bohužel necitlivě ozvučené. Javor a „Varmužovci“ se představili velmi dobře, u těch druhých jsem zvláště ocenil, že přišli s repertoárem čistě regionálním. S Javorem se představil ve stále vyzrálejší projev V. Horák, který již dlouho patří k nejlepším zpěvákům na Kyjovsku a stylově představuje jakousi spojku mezi hrdinským pojetím zesnulého K. Bimky a běžným pojetím současným. Mám za to, že je dosud nedoceněn a že by si zasloužil přinejmenším samostatný ediční počín na zvukovém nosiči.

Přehlídka pěveckých nadějí kyjovského regionu *Zahraj ně, muziko* na scéně letního kina, skvěle připravená, zasvěceně, vkusně a s hlubokým vnitřním zaujetím komentovaná P. Petrželou, byla mým největším zážitkem z toho, co jsem na těchto slavnostech shlédl. Ocenění zaslouží jak výborný výběr dětských interpretů, tak pečlivě gradovaná stavba pořadu i již zmíněné průvodní slovo.

Výborným nápadem bylo věnovat *Klenotnici* (s podtitulem *Od rozbřesku do soumraku*) autorů J. Martykána a J. Varmuži ml. v letním kině písním úzce svázaným s příležitostí pevně umístěnými v řádu tradičního lidového života. Ukázalo se, že s tradičním pojetím klenotnice jako pořadu tzv. autentického folkloru již dávno nemůžeme vystačit, že „klenotnicovost“ musíme dnes spatřovat ve vyhledávání neotřelého folklorního materiálu (jít stále hlouběji a důsledněji po tom, co dělá folklorní region jedinečným) a hlavně v jeho adekvátní interpretaci současníky, kteří ho dovedou co nejvčetněji prožít, najít v něm a svým projevem vyjádřit to, co dokáže člověka konce druhého tisíciletí nejen zaujmout, ale i stát se součástí jeho vnitřního ustrojení. Ne všechny interpretace však vyhovely těmto požadavkům. Na druhé straně bezmála tříhodinový pěvecký maratón (je nutno připočítat předchozí, rovněž pěvecký pořad) klád velké nároky na pozornost diváků, takže jejich reakce ke konci Klenotnice byly vlažné, k čemuž přispělo i příliš popisné průvodní slovo J. Holcmana.

Obohacením oproti předchozím ročníkům bylo umístění *Zpívání pod hvězdami* (podtitul *Nokturnový pořad cimbálové muziky a zpěváků*) do parčíku u kaple sv. Josefa. Autor J. Nečas zde soustředil bohatý výběr kvalitních účinkujících: CM Jury Petru z Kyjova a Varmužovy cimbálové muziky ze Svatobořic-Mistřina, pěvecké sbory z Kyjova, Žďánic, Bukovan a Uh. Ostrohu a množství malých pěveckých a muzikantských skupin a sólistů, např. trio Osičkových ze Svatobořic-Mistřina, zpěváky K. Navrátila a již dříve zmíněného V. Horáka z Kyjova, J. Gajdu st. ze Strážnice, primáše L. Pavluše ze Svatobořic-Mistřina a další, mezi nimiž se jiným hudebním žánrem zajímavě uplatnilo rodinné trio Meislů z Kyjova. Prostředí parčíku a neformální vedení pořadu a průvodního slova, při němž autorovi sekundoval B. Rychlík, vyvolaly bezprostřední atmosféru. Škoda, že této neformálnosti někteří účinkující zneužili a způsobili prodloužení pořadu na neúnosnou míru.

Tento den Slovákého roku mne nadchla především po stránce dramaturgické, bylo zřetelné, že všichni tvůrci programu se snažili o hluboké a důsledné odhalování jedinečnosti Kyjovska.

Sobotní program byl zahájen na Masarykově náměstí *Lidovým jarmarkem* pod vedením J. Rieszové a J. Procházkové. Lze jim jen poděkovat a blahopřát k výběru a získání řemeslníků a prodejců - na jarmarku nebylo nic, co by nebylo tradičním výrobkem nebo nemělo k lidové tradici vztah, a nic, co by mohlo být označeno za kýč. Doprovodné programy využily vystupující soubory k tomu, aby představily ty části svého programu, na něž se v jiných pořadech slavnosti nedostalo.

Přehlídka tradičních obřadních a pracovních krojů s názvem *V barvách duhy od Jara do zimy* pod vedením I. Šimečka a jeho kolektivu se opět konala na schodech před kostelem Nanebevzetí Panny Marie na Masarykově náměstí. Vřelé díky jejím autorovi a jeho spolupracovníkům, že dokázali takové bohatství lidového oděvu, na Kyjovsku a Žďánsku dochovaného, na slavnost získat. Poutavý a dobře připravený pořad, snad jen komentátor mohl být o věci poučenější, aby

FESTIVALY

mohl pohotově reagovat na drobné změny oproti připravenému scénáři.

Krojovaný průvod účinkujících obcí Kyjovska a Žďánicka, připravený a vedený Z. Langáškem, byl monumentální. Oceňuji obrovskou organizační práci, která mu jistě předcházela, i ochotu a podporu řady obecních úřadů, které si účasti své obce v průvodu Slováckého roku zřejmě považují. Průvodní slovo vhodně a stručně představovalo jednotlivé obce.

Vytvořit z dětských her, říkadel a tanců pořad, který by upoutal nejen dětskou roztomilostí a bezprostředností a v němž by se některý konkrétní folklorní materiál několikrát neopakoval, je velmi obtížné. H. Vašulkové a L. Šimečkoví se to pod názvem *Málo nás, málo nás* na scéně letního kina podařilo na výbornou. Program byl koncipován jako sled obrazů, spojený v jednolitý celek nejen režijně, ale i choreograficky a hudebně.

Tvůrcem pořadu *Slovácký rok - obraz rodného kraje*, uvedeného rovněž v letním kině, byl F. Synek, který mu dal právem podtitul *Komponovaný program k jubileu kyjovských slavností*. Obě avizovaná témata byla totiž zdařile vyjádřena jak v průvodním slovu, tak ve vlastním dění na jevišti. Autor, kterého známe spíše z práce se soubory, tentokrát přivedl na scénu především vesnické skupiny a snažil se ukázat pravdivý obraz soudobého života lidových zvyků, obřadů a tradičního folkloru na Kyjovsku a Žďánsku, nevyhýbaje se projevům velmi současným a neučesaným. Úctyhodný byl i rozsah účinkujících skupin a muziky z devatenácti obcí a měst.

Okouzil mne pořad mužských a ženských sborů z Kyjovska a Žďánicka *Zazpívali sobě* J. Petřů a M. Hrdého na louce u malé scény v parku. Neviděl jsem ho celý (jednotlivé programy slavností na sebe navazovaly příliš těsně), ale i to, co jsem shlédl, musím připočíst k výrazným kladům slavnosti: využití prostředí, skutečného kosení a hrabání trávy, nenásilné střídání sborů s tematikou, která je vlastní právě jen pěveckému projevu.

Zajímavý byl tematický pořad krúžků a souborů Kyjovska a Žďánicka *Dyž tys ně nechtěla aneb taneční obrázky vztahu obou pohlaví*, který připravil M. Pokorák. Vděčný

námět zpracoval autor zřejmě ve velmi úzké spolupráci s účinkujícími tělesy způsobem do určité míry příbuzným principům vytvoření pořadu *Málo nás, málo nás*. Účinkující soubory a krúžky však dostaly větší prostor k využití vlastních nápadů, režijních a choreografických postupů, a tak jsme byli svědky různé míry stylizace a věrohodnosti interpretace folklorního materiálu a vyjádření konkrétního námětu. Pořad považuji rovněž za zdařilý a oceňuji práci, kterou musel autor jeho přípravě věnovat.

Jako v předchozím ročníku i tentokrát byl zařazen pořad, který si kladl za cíl seznámit diváky s experimenty s tradičním folklorním materiálem a vzájemnými přesahy různých hudebních žánrů. Nesl název *Musique, musici, muzikách...* a byl uveden v noci na scéně letního kina. Autor J. Frolec se poučil na svém pořadu z roku 1995 (*Folk a folklor*) a zvolil tentokrát „lidštější“ rozměr účinkující z oblastí žánrově přesahujících folklor pozval na základě jejich osobních vztahů k lidovým muzikám z Kyjovska, kterým současně dal příležitost, aby se pochlubily svými koncertními kusy. Vznikl tak pořad nesporně zajímavý a kompaktnější, než onen před čtyřmi lety. Bohužel, opět byl velmi dlouhý (což ke škodě pořadu, ale i škodě vlastní přinutilo v chladné noci mnoho diváků, aby předčasně z hlediště odešli) a místy trpěl rozvlácností.

Jubilující Slovácký rok, aspoň to, co jsem z něj viděl, se vydařil. Znamenal další posun ke kvalitnější a vyhraněnější podobě této národopisné slavnosti. Nezbyvá, než těšit se na další ročník.

Jan Miroslav Krist

CHODSKÁ HYJTA V DOMAŽLÍCÍCH

Slavnosti jsou neoddělitelnou součástí lidského života. I když se v průběhu věků jejich vnější forma proměňuje, nemění se potřeba člověka sdružovat se, prožívat sváteční chvíle společně s dalšími lidmi - ať je to na pouti nebo na jarmarku. Tato sváteční shromažďování lidí trvají podnes, snad ještě

ve vyhraněnějších podobách, než v minulosti. Vycházejí z lokálních tradic, rozšiřují se a obohacují se stále novými prvky.

Dokladem tohoto procesu jsou dnešní folklorní slavnosti, spojované často s tradicí oslav svátků patronů místních kostelů (např. Hornácké slavnosti ve Velké nad Veličkou), popřípadě se zachovanou tradicí výročních obyčejů (Festival masopustních tradic ve Strání nebo Masopust v Postřekově ad.), provázené často jarmarečními atrakcemi. Do tohoto okruhu slavností patří i svatovavřínecká pouť a Chodské slavnosti v Domažlicích, konané ve dnech 14. a 15. srpna 1999.

Jejich dnešní pořadatelé, především Městský úřad a Městské kulturní středisko, vytvořili místní slavnost ve významnou kulturní a společenskou událost. Letošní ročník byl výjimečný rozsahem i tím, že se uskutečnil s finanční pomocí programu Evropské unie CBC Phare. Základní strukturu programů tvořila vystoupení folklorních souborů, přehlídka dechových orchestrů, svatovavřínecká pouť a jarmark pod názvem Hospodářská výstava Chodsko 1999. Tuto programovou osnovu doplňovaly zábavní programy na různých místech města.

Největší zájem návštěvníků přitahoval jarmark na rozsáhlém domažlickém náměstí. Vedle množství stánků se zdobenými perníky a malovanou keramikou se pořadatelům podařilo získat i několik řemeslníků s ukázkami rukodělných technik. Zde, stejně jako na všech podobných akcích v České republice, se projevil výtvarný i materiállový problém soudobé rukodělné výroby po zrušení Ústředí lidové umělecké výroby. Poněkud depresivně působily desítky českých i vietnamských stánků v přilehlých ulicích, znešvařujících naše města už řadu let. V této souvislosti stojí za pozornost rozdíl v organizaci velkého bavorského folklorního festivalu, který se v téže době konal v sousedním Furth i.W. Toto město zářilo výzdobou svých domů a ulic, které byly bez jediného prodejního stánku. Bylo to působivé a důstojné.

Nejrozsáhlejším programem letošních Chodských slavností byly sobotní folklorní pořady v upraveném prostoru pod Chodským hradem a nedělní na pódiu letního kina. V sobotu dopoledne i odpoledne se usku-

tečnila národní přehlídka dudáků, sledovaná poměrně velkým počtem diváků. S přehledem a šarmem ji uváděl známý zpěvák a dudák Václav Švík se svou dcerou. Nejdříve představil dudáky a dudačky ze Základní umělecké školy v Domažlicích. Právě na nich se ukazuje význam osobnosti učitele, stejně jako význam rodinné tradice. Vystupující žáci a absolventi ZUŠ Domažlice jsou totiž odchovanci Vlastimila Konrádyho, syna vedoucího legendární domažlické dudácké muziky Antonína Konrádyho. S velkým ohlasem se setkalo sympatické vystoupení kvarteta rodiny Konrádů, když spolu zahráli Antonín Konrád, jeho syn, vnuk a vnučka. Kromě dudáků z Chodska vystoupili ve dvoudílném pořadu i dudáci ze Strakonice, z Plzně a z Českých Budějovic. S velkým ohlasem se ve druhé části přehlídky setkalo i vystoupení slováckého gajdoše Pavla Popelky s dcerou.

Sobotní večerní pořad Prameny měl vlastně dvě části. První se odbyvala odpoledne jako tradiční hýta v Mrákově a vystoupili v ní kromě folklorního souboru z Mrákova soubory Jiskra z Plzně, Krušnohor a rusínský Skejkušan (oba z Chomutova) a folklorní soubor z Alsaska. Druhá část Pramenů se odbyvala na pódiu pod Chodským hradem a před zcela zaplněným hledištěm se zde představil mužský pěvecký sbor Haltravan z Klenčí, soubory Šumava z Klatov, Rokytí z Rokycan s dobrou muzikou a tanečně výborný Dyleň z Karlových Varů. Jako hostitel „přespólních“ souborů působila Domažlická dudácká muzika, jejíž vedoucí Josef Kuneš byl zároveň neformálním moderátorem pořadu. Prameny nebyly stroze akademickým vystoupením amatérských uměleckých těles, nýbrž spíše příjemnou chodskou hýtkou.

Hlavním folklorním pořadem letošních slavností byla Klenotnice, skutečněná na pódiu letního kina za překvapivě velké účasti diváků. Autorka Jana Hojdová, která program nazvala Chodské ornamenty a sama jej moderovala, nejdříve při atraktivním společném nástupu představila účinkující a potom jakoby uváděla „živé ornamenty“ písní, tanců a hudby. Nejdříve jamí dětské hry, doplněné písněmi a tanci pod májem dětí z Domažlic a Postřekova za doprovodu dudácké muziky ZUŠ Domažlice, poté sólová vystou-

pení dudáka ze Skotska a dalšího z Anglie – ten navíc zazpíval pěknou češtinou jihočeskou písničku. Největší ohlas mezi diváky vzbudila svatba v provedení mrákovského souboru a za účasti ostatních účinkujících s hudebním doprovodem Konrádyho dudácké muziky a mladé dudácké muziky z Mrákova. Nevěsta, ženich, rodiče i družičky a mládenci v tradičních krojích nepředváděli uměleckou kreaci, nýbrž ve zkratce ukázali základní prvky obřadu, chápané jako součást kulturního dědictví regionu. Obdobně vyzněl i závěrečný veselý masopustní obrázek v provedení souboru z Postřekova.

Folklorní pořady Chodských slavností lze zařadit do velké rodiny regionálních kulturních aktivit, jejichž zdrojem jsou místní tradice, oslovující i dnešního moderního člověka, hledajícího starodávné zvyky a rituály jako milníky na cestě do stále složitějších mezilidských vztahů v integrujícím se světě. Rozmanitost lokálních kulturních projevů navíc obohacuje národní kulturu a chrání ji před agresivními formami etnocentrismu. Folklorní pořady Chodských slavností lze chápat jako projevy pozitivního regionalismu, jež stojí za to udržovat jako výrazný příspěvek do mozaiky kulturních aktivit České republiky.

Josef Jančář

JIŘÍ LANGER - HELENA BOČKOVÁ: DŮM V KARPATECH A PŘÍLEHLÝCH OBLASTECH BALKÁNSKÝCH. Rožnov pod Radhoštěm 1999, 141 stran, 222 čb. fotografií a plánů v textu, angl. resumé.

Prakticky ve velmi krátké době byla národopisná produkce (co se týče titulů mapujících problematiku lidového stavitelství) obohacena o další publikaci Jiřího Langra (v roce 1997 vyšla jeho práce *Co mohou prozradit lidové stavby?*). Tentokrát se autor věnuje vývoji lidového domu v evropských Karpatech a spoluautorka H. Bočková pak stejné problematice na Balkáně. Je třeba podotknout, že jde o materiál z grantového úkolu Obydli v Karpatech (GA AV ČR), který na slušné grafické úrovni vydalo Valašské muzeum

v přírodě spolu s Mezinárodní komisí pro studium lidové kultury v Karpatech.

V předkládané publikaci je uvedeno několik zásadních poznatků nutných pro pochopení studia lidového domu nejen ve sledované oblasti, ale majících i obecnou platnost. Autoři velmi správně upozorňují na bolestivý aspekt oboru – nejednotnou oborovou terminologii. Hlavní místnost v domě považují za jádro či východisko geneze prostorového členění domu, neboť jak dokládají, tak pouze čeština a rumunština rozlišuje termíny jizba a světnice, a jelikož je zpravidla v domě více obytných místností je nutné podle druhu topeníště a konstrukce jednu z těchto místností zvolit za hlavní. J. Langer příhodně kriticky hodnotí práci V. Mencla – *Lidová architektura v Československu*, která je právě kvůli rozsáhlému dokumentačnímu materiálu a velkému množství poznatků, které již nelze v mnohých regionech in situ získat či ověřit, mnohdy poněkud přeceňována. Časové určení vzniku dochovaných hmotných pramenů lidového stavitelství hraje pak ve sledované problematice důležitou roli.

Jihovýchodní Evropa, kde leží převážná část sledovaného území Karpat a Balkánu, představuje jedno z míst nejstarší sídelní struktury v Evropě s kontinuální tradicí až do recentního období, což zvyšuje význam předkládané syntézy. J. Langer také poukazuje na skutečnost, že na základě mýlné interpretace historických pramenů byli Valaši považováni za pohyblivé, tedy v podstatě pastevecké společenství. Oba autoři totiž v práci vůbec nepřehodnotili řadu závěrů starší literatury a teoretických východisek a uvedli je v kontextu s novými badatelskými poznatky i metodickými přístupy do objektivnějšího světla. Řešili také velmi zajímavou otázku, kterou je vliv turecké expanze na vesnickou stavební kulturu na Balkáně. V kapitole Obydli posunuli vývojovou teorii uzavření dvora, neboť uzavírání dvora bylo etnografy dosud obvykle hodnoceno jako vývojově vyspělejší princip. Je si třeba v této souvislosti uvědomit, že z hlediska funkčního však bylo hrazení spojeno především s chovem dobytka. Za vývojový princip však autoři nepovažují hrazení samo, nýbrž jen míru vizuální izolace mezi dvorem a obecním prostorem.

RECENZE

J. Langer dále sleduje v práci analogii formy blokového dvoudílného domu nižší šlechty k architektuře věžových domů v západních Karpatech. I když je práce věnována domu v Karpatech a přilehlých oblastech Balkánu, je v publikaci přece jen více prostoru věnováno problematice lidového domu v Karpatech než na Balkánu.

Bydlení a domácnost představuje nedílnou součást vývoje domu sledované oblasti. Na vývoj usedlosti a tím pádem i struktury rodiny měla rozhodující vliv hospodářská (zejména daňová) a dědická legislativa. Pro posouzení úrovně a charakteru vnitřního zařízení domu hraje rozhodující úlohu forma topeniště, a proto i autoři spojují proces kultivace samotné izby jednak s vyřešením odvodu dýmu, a jednak s přesunem dalších důležitých funkcí v životě obyvatel domu do jeho dalších prostor. Mimořádný význam hlavní obytné místnosti byl obecně dán nejen rozmístěním nábytku, ale i kultovních předmětů.

Autoři sledují působení různých inovačních proudů na vývoj interiéru domu a proměnu způsobu bydlení. V závěru se pak pokusili formulovat evropské souvislosti s vývojem domu v Karpatech a přilehlé části Balkánu.

Publikace je doplněna obsáhlým soupisem literatury a hodnotnou fotografickou, kresbnou a plánovou dokumentací, která postupuje celou knihou bez ohledu na členění práce na jednotlivé kapitoly a zvyšuje její odborný přínos.

Lubomír Procházka

BŘETISLAV VOJTÍŠEK - JOSEF VAŘKA: LIDOVÁ ARCHITEKTURA V SEVERNÍCH ČECHÁCH. Česká Lípa, Okresní vlastivědné muzeum a Svaz ochránců památek 1999, 117 stran, fotografická dokumentace, kresby.

Ke 100. výročí muzea v České Lípě byla vydána publikace, která souhrnně zpracovává tradiční dům v severních Čechách. Nejde o ojedinělý počín této muzejní instituce, ale kniha se váže na další aktivity česko-

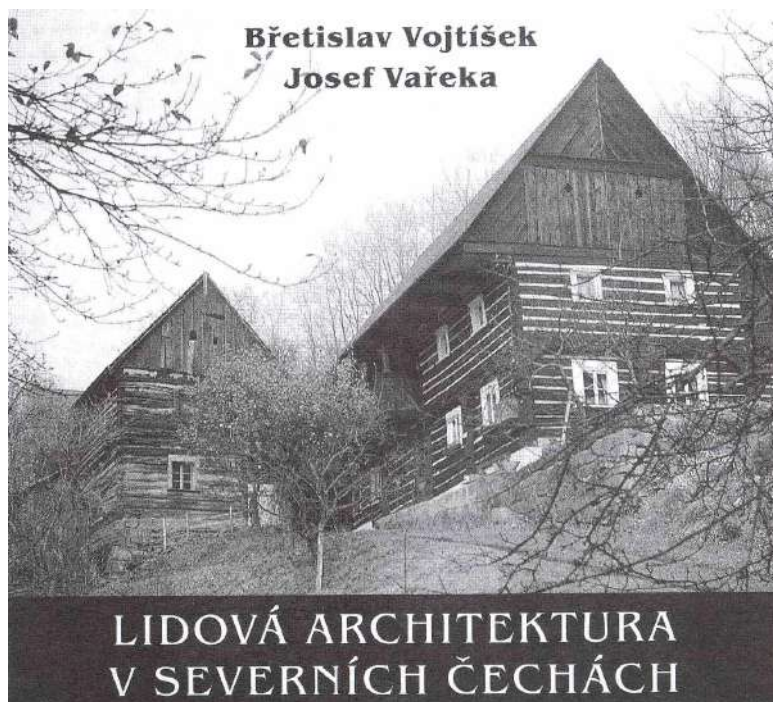
lipského muzea v uvedeném oboru v návaznosti na expozici lidového stavitelství na detašovaném pracovišti v Kravařích (vísecká rychta).

Autoři publikaci rozdělili zhruba do dvou oddílů. Úvodní část J. Vařky přibližuje vývoj lidového domu v Čechách (českých zemích) od slovanských a středověkých forem k vyspělým recentním dokladům z 18. a 19. století, které vývoj tohoto kulturního fenoménu uzavírají. Tradiční dům je sledován v celé šíři problematiky, tj. z hlediska konstrukčně stavebního, prostorového i funkčního.

O lidové architektuře v severních Čechách pojednává druhá část publikace, kterou zpracoval B. Vojtíšek. Doprovází ji obsáhlá fotografická dokumentace typických objektů, jejich konstrukčních detailů a výzdobných prvků, i několik kreseb s půdorysným členěním zdejšího domu. Detailně se autor

zabývá charakteristickým stavebním pivkem lidového domu na severu Čech - podstávkou, systémem přístěnných sloupů s vaznicí (ližinou) a pásky, nesoucí roubené nebo brázděné patro. Podstávka měla původně ryze tektonickou funkci, ale od 18. století se stává zároveň architektonickou a estetickou záležitostí, když sloupy byly řezány do podoby barokních balustrád a ližiny s pásky bohatě profilovány a vykrajovány. Z hlediska svého výskytu podstávka není jen specifikem severočeským, ale její rozšíření zahrnuje širší území, včetně přilehlých oblastí saských, hornolužických a dolnoslezských. Obdobný vývoj jako u podstávky lze sledovat u dřevěných štítů, lomenic, kde se objevují složité kompoziční útvary s různě skládanými prvky a vyřezávanými krycími lištami.

Publikace představuje kvalitní regionální monografii z oboru lidového stavitelství zpra-

RECENZE

covanou na základě detailní znalosti problematiky. Jen informace o zbavování vlhkosti u sena v podstřeší kouřem z dýmné jizby je značně diskutabilní (s. 82). Čtenář by jistě uvítal alespoň jednoduchou mapku regionu s vyznačením lokalit, jejichž dům je v knize popisován. Dokumentární hodnotu uveřejněných fotografií by zvýšilo jejich datování, protože informace v tiráži je příliš obecná (třicátá až osmdesátá léta 20. století).

Miroslav Válka

SOŇA BURLASOVÁ: KATALÓG SLOVENSKÝCH NARATÍVNÝCH PIESNÍ. Typenindex slowakischer Erzähllieder. Zväzok 1, 2, 3. Veda, vydavateľstvo SAV. Bratislava 1998, 682 s. Etnologické štúdie 2, 3, 4.

Koncem roku 1998 se slovenským badatelům - a nejen jim - dostalo do rukou úctyhodné dílo. Dr. Soňa Burlasová vydala za pomoci dr. Evy Krekovičové *Katalóg slovenských naratívnych piesní*. Čeští folkloristé mohou jen závidět. Ačkoli byli u zrodu mezinárodního projektu studia lidových balad a v jeho rámci vydali jako první v Evropě už v roce 1970 jeden svazek katalogu (M. Šrámková: *Katalog českých lidových balad IV. Rodinná tematika*. ÚF ČSAV, Praha), byli nuceni práci na tomto poli opustit a podařilo se jim pouze vydat v roce 1990 už před dvaceti lety připravený další svazek (M. Šrámková - O. Sirovátka: *Katalog českých lidových balad. I. Demnologické náměty. II. Legendární náměty*. Ústav slavistiky ČSAV, Brno).

S. Burlasová také reagovala na činnost Mezinárodní společnosti pro etnologii a folklor (SIEF) a po českých zkušenostech začala v 70. letech systematicky shromažďovat slovenské baladický materiál. Díky pochopení jejího pracoviště - Národopisného ústavu SAV - mohla nechat excerpovat jak z tištěných, tak z rukopisných sbírek celé texty s nápěvy a s pasportizací ve třech exemplářích a tím vlastně vytvořit archiv všech slovenských balad (narativních písní), který je uložen v Ústavu etnologie SAV. Badatelé nejen slovenští zde tak mají k dispozici úplný materiál ke studiu různých aspektů lidových balad.

V úvodu katalogu nás autorka podrobně seznamuje s genezí, problémy i se závěrečným uspořádáním materiálu. Do katalogu, který má tři svazky, je zařazeno celkem 307 baladických typů. V třídění balad vychází S. Burlasová z publikovaného návrhu studijní skupiny pro lidovou poezii při SIEF, který pro uspořádání baladického bohatství stanovil 10 hlavních tematických skupin: I. magicko-mytické látky; II. náboženské; III. láska; IV. rodina; V. sociální náměty; VI. historické náměty; VII. bojovné a hrdinské vášně; VIII. neštěstí a katastrofy; IX. ukrutné činy; X. žertovné. Až po VI. tematickou skupinu je slovenské třídění totožné, od skupiny VII. udělala autorka úpravy, které braly ohled na specifiku slovenského materiálu. Skupinu VII. tvoří písně o vojně, VIII. písně o zbojnicích, které jsou pro slovenské území zvláště charakteristické, skupinu XI. představují náhodná neštěstí, X. násilné činy a XI. „o zvířátkách - žartovné“. Humorné balady o lživém a úskočném chování mezi milenci a manželi zařadila S. Burlasová do příslušných tematických skupin (milostné, rodinné). Jednotlivé skupiny jsou pak podle potřeby dále členěny, např. I. nadpřirozené síly mají podskupiny zakletí a čarování; nadpřirozená bytost unese člověka; člověk přelstí nadpřirozenou bytost atd. Při stavbě struktury heslového zpracování baladického typu se autorka v podstatě přidržela české předlohy, tj. informace následují v ustáleném pořadí: A. nadpis (= pojmenování usilující o vyznění dějového jádra balady), B. obsah události jako zobecnění všech zaznamenaných variant, C. incipity nejčastěji se vyskytující písní, D. soupis variant s podrobnou pasportizací, a to nejdříve ze sbírek tištěných, potom z rukopisných; velmi cenný je materiál zapsaný u Slováků žijících v Maďarsku, v Rumunsku, Bulharsku a v bývalé jugoslávské Vojvodině, E. reprezentativní příklad k danému typu (text s náskokem, pramen). Český katalog obsahuje navíc soupis české i cizí literatury, který se vztahuje ke každému jednotlivému typu

První svazek obsahuje - kromě úvodu, ediční poznámky, seznamu pramenů a jejich zkratk a seznamu typů písní - tyto skupiny: I. nadpřirozené síly (11 typů), II. legendární náměty (26 typů), III. milostné písně, které

jsou zastoupeny nejpočetněji (108 typů); v prvním svazku jsou to čísla 38 - 97.

Ve druhém svazku je otištěn zbytek písní milostných (č. 97-145), skupina IV. tykající se rodinných vztahů (je to druhá nejpočetnější skupina, má 40 typů), V. společenských vztahů (11 typů) a VI. skupina s historickými náměty (má 7 typů, které se všechny váží k tureckým nájezdům).

Třetí svazek je věnován těmto skupinám: VII. písně o vojně (18 typů, má hojně písní lyricko-epických), VIII. písně o zbojnicích (v 30 typech najdeme jak balady mezinárodně rozšířené, tak písně známé jen ze slovenského území, často jen z určité oblasti). XI. skupina - náhodná neštěstí, 17 typů - a X. skupina - násilné činy, 27 typů - obsahují hodně místních zpravodajských balad a narativních písní s celkově malým počtem variant. XI. skupina o zvířatech - žertovné (12 typů). Tuto specifickou skupinu zařadila S. Burlasová, jak sama uvádí, proto, že je pro ni charakteristický alegorický přístup. Zvířata se v nich chovají jako lidé. V závěru je uveřejněn seznam literatury a různé rejstříky, které však na začátku svazku v obsahu nejsou uvedeny. Je to rejstřík písňových incipitů, lokalit, kde byly písně zapsány, motivů, které se v textech písní vyskytují více než dvakrát. Jména postav a předmětů jsou uvedeny buď všeobecně (např. *matka, dítě, dukát*), nebo u základního hesla ve vzájemných vztazích (např. *matka a dítě, děvče a husar*). Do registru jsou zařazeny i zeměpisné názvy vyskytující se v písních (k nejčastějším patří *Dunaj* v 30 typech). Zajímavé je, že se najdou i toponyma Slovensku vzdálená, např. *Praha, Šumava, New York*. Závěrem je ve 3. svazku otištěn stručný obsah všech tří dílů.

Autorka zvolila při stanovování typů, které zařadila do katalogu, širší spektrum písní, než jsou jen typické balady. Proč tak učinila, vysvětluje v úvodu práce. Domnívám se, že pro širokou badatelskou veřejnost má autorčino pojetí své výhody. Umožňuje totiž vytvořit si dobrou představu o bohatství slovenských epických písní. Při specifickém studiu balad si pak každý badatel může sám určit hranici, co z katalogu, použitého jako pramen, bude pro svou práci za baladu ještě pokládá, a co už ne.

RECENZE

Katalog S. Burlasové, který shrnuje všechny dostupný baladický materiál, zapsaný do roku 1992, je pro domácí i mezinárodní publikum neocenitelným pramenem poznání, ulehčeným i tím, že je v podstatě dvojazyčný, tj. slovensko-německý. Velký význam má katalog zvláště pro komparatistické studium baladického repertoáru nejen slovensko-česko-polského, ale také šířeji karpatského.

Marta Šrámková

VÝSKUM A VYUŽITÍ TRADICÍ LIDOVÉ KULTÚRY V MIESTNYCH PODMIENKACH. Sestavil Štefan Mruškovič, výkonná redaktorka Viera Sedláková. Vydal Národopisný odbor Matice slovenskej v Martine 1999, 61 stran.

S cílem poskytnout základní informace o výzkumu, dokumentaci a prezentaci tradiční lidové kultury uspořádal Národopisný odbor MS metodický seminář, který zasvětil zájemce z řad neprofesionálních kulturních pracovníků (zejména učitelů) do práce na tomto úseku zájmové činnosti. Příspěvky devíti etnologů, historiků a muzeologů, které na toto téma během semináře zaznely, vytvořily náplň sborníku, vydaného v ediční řadě Odborně-metodických příruček. Sborník tak může sloužit jako praktický návod na realizaci různých forem národopisné práce (publikační, výstavní) v místních a regionálních podmínkách. I když se akce zaměřila na laickou veřejnost, publikované práce přinášejí díky svému globálnímu pohledu na zmíněnou problematiku mnoho podnětného i pro školené odborníky, a to v takových oblastech, jako je terénní výzkum, pramenná základna, vytváření a evidence sbírkových fondů, výstavní a expoziční činnost apod.

Metodám a technikám etnologického výzkumu se věnuje L. Mlynka. Informuje o terénním výzkumu jako základní metodě etnologické práce, o publikovaných dotaznících z různých oblastí lidové kultury, jak byly na Slovensku vydávány od 60. let, upozorňuje na různé techniky výzkumu, na stanovení reprezentativního vzorku informátorů atd. Vedle terénního výzkumu rozebírá práci s pra-

meny a odbornou literaturou, kde se zájemci dovidají o základních syntetických a monografických pracích, které jsou na Slovensku badatelům k dispozici.

Speciálně na práci s tištěnými prameny se zaměřila V. Sedláková. Charakterizuje základní pomůcky, a to bibliografické soupisy, které umožňují prvotní orientaci v množství děl s etnologickou problematikou. Vedle retrospektivní a běžné bibliografie s celoslovenským záběrem (Rizner, Stano, Žatko, Kubová) je možno využít i regionální, tematické a personální bibliografické příručky (Bibliografie Liptova, Oravy, východního Slovenska apod.). Pramenný materiál etnologické povahy lze hledat i ve vlastivědných a historických dílech 18. a 19. století, zejména v topografiích jednotlivých slovenských stolic, jejichž vzorem se staly Notície M. Bela. Jiným pramenem lokálního charakteru jsou místní kroniky (L. Jasenák) a nepostradatelný zdroj poznatků o lidové kultuře představují archiváře, nejen v jejich klasické podobě (např. patrimoniální fondy), ale i v podobě fotografického materiálu, kresebné a ikonografické dokumentace, projektové dokumentace lidových staveb, výzkumných dotazníků apod. (E. Králiková).

Protože jedním z výstupů činnosti neprofesionálních kulturních pracovníků mohou být i lokální výstavy a stálé muzejní expozice ve formě pamětní síně, E. Pančuhová podrobně nastínila, jak provádět evidenční a dokumentační práce od akvizice předmětu až po jeho odbornou katalogizaci. Obdobné téma se zaměřením na fotografii, audiozáznam a videozáznam zpracovala L. Sykorová. Publikaci uzavírají statě o tvorbě a poslání národopisných expozic a výstav (S. Mruškovič), o využití tradiční domácké a řemeslné výroby v současném kulturním životě obcí a měst (I. Krištek) a o místě tradiční lidové kultury ve výuce na základních školách (L. Revajová).

Sborník představuje fundovaný nástin metodických postupů ve výzkumné a dokumentační práci v oboru etnologie (národopis). Vedle příručky J. Čukana jde o další příspěvek k této důležité, ale často opomíjené oblasti oboru. Důležitost metodických prací není třeba příliš zdůrazňovat, proto počín

slovenských kolegů lze jen s povděkem kvitovat.

Miroslav Válka

PhDr. MICHAL MARKUŠ, CSc. (1912). Personálna bibliografia. Sestavil Ján Koma, výkonná redaktorka Viera Sedláková. Vydal Národopisný odbor Matice slovenskej v Martine 1999, 57 stran, foto, německé resumé.

V edici personálních bibliografií osobností slovenského národopisu připravil Národopisný odbor MS další svazek, věnovaný u příležitosti 85. narozenin PhDr. Michalu Markušovi, CSc., přednímu slovenskému badateli v oblasti slovensko-maďarských kulturních vztahů a tradiční lidové stravy a významnému představiteli etnografického muzejnictví.

Jak v úvodní životopisné studii uvádí J. Koma, jubilant se narodil 16.8.1912 v maďarské Nyíregyháze (Vrbovská osada), kam jeho slovenští předkové odešli hledat snadnější živobytí. Studium slavistiky, maďarštiny a národopisu M. Markuš zahájil na univerzitě v Szegedu, od třetího roku vysokoškolského studia pokračoval na budapeštské univerzitě a během krátkého studijního pobytu poznal i Vídeň. K jeho pedagogům náleželi významní maďarští etnografové I. Györfy a K. Visky, ve Vídni navštěvoval přednášky A. Haberlandta. Široké studijní zaměření a jazykové znalosti mu umožnily během další vědecké práce sledovat interetnické vztahy, jak se odrážejí v tradiční lidové kultuře karpatské kotliny. Touto problematikou se zabýval jako etnograf Maďarského národopisného muzea v Budapešti (Magyar Néprajzi Múzeum), kde pracoval na různých postech od roku 1936. Externě přednášel na budapeštské univerzitě.

Po druhé světové válce (1947) M. Markuš odchází v rámci repatriční akce na Slovensko do Košic, kde byl zaměstnán nejdříve ve Východoslovenském muzeu (1952-1957 jako ředitel), později na košickém pracovišti Národopisného ústavu Slovenské akademie věd. Ve funkci předsedy Svazu slovenských muzeí přispěl k rozvoji etnografického muzejnictví zdůrazňováním výzkumné práce a její koordi-

RECENZE

nace mezi muzei, akademií věd a univerzitními pracovišti. Byl členem vědecké rady Národopisného ústavu SAV i redakční rady Slovenského národopisu a podílel se na obnovení přerušených pracovních kontaktů s maďarskou národopisnou společností.

Bibliografický soupis, který v ucelené formě informuje o jubilatově vědecko-výzkumné a publikační aktivitě, je členěn chronologicky a zahrnuje léta 1935-1991. Pro snadnější orientaci v množství bibliografických citací (celkem 458) sestavovatel zpracoval tematický rejstřík, z něhož jsou patrné věcné okruhy, jimž se M. Markuš badatelsky věnoval. Počáteční fáze jeho vědecké práce je charakterizována zájmem o tradiční kulturu dolnozemských Slováků (Trpáků) v okolí rodného města, jehož výsledkem je vedle množství časopiseckých prací i knižní monografie (*A bokortanyák népe* - Lid skupinových salaší, 1943). Rozsáhlou recenzní činností v maďarském odborném tisku informoval o dílech českých, slovenských, polských aj. etnografů (Stránská, Václavík, Bogatyrev, Bednárik).

Po příchodu na Slovensko se jeho široký odborný zájem určitým způsobem postupně specializuje nejdrříve na muzeologickou problematiku, od šedesátých let na lidovou stravu, obor, ve kterém jako badatel získal mezinárodní uznání. Obsáhla publikační činnost, jež tyto nové badatelské aktivity provázela, se neomezovala jen na oborové tiskoviny, ale měla širší popularizační dopad. Syntetizující zpracování lze najít v encyklopedických dílech v *Československé vlastivědě* (1968), *Slovensku. Lud II* (1975) a v regionálních monografiích *Horehronie II* (1974), *Horná Cirocha* (1985), *Hont* (1988); dílčí témata uveřejňoval časopisecky nebo v různých sbornících doma i v zahraničí. Lidovou stravu sledoval z historického hlediska a v celé šíři její problematiky, včetně otázek genetických, sociálních a interetnických. Průběžně recenzoval práce slovenských kolegů v maďarském odborném tisku.

Podrobné údaje k vědecké dráze M. Markuše najde případný zájemce v příloženém soupisu prací o jubilatovi, který bibliografii uzavírá. Obsahuje jubilejní články, slovníková hesla i širší hodnotící studie slovenských, českých i maďarských kolegů.

Miroslav Válka

MARTA ŠRÁMKOVÁ: PŘED BRNĚNSKÝMI HRADBAMI. Brno, Doplněk 1997, 176 stran.

Před brněnskými hradbami - takto jednoduše, zato však výstižně, nazvala M. Šrámková volné pokračování své knihy *Pod brněnskými věžemi* (1995). V této druhé sbírce přináší čtenářům pověsti, které si vypravovali obyvatelé míst a obcí za hradbami města Brna. Dnes už jsou mnohé z nich dlouhou dobu součástí moravské metropole, ale z pověstí, jež se tradovaly, cítíme, že se zde žilo jinak.

Pověstem dominuje postava vodníka neboli hastrmana. A není divu - vždyť mnoha obcemi protéká jedna ze tří řek - Svratka, Svítava nebo Ponávka, v současnosti už možná skoro zapomenutá. Hastrman většinou býval dobrák, ale občas také prováděl lidem neplechu. Měl rád především mladá děvčata - rád si s nimi zatancoval a sem tam se pokusil některou z nich si namluvit. Za škaredého počasí se uchýloval do lidských příbytků, aby se trochu ohřál. Tetkám, které šly se zbožím na trh do Brna, skákal do putny a nechal se alespoň kousek cesty nést

Ne všechny pověsti jsou však tak úsměvné. Například jít za tmy kolem hřbitova, to vyžadovalo odvahu, protože se tam člověk mohl setkat s různými zjeveními. A nebylo radno s nimi žertovat: o tom se přesvědčili třeba v Židenicích, kde děvče strhlo plachtu z bílé postavy a zaplatilo za to životem. Na cestě mezi Žabovfeskami a Královým Polem zase potkávali Smrt vřdycky, když se objevila nějaká nakažlivá nemoc. Vzpomínalo se i na různá vojska - ta obvykle přinášela obyvatelům jen to nejhorší - zbytečné zabíjení, zničené a vypálené domy nebo celé vesnice.

Ve sbírce se hodně vyskytují také mariánské látky. Panna Maria pomáhá potřebným, ale trestá ty, kteří se rouhají. Jednu ženu zachránila před žebrotou, když jí přivedla ke zdroji obživy - jemnému pisku. Blaženku z Pisárka, od narození hluchoněmou, uzdravila. Ale tři švédští vojáci poté, co začali střílet do jejího obrazu, byli stiženi doživotní slepotou. A jak už to v životě bývá, ani nadpřirozené síly nejsou vždy na straně člověka. Nejvíce lidem škodily čarodějnice a mýry. Čarodějnice většinou škodily dobytku, zato mýry lidem. Mohly spíciho i usmrtní, pokud mu vysály všechnu krev. Před čerty a divoženkami se musely mít napozoru hlavně šestinedělky, bohaté zkušenosti s tím měli v Obřanech.

Jestliže se M. Šrámková ve své první sbírce brněnských pověstí opřela o rukopisné záznamy asi v polovině případů, zde z nich čerpala především. Využila zápisy Alžběty Čihařové i svoje vlastní sběry, které získala zejména v osmdesátých letech na brněnských předměstích mezi dospělými a na některých školách. Pověsti z míst, které byly do konce druhé světové války osídleny převážně německým obyvatelstvem, se zachovaly jen torzovitě.

Autorka v této knížce potvrdila dojem, který bylo možné utvořit si už po přečtení první sbírky. Setkáváme se zde opět s vypravěčkou, které záleží na čtenáři, na jeho prožitku a fantazii. Jak sama napsala v doslovu, pověsti nám dokreslují „blíže naše město a obhacují náš vztah k místu, ve kterém jsme narodili nebo kde léta žijeme“. Myslím, že se to beze zbytku podařilo a že ona sama k tomu přispěla.

Andrea Zobačová

KROJ NĚMCŮ Z MODŘIC V SOUČASNOSTI

Dostal se nám do ruky svazek materiálů ke kroji nošenému modřickými rodáky o různých sudetoněmeckých slavnostech. Je bez hlavního názvu, nestránkovaný a nedatovaný, část textu je podepsána jménem Erich Tomschik, organizátorkou celé akce je však pravděpodobně paní Ingrid Biefel, žijící v Erbachu.

Svazek obsahuje kromě obrázků městse, náladových veršů, lidových i umělých písní, amatérských žánrových kreseb především pro nás důležité dokumentární fotografie starých lidí v místním oblečení, dobových hodových scén a snímků O. Stibora zachycujících modřické kroje z posledního vývojového období. Z této doby pochází i popis ženského kroje, ustrnulého jako všude v okolních vesnicích už jen v oblečení na tanec k hodům, proto je stříh rukávců i žívuťku přizpůsobený k pohodlnějšímu nošení, zatímco stříh a částečně i úprava sukní a zástěry a vázání vídeňského šátku uchovává tradici, a tak je celá sestava vizuálně působivá. Mužský kraj - opět jako všude v okolí - vymizel k osmdesátým létům 19. století, některé součásti a hlavně fotografie poněti o něm dochovaly. Z něho vychází vylepšená současná stylizace. Uchovává se hnědá barva vesty, běžná v pozůstalostních soupisech od počátku 19. století, ale zjednodušuje se stříh, zatímco tmavému kabátku se přidalo na ozdobnosti. Zůstává velký široký klobouk a tmavé kalhoty do vysokých bot.

O tom všem se zájemce podrobně dozví v další, technické části, obsahující rozkreslení stříhů, popis potřebného materiálu (zároveň s nabídkou z továrny v Tübingen, takže se nemusí pracně shánět) a pracovního postupu. Na obrázcích ze současných slavností je nejlépe oblečena paní Biefel, která umí vyvozovat šátek, ostatní účastníci občas propadají nešvarům jako členové našich souborů. Svazek nemá jiné ambice, než aby posloužil ke zhotovení kroje a tím i k jeho propagaci, přitom je důležitým dobovým dokumentem.

Miroslava Ludvíková

ETHNOZENTRISMUS. Möglichkeiten und Grenzen des interkulturellen Dialogs. Sest.M. Brocker a H. H. Nau. Darmstadt 1997, 310 stran.

Ačkoli pojem etnocentrismu funguje - poté co jej v roce 1906 vnesl do literatury americký sociolog W. G. Sumner - teprve necelých sto let, jím označovaný projev etnické výjimečnosti a nadřazenosti lze považovat za odvěky. V přítomnosti se podle rakouského etnologa Waltera Hirschberga manifestuje jako ne zcela překonané skupinové sobectví (Gruppenegoismus), které považuje příslušníky jiné populace za barbary. Hodnotovými měřítky jsou vlastní kultura a modus vivendi vydávány za modelové, normotvorné, zatímco odlišný způsob života a kultura jsou jako méněcenné hodny jen opovržení. Jde o princip vedoucí od zaslepených projevů patriotismu a agresivního, militantního nacionalismu přes šovinismus, především velmocenský, a xenofobii až k etnocidě či genocidě, jichž jsme ve světě na sklonku tohoto tisíciletí takřka nepřetržitě svědky. Je paradoxní, že tzv. socialistické vlastenectví, které se mělo vyznačovat maximální mírou tolerantnosti ke všem národům a mělo být zárukou světového míru, se zvrhlo v masové likvidace nepohodlných etnických minorit i malých etnik.

Etnocentrismus jako jeden z charakteristických jevů provázejících století globalizace se stal předmětem pozornosti sedmnácti německých teoretiků, reprezentujících politologii, filozofii, sociologii, teologii, historii, orientalistiku, psychologii, lingvistiku, etnologii ad. Problematiku jeho fungování a také interdisciplinárního studia rozčlenili editoři do tří oddílů, z nichž prostřední je věnován kulturologickým příspěvkům a etnologické stati tvoří jeho jádro: A. Wimmer, který se zabývá interkulturními vztahy, etnickými konflikty a nacionalismem, sleduje pragmatiku kulturní produkce z etnologického zřetele, M. Fuchs, jenž se kriticky obírá krizí současné etnografické reprezentace, řeší problém univerzality kultury, A. Wirz, afrikanista a orientalista, se zaměřil na možnosti a hranice interkulturního porozumění. Studie vynikají širokým rozhledem a erudicí, která je založena mj. na skutečnosti, že většina autorů absolvovala vyso-

koškolské obory v kombinacích u nás zcela neobvyklých a měla dost příležitostí nabývat poznatků při dlouhodobých pobytech v mimoevropských zemích.

Sborník může být nejen zdrojem seriózních poznatků, ale též podnětem k následování. V době permanentních etnických konfliktů je problematika etnocentrismu stále naléhavější; v našem prostředí je jeho nejvýraznější modifikací evropocentrismus, v němž do vysoké míry vězí i národopis. Není zrovna teď vhodný čas podívat se - třeba i na stránkách příštího ročníku Národopisné revue - na nabroušené zoubky starého dobrého českého etnocentrismu?

Richard Jeřábek

VYBĚROVÝ SOUPIS ČESKÝCH PUBLIKACÍ SOUVISEJÍCÍCH S NÁRODOPISNOU TEMATIKOU

Za rok 1995

Bibliografie

Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 3. Red. Lumír Dokoupil. Opava-Ostrava, Slezská univerzita 1995, 135 s.
Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 4. Red. Lumír Dokoupil. Opava, Optsy a Ostravská univerzita 1995, 148 s.

Národopis

Fišer, Zdeněk: *V Kroměříži před sto léty aneb cesta k národopisné výstavě.* Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 1995, 135 s.
Polášková, Jana: *Hradišťanek. Čtyřicet let.* Uh. Hradiště, Klub kultury 1995, 70 s.
Slovácký svět. Uh. Hradiště, Holáň 1995.
Vaca, Josef: *Hanácký krajem Mánesovým s pověstí a zkazkou.* Náměšť na Hané, Klub přátel Náměště, 46 s.

Místopis, historie a vlastivěda

Adámek, Zdeněk - Pechová, Eliška: *Po stopách historie, života a pověstí Hlubokých Mašůvek 1220-1995.* Znojmo, Z. Bina 1995, 99 s.
Baumannová, Dagmar: *Dějiny Blanska do roku 1848.* Blansko, Muzeum Blansko 1995, 76 s.

RECENZE

Březina. Proseč. Pohled do minulosti a současnosti. 1365 - 1995. [Březina, Obecní úřad] 1995, [32] s.

Hršel, Zdeněk: *Pudná 1365-1995.* Rudná, Obecní úřad 1995, [8] s.

Kněždub - o historii a současnosti obce. Kněždub, Obecní úřad 1995, 64 s.

Krátký, Vlastislav: *Radslavice včera a dnes.* Radslavice, Obecní úřad 1995, 104 s., 8 s. příl.

Malebné Kloboucko. Zprac. kol. autorů ved. Jarmilou Švachovou. Břeclav, Moravia-press 1995, 457 s.

Náměšť na Hané a okolí. Náměšť na Hané, Klub přátel Náměště na Hané 1995, 29 s.

Nevrkla, Ladislav: *Božice 1225-1995 - České Křídlovce. Historie a současnost obcí.* Božice, Obecní zastupitelstvo 1995, 160 s.

Obce a jejich části v okrese Olomouc. Územní a správní struktura k 1.1.1995. Olomouc, Okresní statistická správa 1995, 59 s.

Obce české republiky. Malý lexikon 1995. Red. Jitka Pancová. Praha, Český statistický úřad 1995, 216 s.

Pinkava, Jaroslav: *Dějiny města Konice.* Konice, Městské kulturní středisko. Díl 1. Od počátků do roku 1848. 1993, 159 s., 23 s. příl. Díl 2. Období 1848-1918. 1995, 200 s., 22 s. příl.

Polešovice 1595-1995. 400 let od povýšení na městečko. Autor. kol. Jiří Čoupek aj. Velehrad, Historická společnost Starý Velehrad 1995, 152 s., obr. příl.

Škvor, Josef: *Hrádek - 950 let.* Hrádek u Znojma, Obecní úřad 1995, 99 s.

Tomolová, Věra: *Haviřov.* Haviřov, Městský úřad 1995, 189 s.

Za rok 1996

Bibliografie

Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 6. Red. Lumír Dokoupil. Ostrava, Ostravská univerzita 1996, 147 s.

Dohnalová, Emilie - Musilová, Eva: *Bibliografie okresu Olomouc, 2.* Ostatní města a obce olomouckého okresu. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1996, 431 s.

Bibliografie a prameny k vývoji Moravy, 26.

Hřebacková, Marie: *Břeclav v tisku. Výběrová bibliografie k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi.* Břeclav, Městská knihovna 1996, 63 s.

Planá, Ivana: *Morava v literatuře. Soupis publikací, periodik a článků 1995.* Olomouc, SVK a MZK v Brně 1996, 113 s.

Národopis

Brahová, Marie: *Vízovické pečivo pro každou příležitost.* Náchod, Nakladatelství 1996, 28 s.

Flodrová, Milena: *Valašský krůček v Brně. 1946 - 1996.* Třebíč, Arca JiMfa 1996, 42 s.

Hora, Josef: *Písničky a popěvky ze severu Horácka.* Žďár nad Sázavou, Informační a metodické centrum 1995, 35 s.

Kouřil, František: *Národopis Velkoopatovicka.* Velké Opatovice, MSKS 1996, 60 s.

Kropáč, Jan: *Ze zlaté studánky.* [Pověsti, výběr poezie.] Tupesy, Obecní úřad 1996, 163 s.

Lidová výroba - její dokumentace a prezentace. Sborník příspěvků z odborného semináře k životnímu jubileu etnografky Evy Urbachové. Vsetín, Okresní vlastivědné muzeum 1995, 35 s.

Die mährischen Kroaten. Bilder von Othmar Ruzicka. Bearb. Barbara Tobler. Kittsee, Österr. Museum für Volkskunde 1996, 44 s., 36 barev, obr. příl.

Petrů, Jiří: *Zpíváme v Kyjově. Lidové písně.* Díl 1. Brno, Vydavatelství AGM 1995, 101 s.

Polák, Vlastimil Artur: *Bílá paní z ghetta.* [Židovské pověsti z Úsova.] Olomouc, Votobia 1996, 106 s.

Ševčíková, Hana: *Advent a vánoce na Hané.* Olomouc, Okresní knihovna 1996, 18 s.

Vašek, Leoš: *Ďáblova duše. Pověsti z Moravského krasu.* Brno, Bolzano 1995, 61 s.

Winkler, Jaroslav: *Praha a Moravští Slováci.* Praha, Forpex 1996, 239 s.

Místopis, historie a vlastivěda

Baletka, Ladislav: *Obrázky z dějin naší obce.* Ústí (o. Vsetín), Obecní úřad 1995, 158 s.

Bernartice nad Odrou. Usp. Zdeněk Láznicka. Bernartice nad Odrou, Obecní úřad 1996, 384 s., 16 s. obr. příl.

Daněk, Karel: *500 let Vlachovic.* Vlachovice, Obecní úřad 1996, 63 s.

David, Zdeněk - Pospíšil, Jan - Rotter, Felix: *Záběh v proměnách času.* Záhřeb, Kulturní dům 1995, 110 s.

Eichler, Karel: *Paměti panství veverského.* Reprint vydání z roku 1891. Veverská Bitýška, Obecní úřad 1995, 536 s.

Fišer, Zdeněk: *Paměti starého dubu. Z minulosti obcí Loukova a Libosvár, 1.* Loukov, Obecní úřad 1996, 36 s.

Fišer, Zdeněk - Indrák, Antonín - Velický, Vladimír: *Tovačov 675 let městem.* Tovačov, Městský úřad 1996, 28 s.

Gróman, Ladislav: *Dolní Životice.* Dolní Životice, Obecní úřad 1995, 40 s.

Hexman, Vojtěch: *Slatinky, malá obec pod Velkým Kosířem.* Slatinky, Obecní úřad 1996, 216 s., 7 s. obr. příl.

Jáně, Karel: *Sedm století obce Sudkov, sto třicet let přádelny Inu.* Sudkov, Obecní úřad 1996, 57 s., obr. příl.

Janoušek, Emanuel: *Paměti města Letovic.* 2., nezm. vyd. Letovice, Městské kulturní středisko 1995, 118 s.

Kaňák, Bohdan: *Paměti obce Štarnova.* Olomouc, Danal 1996, 52 s.

Kordiovský, Emil - Kraus, Vilém: *Popice.* Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1996, [12] s.

Koudela, Miroslav: *Paměti obce Horní Loděnice.* Olomouc, Danal 1996, 47 s.

Koudela, Miroslav: *Paměti obce Cholíny.* Olomouc, Danal 1996, 56 s.

Koudela, Miroslav: *Paměti obce Vilémov.* Vilémov, Obecní úřad 1995, 36 s., 6 s. obr. příl.

Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha, Libri 1996. Díl 1. A-G, 874 s.

Kunovice v proměnách času. Břeclav, Moravia-press 1996, 286 s.

Louda, Jiří - Hertlová, Marie - Zatloukal, Pavel: *Olomouc.* Praha, Kvarta 1995, 200 s., 182 barev. obr.

Melzer, Miloš: *Šumperk. Ke 100. založení muzea v Šumperku, město a jeho obyva-*

RECENZE

- telé. Šumperk, Okresní vlastivědné muzeum 1996, 266 s., 1 mp. příl.
- Město Fryšták 1945-1995.** Sborník příspěvků o životě Fryštácka v posledním půlstoletí. Fryšták, Zastupitelstvo města 1996, 395 s., obr. příl.
- Ondruš, Vladimír - Esterka, František: *Dolní Bojanovice - 800 let obce.* Dolní Bojanovice, Obecní úřad 1996.
- Pancová, Jitka: *Města České republiky v retrospektivě.* Praha, Český statistický úřad 1996, 364 s.
- Pavlok, Bohumil: *Řepiště.* Řepiště, Obecní úřad 1995, 88 s.
- Sonek, Ladislav: *Hradec nad Moravicí.* Hradec nad Moravicí, Městský úřad 1995, 72 s.
- Stručná kronika obce Boršice u Buchlovic.* Boršice u Buchlovic, Obecní úřad 1995, 40 s.
- Valenta, Ladislav: *Černotín a Hluzov. Nástin historie.* Černotín, Obecní úřad 1996, 64 s.
- Velké Bílovice. Dějiny jihomoravské obce.* František Čapka a kol. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1996, 421 s., 20 obr. příl. Vlastivědná knihovna moravská, sv. 89.
- Voštová, Irena: *Hvozdná.* Hvozdná, Obecní úřad 1996, 96 s.
- Zahradník, Stanislav - Lanca, Oskar: *Lištná včera a dnes.* Lištná, Obecní úřad 1995, 26 s.
- Zapletal, Česlav: *Město Fryšták.* Volné pokračování knihy L. Jadrníčka *Městečko Fryšták*, sborník příspěvků. Fryšták, Zastupitelstvo města 1996, 395 s., 12 s. obr. příl.
- Zezulčík, Jaroslav a kol.: *Nový Jičín.* Nový Jičín, Městský úřad 1996, 97 s.
- Zřídka Veselý, František: *Brno - městská část Kníničky.* Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1996, 31 s.
- Hanzalová, Jarmila: *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice.* Praha, Sekce archivní správy MV 1997, 769 s.
- Kalinová, Tatiana - Šumpelová, Alexandra: *Okres Zlín v roce 1995.* Souběžná regionální bibliografie. Zlín, Knihovna F. Bartoše 1997, 163 s. - 1. pololetí 1996. 1996, 157 s. - 2. pololetí 1996. 1997, 124 s.
- Jan Noháč (1867-1946). Personální bibliografie ke 130. výročí narození. Břeclav, Městská knihovna 1997, 34 s.
- Planá, Ivana: *Morava v literatuře 1996.* Olomouc-Brno, SVK-MZK 1997, 109 s.
- Národopis**
- Bečák, Jan Rudolf: *Lidové umění na Hané. Lidová kultura hmotná.* (Faksimile.) Boskovice, Albert 1997, 460 s., 30 s. obr. příl.
- Davidová, Dana: *Mluvená čeština na Moravě.* Šenov u Ostravy, Tilia 1997, 161 s.
- Dlabola, Vilém: *Povodně Opavy 1903-1997 očima občanů.* Opava, Opavsko 1997, 90 s.
- Haroková, Emilie: *Malovaný nábytek.* Průvodce výstavou ze sbírek Valašského muzea v přírodě. Rožnov p. Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 1996, 20 s.
- Hedvábný, Miroslav: *Třebíčské pověsti a zajímavosti.* Třebíč, Akcent 1997, 147 s.
- Jenerál, Emil: *Pověsti a vypravování z Moravskobudějovicka.* Třebíč, Arca JiMfa 1996, 182s.
- Kadlubiec, Karol Daniel a kol.: *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995).* Ostrava, Ostravská univerzita 1997, 315 s.
- Kubiček, Miroslav: *Homohanácké pohádky a pověsti.* Zábřeh, LUNA 1997, 117 s.
- Kulturní periodika na Moravě.* 24. Mikulovské sympozium, 17.-18. října 1996. Mikulov, Státní okresní archiv - Moravská zemská knihovna - Moraviapress - Muzejní a vlastivědná společnost 1997, 231 s. Z obsahu např.: R. Jeřábek: *Národopis v moravské časopisecké produkci*, s. 101-107. B. Beneš: *Malovaný kraj - vlastivěda a národopis Slovácka v regionálním časopise 1946-1995*, s. 109-119. M. Kokojanová: *Záhorská kronika*, s. 177-182.
- Langer, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby. Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech.* Rožnov p. Radhoštěm, Ready 1997, 235 s.
- Petiška, Eduard: *Sagenschatz der mährischen Burgen.* Martin (vl. n.) 1995, 143 s. Vyšlo též angl. jako *Tales of Castles in the Land of Moravia.*
- Polášková, Jiřina - Polásek, Jaromír: *Pověsti a legendy Moravy a Slezska.* Český Těšín, Agave 1997, 333 s.
- Pověsti Strážnicka.* Vybral a upravil J. Bačík, L. Bačíková - Gajdová, M. Dekařová. Hodonín, Pedagogické středisko 1996, 38 s.
- Sokolová, Gabriela - Hernová, Šárka - Šrajetrová, Olga: *Češi, Slovinci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy.* Šenov u Ostravy, Tilia 1997, 191 s.
- Urbanec, Jiří: *Adresář Josef Kalus. Výběr korespondence Zikmunda Wintra, Leoše Janáčka a Bohumíra Jaroňka s Josefem Kalusem.* Frenštát pod Radhoštěm, Muzejní a vlastivědná společnost 1997, 30 s.
- Místopis, historie a vlastivěda**
- Barcuch, Antonín - Rohlová, Eva: *Sedm století obce Hrabová 1297 - 1997.* Hrabová, Úřad městského obvodu Ostravy 1997, 58 s., obr. příl.
- Bartoš, Josef: *Klopina a Veleboř od minulosti k současnosti.* Olomouc, Danal 1996, 118 s., 15 s. obr. příl.
- Bartoš, Josef: *Tichá. Pohledy do minulosti obce.* Olomouc, Alda 1997, 145 s.
- Bartošíková, Alena: *O Veselí a Veselanech.* Břeclav, Moraviapress 1997, 141 s.
- David, Petr: *Lázně Teplice nad Bečvou a okolí.* Praha, SaD 1997, 56 s.
- David, Petr - Marcel, Ludvík - Soukup, Vladimír: *Telčsko a Dačicko.* Praha, Soukup a David 1997, 138 s.
- Demel, Jiří: *Sto padesát let Nového Bohumína. 1. květen 1847 - 1. květen 1997.* Bohumín, Městský úřad 1997, 120 s.
- Demel, Jiří: *Valašské Meziříčí, aneb Vzpomínání a toulání.* Valašské Meziříčí, Kulturní zařízení města 1995, 48 s.
- Dubovský, Aleš: *Z historie Kroměříže.* Oskol-Bělida. Kroměříž, S. Michajlovič 1997, 65 s.

Za rok 1997

Bibliografie

Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Red. Lumír Dokoupil. Ostrava, Ostravská univerzita 1997 (seš. 7. 157 s., seš. 8. 136 s., seš. 9. 146 s.)

RECENZE

- Fišer, Zdeněk: *Kapitoly z dějin Chropyně*, 5. Kojetín, KATOS pro Městský úřad 1997, 96 s.
- Flodrová, Milena: *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek*. Brno, Magistrát města Brna 1997, 343, 4 s.
- Harapátová, Anna - Musil, František: *Velká Skrovnice. Její historie a současnost*. Dolní Lipka, A Juránek 1996, 33 s., obr. příl.
- Hejzman, Pavel: *Bystřice pod Hostýnem*. Bystřice pod Hostýnem, Město 1996.
- Horák, Miloš - Vaishar, Antonín: *Encyklopedie obcí Moravy a Slezska. Díl 1. Úvod do problematiky Moravy a Slezska v Jejich historických hranicích*. Třebíč, Arca JiMfa 1997, 353 s., 2 mp. příl.
- Chocholáč, Bronislav: *Moravský venkov 16. a poč. 17. století*. Brno, Akademické nakladatelství Cerm 1997, 14 s.
- Jeřábek, Dušan: *Brněnská romance. (Vzpomínky)*. Brno, Kulturní a informační centrum 1997, 199 s., 23 s. obr. příl.
- Kadlec, Miroslav: *Slavičín. Historie kostela a farnosti sv. Vojtěcha*. Zlín, Atelier IM 1997, 148 s., 4 obr. příl.
- Khol, Miroslav - Lammer, Vladimír - Kostrhun, Jan: *Krajina révového listu. (Břeclavsko)*. Břeclav, Moraviapress 1997, 221 s.
- Kiliánová, Anna: *Bosonohy. Publikace vydaná k 760. výročí první písemné zmínky*. Brno-Bosonohy, Městský úřad 1997, 40 s.
- Kocourek, Antonín: *Dějiny farnosti Kobeřice*. Kobeřice, Farní úřad 1996, 143 s., 2 mp. příl.
- Koudela, Miroslav: *Paměti obce Myslechovic*. Olomouc, Danal 1996, 48 s.
- Koudela, Miroslav - Kráčmar, Jiří: *Paměti obce Štěpánova*. Olomouc, Danal 1997, 92 s.
- Koudela, Miroslav - Pospěch, Pavel - Tymonová, Markéta: *Paměti obce Seničky*. Olomouc, Danal 1997, 64 s.
- Kovářová, Stanislava: *Paměti obce Cakova*. Olomouc, Danal 1997, 374 s.
- Kráčmar, Jiří: *Rok na dědině Štěpánov*. Olomouc, Vlastivědné muzeum 1996, 28 s.
- Krob, Miroslav (a jur.): *Jihlava*. Úvodní text Vojtěch Cvek. Praha, Kvarta 1997, 151 s.
- Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, Libri 1997. Díl 2. H-Kole, 938 s.
- Lutterer, Ivan: *Zeměpisná Jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu*. Havlíčkův Brod, Tobiáš 1997, 317 s.
- Městská část Brno-Maloměřice a Obřany*. Zprac. Vlastimil Břicháček. Brno, Zastupitelstvo městské části Brno-Maloměřice a Obřany 1997, 40 s.
- Místopis obcí okresu Nový Jičín*. Díl 1. Nový Jičín, Okresní úřad - Státní okresní archiv 1996, 185 s.
- Moravskobudějovicko-Jemnicko*. Odp. red. Vladimír Nekuda. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1997, 863 s., 40 s. obr. příl. Vlastivěda moravská, sv. 65.
- Necida, Jiří - Juračka, Vladimír: *Hranice*. Městský úřad 1995, 208 s.
- Nováčková, Eva - Fišer, Rudolf: *Dějiny Moravských Budějovic. Od pravěku do r. 1945*. Třebíč, Fibox 1997, 303 s.
- Papajík, David: *Paměti obce Náměště na Hané*. Náměšť na Hané, Obecní úřad 1996, 63 s.
- Paskov (1267-1997) 730let*. Paskov, Obecní úřad 1997, 150 s.
- Paulusová, Jaroslava: *Dušejev. Rody a popisná čísla*. Dušejev, OÚ 1996, 149 s.
- Pinkava, Jaroslav: *Jeviščický sborník. Statež z dávné i nedávné minulosti města*. Jeviščko, Městský úřad 1997, 177 s., 7 obr. příl.
- Pinkava, Jaroslav: *Šubiřovský sborník 1997. Příspěvky ze současnosti a minulosti obce Šubiřov*. Obecní úřad 1997, 46 s.
- Podivín. Vlastivědný sborník jihomoravského města*. Autor. kol., ved. Emil Kordiovský. Mikulov, Státní okresní archiv 1997, 553 s. Knižnice Jižní Moravy, sv. 18.
- Podoby kraje a času. Kniha okresu Břeclav*. Autoři textů Dobromila Brichtová aj. Mikulov, ARC pro Okresní úřad v Břeclavi 1996, 212 s.
- Pojsl, Miroslav - Hyhlík, Vladimír: *Velehrad v památkách osmi století*. Praha, T.R.S. Jaroslav Hudec 1997, 269 s., obr. příl.
- Pospěch, Pavel - Tymonová, Markéta: *Paměti obce Bystročic a obce Žerůvek*. Olomouc, Danal 1996, 58 s.
- Region Věrovany*. Zprac. Gustav Vožda. Věrovany, Obecní úřad 1997. Sv. 23. Sokol (1921-1945), 67 s. - 32. Rakodavy, 4 s. - 33. František Kapoun, 5 s. - 34. Hodiny, 4 s. - 35. Úprka, 5 s. - 36. Weiborn, 6 s. - 37. Xavera, 4 s. - 38. Hřbitov, 6 s. - 39. Čarodějnice, 4 s.
- Rudice v Moravském krasu. 750 let*. Rudice, Obecní úřad 1997, 84 s., 31 s. obr. příl.
- Řehánek, Kurt: *Kapitoly z historie Dolního Benešova*. Dolní Benešov, Městský úřad 1996, 48 s., obr. příl.
- Slezsko a severovýchodní Morava jako specifický region*. Ostrava, Ostravská univerzita 1997, 251 s. Sborník prací Fil. fakulty Ostravské univerzity, 170. Z obsahu: M. Myška: *K obecně historickým předpokladům konstituování Ostravy jako centra kulturní oblasti*, s. 9-35.; M. Šrámková: *Slezsko a jeho slovesný folklór*, s. 111-140; M. Malura: *Hudební kultura Slezska a severní Moravy (1580-1945)*, s. 191-215.
- Sommer, Karel: *Z letopisů Malého Hradiska*. Malé Hradisko, Obecní úřad 1997, 317 s.
- Soukup, J.: *Na kraji Valašska*. Vizovice, Lípka 1996, 136 s.
- Šeřík, Erich a kol.: *Naše obec Chuchelná*. Chuchelná, Obecní úřad (1996), 107 s.
- Těšínsko*. Připravili Věra Tomolová, Ivo Stolařík a Jaroslav Štika. 1. díl. Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání. Šenov u Ostravy, Tilia pro Muzeum Těšínska a Valašské muzeum v přírodě 1997, 357 s.
- Tichák, Milan: *Vzpomínky na starou Olomouc*. Olomouc, Votobia 1997, 189 s.
390. výročí povýšení Žďáru na město 1607-1997. Žďár n. Sáz., Městský úřad 1997, 50 s.
- Tuček, Václav: *Historie obce Vilémova*. Vilémov, Obecní úřad 1997, 46 s.
- Turková, Vladimíra: *Zlín. Lidé, město, čas*. Praha, Orbis 1997, 46 s.
- Vyškov. Foto František Maršálek. Vyškov, HK agentura pro Městský úřad 1997, 79 s.
- Zahnaš, Antonín: *Šardice 1986-1996*. Šardice, Obecní úřad 1997, 58 s.
- Podle Vlastivědného věstníku moravského (1996-1998) zpracovala*

Andrea Zobačová

RESUMÉ

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/99

(Volkskundliche Revue 4/99)

Herausgegeben vom Institut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/99

(Journal of Ethnography 4/99)

Published by the Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz

"Národopisná revue" 4/99 wird einer breiteren Problematik der ethnischen Minderheiten gewidmet. Petr Kaleta beschreibt in seiner zusammenfassenden Studie "Huzulen aus den Karpaten" die Geschichte sowie die Kultur der Karpater Huzulen, Eva Pavlíková widmet sich der tschechischen Minderheit in Polen und insbesondere der Problematik der tschechischen Nationalstereotypen, Eva Krekovičová analysiert die kulturelle und ethnische Identität der slowakischen Minderheit in Ungarn an einem Beispiel des Verhältnisses zwischen Identität und Folklore in der Gemeinde Malý Kereš, Bohuslav Beneš macht dann ausführlich mit Publikationen vertraut, die deutsche Volkskultur in Südmähren darstellen. Die Studien sind von einer Fotobeilage über das Leben der Tschechen im rumänischen Banat begleitet.

Die Rubrik "Rückblicke" bringt kurze Bildnisse der zwei bedeutenden Persönlichkeiten des Volkskundlers František Řehoř (1857-1899) und des Bildhauers Franta Úprka (1868-1929), die "Gesellschaftschronik" erinnert an die Jubiläen von zwei bedeutenden Volksliedinterpreten Jarmila Šuláková (geb. 1929) und Josef Laža (geb. 1939), an den fünfundachtzigsten Geburtstag des Organologen und Ethnographen Ludvík Kunz sowie den Pädagogen und Volksliedsammler Václav Stuchlý. Ferner wird hier ein Nachruf über die Literatin und Volkserzählerin Vilma Volková (1903-1999) gebracht.

Die anderen regelmäßigen Rubriken werden der Berichterstattung über Konferenzen, Ausstellungen und diesjährige Folklorefeste, einer weiteren Fortsetzung der Diskussion über den Charakter und die Zielsetzung der Folklorefestivals, den Bücher- sowie CD-Besprechungen gewidmet. Beigefügt ist eine Übersicht über die tschechische, in den Jahren 1995-1997 herausgegebene Veröffentlichungen mit volkskundlicher Thematik.

The main theme of Národopisná revue (the Journal of Ethnography) 4/99 is the ethnic minorities at large. A general study by Petr Kaleta entitled The Huculs of the Carpathian Mountains deals with the history and culture of this group. Eva Pavlíková writes in her article of the Czech minority in Poland and of the Czech national stereotypes. Eva Krekovičová analyses the cultural and ethnic identity of the Slovak minority in Hungary, using as an example the relationship of identity and folklore at a community of Malý Kereš. Bohuslav Beneš looks in details at books which specialize in the German folk culture in southern Moravia. The articles are followed by a photo supplement on the life of the Czech minority in the Banat in Romania.

The Looking Back column offers portraits of two outstanding personalities: the ethnographer František Řehoř (1857-1899) and the sculptor Franta Úprka (1868-1929). The Society's Chronicle remembers life anniversaries of two exceptional performers of folk songs: Jarmila Šuláková (born 1929) and Josef Laža (born 1939). The 85th birthday of the organologist and ethnographer Ludvík Kunz is mentioned, as well as the birthday of the pedagogue and folk song collector Václav Stuchlý. The obituary of Vilma Volková (1903-1999), the writer and folk story-teller, closes the column.

Other regular columns deal with conference and exhibition news, the 1999 folklore festivals reports, CD and book reviews, and the ongoing discussion on the character and message of folklore festivals. In the supplement you will find the Czech bibliography covering ethnography topics of the 1995-1997.

ROČNÍKOVÝ OBSAH

OBSAH

Studie a články

Drobné sakrální objekty na Strážnicku (<i>Olga Floriánová</i>)	3
Drobná sakrální architektura na Podluží (<i>Jitka Matuszková</i>)	18
Zvoničky na Žďársku a jejich osudy (<i>Věra Kovářů</i>)	24
Venkovské sakrální stavby - lidové či nelidové? (<i>Richard Jeřábek</i>)	29
K památkám ikonopisného umenia severovýchodného Slovenska (<i>Martin Mešša</i>)	37
Folklorismus a komercializace lidové kultury (<i>Josef Jančář</i>)	67
Hontianska paráda - netradičný festival tradičnej kultúry (<i>Hana Kyseľová</i>)	73
Byznys je byznys! (<i>Béla Minaříková</i>)	77
Musí být vydávány pověstových sbírek jen komerce? (<i>Marta Šrámková</i>)	81
Lidová strava a muzea v přírodě (<i>Jaroslav Štika</i>)	85
Pojedeme na safari... (<i>Hana Dvořáková</i>)	87
Tradice a současnost lidové rukodělné práce v České republice (<i>Josef Jančář</i>)	123
Čipkárstvo na Slovensku - druhá polovica 20. storočia (<i>Juraj Zajonc</i>)	129
K domáckému zpracování dřeva na Valašsku. Výroba špejli na Vsetínsku (<i>Eva Urbachová</i>)	139
Františka Nováková, přadlena z Nedašova na Valašsku (<i>Jarmila Pechová</i>)	143
O výrobě tradičního perníku. Portrét perníkářky Dagmar Čechové (<i>Olga Floriánová</i>)	147
Přehled právních a jiných opatření na ochranu původních řemeslných výrobků Karpátští Huculové (<i>Petr Kaleta</i>)	151
Češi v Polsku a české národní stereotypy (<i>Eva Pavlíková</i>)	187
Kultúrna a etnická identita slovenskej menšiny v Maďarsku. (Na príklade vzťahu identity a folklóru v Malom Kereši) (<i>Eva Krekovičová</i>)	194
Několik poznatků o německé lidové kultuře na jižní Moravě (<i>Bohuslav Beneš</i>)	199

Fotopřiloha

Glosy z rumunského Banátu. Gernik, srpen 1998 (<i>Hana Dvořáková</i>)	213
---	-----

Proměny tradice

O kapličkách a poklonách na dnešním Znojemsku (<i>Alena Dunajová</i>)	41
Jak sme řepotali (<i>Jana Pospíšilová</i>)	91
Čtvrstoletí souboru Bejataka (<i>Antonín Satke</i>)	94
Z historie jednoho mlýna (<i>Jarmila Pechová</i>)	155

Společenská kronika

Jiřímu Košíkovi k šedesátinám (<i>Martina Pavlicová</i>)	43
Malovaný synek (Šedesátiny Martina Hrbáče) (<i>Dušan Holý</i>)	43
K sedmdesátinám Radomila Rejška (<i>František Synek</i>)	44
Hoš, primáš! K sedmdesátinám Jožky Kobzika (<i>Jaromír Nečas</i>)	45
Za bývalým rozhlasovým redaktorem Antonínem Jančíkem (<i>Dušan Holý</i>)	46
Odešel zpěvák Karel Bimka (<i>František Synek</i>)	47
Za Svezozárem Švehlákem (<i>Bohuslav Beneš</i>)	48
Životní jubileum PhDr. Aleny Jeřábkové (<i>Miroslav Válka</i>)	95
Zaujetí tradicemi. Jiřina Langhammerová jubluje (<i>Helena Šenfeldová</i>)	96
O Věře Šejvlkové (<i>Zdeněk Tofel</i>)	96
Za docentem Karlem Fojtíkem (<i>Karel Altman</i>)	97
Odešel František Třetina (<i>Jitka Matuszková</i>)	98
Faber Fabel sexuaginus (<i>Richard Jeřábek</i>)	158

90 let Gerharda Heilurtha (<i>Richard Jeřábek</i>)	158
Zdeněk Galuška zemřel, stařeček Pagáč žije (<i>Karel Fic</i>)	159
Ke štěstí stačí dělat poctivě to, co máme rádi (František Bonuš 3.12.1919 - 16.4.1999) (<i>Eva Rejšková</i>)	160
Naši zpěváci (J. Šuláková a J. Laža) (<i>Jan Rokyta</i>)	232
Ludvík Kunz pětáosmdesátiletý (<i>Jiří Plocek</i>)	234
Jubiläum těšínského folkloristy a pedagoga Václava Stuchlého (<i>Eva Hovorková</i>)	234
Nad posledním dopisem od Vilmy Volkové (<i>Karel Fic</i>)	235

Konference

Konference k životnímu jubileu Miroslavy Ludvíkové (<i>Lenka Nováková</i>)	48
Konference o lidové kultuře na Hané (<i>Miroslav Válka</i>)	49
Z 26. etnomuzikologického semináře (<i>Lucie Uhlíková</i>)	50
Rozcestí evropské kultury 1998 (<i>Alena Schauerová</i>)	99
Seminář Domácká výroba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (<i>Jarmila Pechová</i>)	161
Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky (<i>Jan Blahůšek</i>)	235

Výstavy

Il Bambino Gesù (<i>Hana Dvořáková</i>)	50
Historie a každodenní život moravských Charvátů (<i>Helena Beránková</i>)	236
V potu tváře chléb svůj dobývej (<i>Daniela Stavělová</i>)	237
Derniéra výstavy Nová muzea ve Francii 1990-2000 (<i>Martin Šimša</i>)	238

Diskuse

O folklórných festivaloch, tedy o nás (<i>Juraj Hamar</i>)	100
Několik poznámek k folklórním festivalům současnosti (<i>Jan Krist</i>)	102
Folklórní festivaly - ano či ne? (<i>Daniela Stavělová</i>)	103
Tvary a dialogy aneb o věčné touze a hudebních úbytích folklórních souborů (<i>Lubomír Tyllner</i>)	104
Folklor v současném vysílání Českého rozhlasu Plzeň (<i>Michaela Benešová</i>)	106
O nás, teda o folklórných festivaloch (2) (<i>Juraj Hamar</i>)	161
Pořadatelům folklórních festivalů k zamyšlení (<i>František Synek</i>)	164
Médiá o festivaloch a o nás (<i>Juraj Hamar</i>)	239

Festivaly

XVIII. mezinárodní festival folkloru, Zielona Góra, Polsko (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	51
Poleské léto s folklórem 1998 (<i>Jan Krist</i>)	52
WOMEX 98 demonstroval spojení v různosti (<i>Jiří Plocek, Jaromír Nečas</i>)	53
Jihočeský folklórní festival Kovářov 1999 (<i>Lubomír Tyllner</i>)	166
Folklórní festival Pardubice - Hradec Králové 4.6.-6.6.1999 (<i>Barbora Čumpelíková</i>)	167
Celostátní přehlídka dětských folklórních souborů 1999 (<i>Alena Schauerová</i>)	169
Strážnice '99 (<i>Jiří Pajer</i>)	170
Několik postřehů ze Strážnice 1999 (<i>Jana Rychtová</i>)	173
Strážnice a folklorismus 1999 (<i>Bohuslav Beneš</i>)	174
Nuřaral alb (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	175
Nad III. ročníkem Mezinárodního folklórního festivalu Plzeň '99 (<i>Michaela Benešová</i>)	241
Hrochoť - vrchárské srdce Podpoľania (<i>Jan Krist</i>)	242
Z jubilejního Slováckého roku (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	243
Chodská hyjta v Domažlicích (<i>Josef Jančář</i>)	244

ROČNÍKOVÝ OBSAH

Recenze

Počátky národopisu na Moravě (<i>Eva Krekovičová</i>)	57
Cech slovenských keramikov (<i>Miroslav Válka</i>)	58
Dekoratívny prejav - tradícia a súčasnosť (<i>Hana Dvořáková</i>)	59
M. Mencej: Pomen vode v predstavah starih Slovanov	
o posmrtnem življenju in šegah ob smrti (<i>Miroslav Válka</i>)	60
Pohrebný kancionál Jozefa Macha (<i>Bohuslav Beneš</i>)	61
Pověsti z Novoměstska (<i>Miroslav Válka</i>)	61
Profilové CD Jaromíra Horáka (<i>Marta Ulrychová</i>)	62
Slavic Projection Folk Ensemble (<i>Dušan Holý</i>)	62
Kantele. Suomalaista kansan - musiikkia -	
Folk Music from Finland (<i>Richard Jeřábek</i>)	63
R. F. Murphy: Úvod do kulturní a sociální antropologie (<i>Josef Jančář</i>)	107
M. Stanonik: Štiri matere - ena ljubezen (<i>Miroslav Válka</i>)	108
M. M. Jokai: Szlovákiai magyar népviseletek (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	109
M. Šrámková: Pod brněnskými věžemi (<i>Andrea Zobačová</i>)	110
Čejkovice 1248-1998 (<i>Jiří Pajer</i>)	110
Cargo. Časopis pro kulturní / sociální antropologii (<i>Sylvie Voláková</i>)	111
Knihou Masky, démoni, šaškové (<i>Josef Wolf</i>)	176
Rozpaky nad Maskami, demony, šašky a hlavně nad	
jejich vykladači (<i>Richard Jeřábek</i>)	177
Žena z pohľadu etnológie (<i>Irena Štěpánová</i>)	180
Lidové písně z Kravař (<i>Lucie Uhlíková</i>)	181
Kytice z Uherskobrodsko (<i>Magdalena Múčková</i>)	181
J. Langer - H. Bočková: Dům v Karpatech a přilehlých oblastech	
(<i>Lubomír Procházka</i>)	245
B. Vojtíšek - J. Vařeka: Lidová architektura v severních Čechách	
(<i>Miroslav Válka</i>)	246
S. Burlasová: Katalóg slovenských naratívnych piesní (<i>Marta Šrámková</i>)	247
Výskum a využitie tradícií ľudovej kultúry v miestnych podmienkach	
(<i>Miroslav Válka</i>)	248
PhDr. Michal Markuš, CSc. (<i>Miroslav Válka</i>)	248
M. Šrámková: Před brněnskými hradbami (<i>Andrea Zobačová</i>)	249
Kroj Němců z Modřic v současnosti (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	250
Ethnozentrismus (<i>Richard Jeřábek</i>)	250
Výběrový soupis českých publikací souvisejících s národopisnou	
tematikou (<i>Andrea Zobačová</i>)	250

Ohlédnutí

Volodymyr Šucevyč (<i>Petr Kaleta</i>)	112
Co se skrývá za fejjetony z roku 1912?	
(<i>Martina Pavlicová, Lucie Uhlíková</i>)	114
František Řehoř ve východní Haliči (<i>Petr Kaleta</i>)	229
Kněždubský Veličan Franta Úprka (<i>Antonín Mička</i>)	231

Sdělení

Výsledky II. ročníku ankety o nejpřínosnější počín v oboru	
národopis za rok 1998 (<i>Hana Dvořáková</i>)	182

Errata 13

Mea culpa (<i>Richard Jeřábek</i>)	115
--------------------------------------	-----

